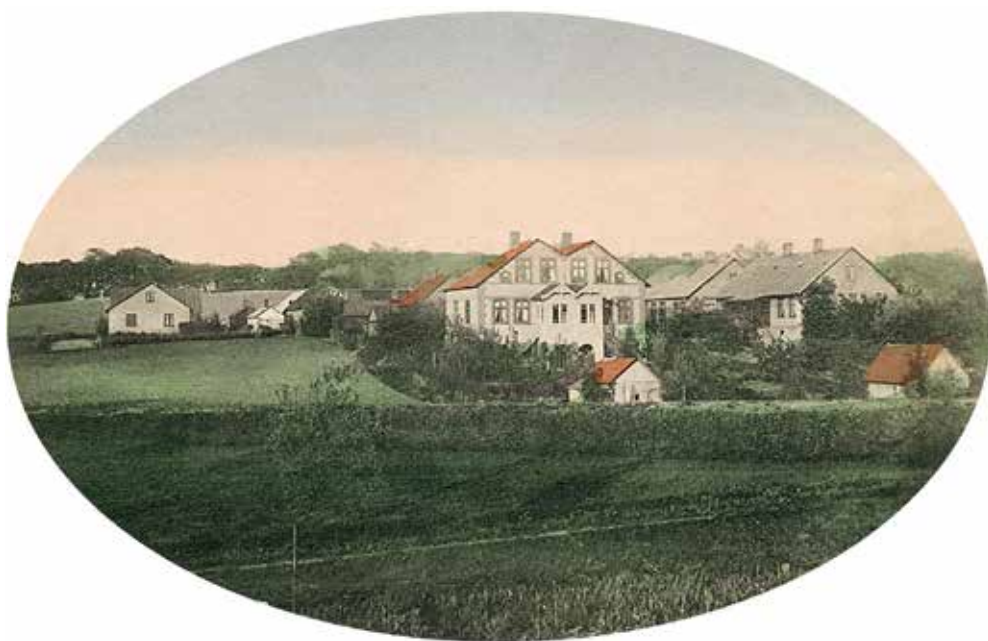

Årsbok 2015

Föreningen Svedala-Barabygden

Bild på bokens framsida:

Den första bebyggelsen i Klågerup med Djupadal i förgrunden.

Se även sidan 7.

Bilder på bokens baksida:

Överst Baras och Svedalas gamla kommunvapen

före sammanslagningen 1977 och därunder

Svedalas nuvarande kommunvapen.

© 2015 Föreningen Svedala-Barabygden

Redaktionskommitté:

Kjell Bergman, Jan A Johansson, JanAnders Persson, Mats Olsson och Bo Sahlée.

Bildbearbetning och grafisk formgivning:

Mats Olsson.

Tryckeri:

Norra Skåne Offset AB, Hässleholm

ISSN 1653-0454

ISBN 978-91-979853-4-5

INNEHÅLL

En vandring genom Klågerup

Av Kerstin Evander sid 5

Det var då det - Socialt arbete i Svedala på 70 talet

Av Ingegerd Stenkvist sid 19

Barnmorskan i Börringe

Johanna Hansson stod upp för stöd till utsatta mödrar

Av Ingrid Johansson sid 23

Jägare Erik Helmer Olsson, Lindholmen

Kravet var att alltid finnas tillhands

Av Arne Jarl sid 27

Statarliv på Södra Lindholmen

Av Bo Green sid 40

Svedala Frisksportarklubb

Eller som vaktis på idrottsplatsen brukade säga: "Gresedarna".

Av Torsten Lindell sid 47

Skulpturen Dockvagnen

Av Carina Engström sid 64

Minnesmärke över ett misslyckande?

Nidbilder och andra bilder av Svedala

Av Christer Neleryd sid 66

Skola och utbildning i Svedala kommun

Av Bo Sahlée sid 77

I tidningen för 50 år sedan - 1965

Av Kjell Bergman sid 99

Ur Martin Svenssons fotosamling på folklivsarkivet

Plockat av Lennart Börnfors sid 106

Från arkivet

Av Mats Olsson sid 121

FÖRORD

Ännu en gång har svunna tider inspirerat till berättande om vår kommuns historia. Flera artiklar tecknar fina porträtt av personer som verkat i vår kommun. Barnmorskan Johanna Hansson, verksam i Börringe i början av 1900-talet, var en stark och orädd kvinna som beskrivs av Ingrid Johansson. En handlar om jägaren Erik Helmer Olsson på Lindholmen. Arne Jarl har läst hans skogs- och jaktjournaler som speglar den drygt 40-åriga livsgärningen.

Att livet var hårt på landet skildras av Bo Gren som har nertecknat sin fars barndomsminnen från statarlivet på Södra Lindholmen. Bertil Hansson minns bland annat Svartahålekärningen och andra historier från sin uppväxt i Aggarp och det har han skrivit ner i diktform på redig skånska. En varm och charmig skildring av det sociala arbetet i Svedala på 1970-talet lämnas av Ingegerd Stenkvisst. Hennes minnen beskrivs med både humor och värme.

Samhällsutveckling kan vara ett samlingsnamn på flera av artiklarna. Ett par års studiecirkel om gamla Klågerup har samlat fin dokumentation som nu ligger till grund för en vandring genom den gamla delen i byn i sällskap med mig och mina minnen. Christer Neleryd har jämfört Ivar Harries beskrivning av ett tråkigt Svedala med dagens utvecklingsbenägna kommun och Bo Sahlées artikel om skolans historia och utveckling både i Sverige och i Svedala är troligen starten på en serie artiklar om våra gamla skolor. Läser man så slutligen Kjell Bergmans tidningsklipp från 1965 så kan vi bara konstatera att det har hänt en hel del i form av utbyggnad.

”Gresedarna” var ett annat namn på Svedala Frisksportklubb. Torsten Lindell berättar om föreningens med- och motgångar i verksamheten som bland annat pågick vid Byttan vid Yddingen, men också på idrottsplatsen i stor konkurrens med fotbollsklubben. Tävlingar innebar mycket resor ut i landet och övriga Europa.

Skulpturen Dockvagnen skapad av konstnären Gunnel Friberg presenteras av Carina Engström och slutligen presenteras bilder ut Martin Svenssons samlingar.

Redaktionskommittén har utgjorts av Mats Olsson, JanAnders Persson, Jan A Johansson, Bo Sahlée samt Kjell Bergman.

Ett stort tack till författarna och vi hoppas att årets bok ska sprida kunskap, nöje och kanske inspiration till fler artikelförfattare.

För Föreningen Svedala-Barabygden
Kerstin Evander
Ordförande

EN VANDRING GENOM KLÅGERUP

Av Kerstin Evander

Klågerup, eller alla andra benämningar som har använts genom tiderna, är namnet på herresätet som anses ha funnits sedan 1100-talet. Godset låg då inte riktigt där slottet och gården ligger idag, utan lite längre österut på en backe kallad Kjssebärsholmen. När vi var barn åkte vi skridskor på Östra Kärrs stora översvämningar öster om gården. Då kunde man ute i våtmarken i öster se ett ensamt träd som sades vara en rest från den gamla tiden.

Namnet har ändrats genom tiderna. Redan 1140 skrev man Clauethorp, som senare ändrades till Klappetorp och Cabarp. Under slutet av 1500-talet och in på 1600-talet blev det Klaagerup och Klogerup och slutligen från 1705 benämns godset som Klågerups gård.

I *Skånska slott och herresäten* finns en bra sammanfattning av historien kring Klågerups gård. Jag nämner här endast släkten Trolle som övertog godset 1732. Nils Trolle ägde gården när Klågerupsupproret inträffade 1811 och den händelsen har ju en alldeles egen historia.

Det nuvarande slottet byggdes på 1700-talet och byggdes om 1858 till sitt nuvarande utseende.

Släkten Trolle ägde Klågerup i nästan 200 år och gården såldes sedan 1908 till Svenska Sockerfabriksaktiebolaget. År 1926 köpte arrendatorn Nils Axel Nilsson hela egendomen, inklusive Saftstationen och hans son Nils Erik Axelsson hade därefter gården fram till 1964 då den köptes av Otto och Irma Silfverschiöld och idag är det deras söner Jonas och Nils som äger Klågerup.

Klågerups slott som det såg ut på 1910-talet.

Saftstationen, sedan länge riven, var en ”filial” till Staffanstorps sockerfabrik. Lunds Sockerfabriks AB hade köpt mark för att bygga anläggningen, som togs i drift 1894. Sockerbetor pressades och sockersaften pumpades i stora rörledningar till sockerbruket i Staffanstorp. Rörledningen låg i marken, med en pumpstation i Torreberga, och som mest uppnåddes en kapacitet på c:a 600 ton betor/dygn. 1918 gick ledningen i sönder och det har berättats att sockersaft pumpades ut i ängarna kring Torreberga en hel dag. Efter detta lades driften ner och kom inte mer igång.

Fabriksbyggnaderna revs på 1930-talet, medan bostadshuset användes fram till mars 1988.

Byarna runt om

Innan järnvägen kom fanns endast några få hus utanför Klågerups gård. Byarna som dominerade var Hyby, Vinninge och Vismarlöv.

Tejarp finns beskrivet 1390 som Tegerup och senare Tegrop. Från 1784 hette byn Tejarp och omfattade då åtta små gårdar och några gatehus som tillhörde Klågerups gods. Byn revs i mitten av 1800-talet och arrendebönderna avhystes. Nuvarande Tejarps gård byggdes som plattgård under Klågerup.

Järnvägens betydelse

När södra stambanan var färdig från Malmö och norrut i december 1864 så väcktes snart intresse från olika håll om sidolinjer. När sedan Malmö-Ystad-järnvägen som invigdes 1874 och under arbetet med denna, började man att i Trelleborg diskutera möjligheterna till en förbindelse med Lund för att där nå stambanan. Linjen Lund-Trelleborg invigdes den 23 juli 1875. Den första tidtabellen omfattade sex avgångar med tre i vardera riktningen. Det fanns stationer i Holmeja och Klågerup och i Bökeberg fanns en sommarhållplats. Banvaktshus fanns vid de flesta vägkorsningar.

Så småningom kom också önskemål om förbindelser österut. Kritbruken runt Kvarnby var en pådrivande kraft och friherrarna på Torup, Toppeladugård och Håckeberga ville gärna ha förbindelse med Malmö. Skogsavverkningen var ett av skälen och man skrev till kungen och fick 1892 tillstånd för ett nytt järnvägsbygge mellan Malmö och Genarp. Den invigdes under stor pompa och ståt den 14 juni 1894 och hade stationer i Bjärshög, Bara och Klågerup. Den nya järnvägen blev viktigt för godstrafik och hade fyra avgångar i vardera riktningen på vardagar och fem på sön- och helgdagar.

Nu blev Klågerup en viktig järnvägsknut och stationssamhället började växa ut med bostäder för hantverkare, affärsfolk och anställda vid järnvägen.

Redan i början av 1920-talet började Genarpsjärnvägen få konkurrens av landsvägsbussar och senare kom ju även bilarna. Industrierna längs järnvägen skaffade egna lastbilar, lantbrukarna köpte traktorer i början på 1940-talet. Därmed minskade

Den första bebyggelsen i Klågerup med Djupadal i förgrunden.

inkomsterna från frakterna. Hoten om nerläggning upphörde kortvarigt under krigsårens bensinbrist, men driften lades slutligen ner och det sista tåget från Genarp till Malmö rullade den åttonde maj 1948.

Det finns en hel del roliga historier berättade om Genarpståget, bland annat att det var för långsamt och stönade och stänkade i uppförsbackarna och att det lät som ”kom och hjälp mig, kom och hjälp mig”, för att sedan i nerförsbackarna låta som ”tack för hjälpen, tack för hjälpen”!

Samma öde mötte järnvägen Lund-Trelleborg, men här höll i alla fall passagerartrafiken i sig in på 1950-talet och vi är nog en hel del som härifrån har åkt med rälsbussen till Staffanstorps och Lund.

Sista tåget rullade genom Klågerup den 28 maj 1960.

Järnvägsstationen byggdes 1875 och blev också dessutom poststation. Här arbetade stationsinspektör, stationsskrivare, stationskarlsförman och några stationskarlar. Den förste stationsinspektören hette Hugo Liljedahl och efter ytterligare sju stinsar så avslutade John Granetoft järnvägsepoken. Postexpeditionen fanns däremot kvar i stationshuset efter järnvägsnedläggningen och sköttes av Granetoft fram till 1965

Järnvägshotellet var troligen färdigbyggt 1910 av byggmästaren Carl Winkvist som var verksam i Klågerup. Källarmästare Nils Persson startade verksamheten 1910, varefter Nils Hugo Camp köpte det 1918.

Klågerups Järnvägsstation från tidigt 1900-tal

Här hade man också byns första biograflokal där det visades stumfilm med hjälp av en handdriven projektor. Brottarklubben, som bildades 1932 hade sin första verksamhet här.

Så småningom öppnade Skandinaviska Kreditbanken ett bankkontor här med Lorenz Camp som chef. Här fanns också ett café med biljard, en fotograf och Hans Carlmund hade här sin första taxirörelse.

Jag minns att det var telefonstation på 1950-talet och som barn förstod jag inte riktigt att det satt en tant o kopplade ihop sladdar mellan mormor i Sturup och vårt vardagsrum i Klågerup. Det berättades en hel del historier om hur telefonisten ibland tjuvlyssnade och till och med kom med i samtalet.

Affärerna

Den äldsta affären byggdes troligen kring 1875 som spannmåls- och trävaruaffär och byggdes 1914 om och till av byggmästare Winkvist. Det finns antecknat ett stort antal olika innehavare från 1876 och framåt. Per Bruhn startade så småningom också en speceriaffär som senare övertogs av John Lindgren. Centralföreningen, som var föregångaren till dagens "Lantmännen", tog över trävaru- och spannmålshandeln som sedan upphörde någon gång på 1960-talet.

Nästa affär byggdes på andra sidan vägen år 1908, först längs Malmövägen och året

Camps affär

senare tillkom vinkeln längs Stationsvägen. Lorenz Camp tog över affären 1910 och här fanns det mesta i form av specerivaror, järnvaror och man hade eget kafferosteri.

Affären såldes 1942 till Solidar med Yngve Thorén som föreståndare. Han hade tidigare varit anställd hos Camp. Här fanns när jag var barn – mjölkaffär, vanlig speceriaffär på hörnet och köttaffär. År 1976 flyttade Solidar, som då blivit Konsum, till det nybyggda "centrumhuset" i slutet av Malmövägen. Dit flyttade då också bank- och postkontor.

Vändskivan

Idag ser vi gropen efter vändskivan, en rest från järnvägstiden då det fanns en vändplats för att kunna vända loken. Idag står här Staffan Nihlén's skulptur "Förvecklingar" som vållade stort rabalder på 1980-talet. Detta lär ha slutat med att någon politiker avgick i protest mot att skrotet skulle pryda den gamla lokvänderplatsen.

Hybyvägen

Vägarna in mot byn – från Lund och Vismarlöv mot Malmö och Trelleborg – blev Malmövägen och Hybyvägen.

Längs Hybyvägen styckades tomter av ganska tidigt och bebyggelsen växte söderut.

Ett av de äldsta husen i Klågerup ligger mitt i delningen Hybyvägen och Malmövägen. Huset byggdes troligen av skomakaren Lars Petersson som kom hit 1880. Hans dotter Augusta Petersson drev därefter hembageri här från 1914 och långt fram på 1950-talet. Hon sålde bröd, godsaker och serverade kaffe och läsk.

I husen längs Hybyvägen fanns många olika verksamheter. Maria Andersson ägde Hybyvägen fyra. Här fanns den första telefonstationen, som hennes dotter Stina förestod.

Sonen Erik Persson hade taxirörelse och körde skolbarnen ända in på 1950-talet. Taxirörelsen hade sin utfart mot Malmövägen.

Flera handlare bodde längs Hybyvägen, liksom smeder, målare, sadelmakare, cykelmakare och sillahandlare. Här fanns dessutom en mekanisk verkstad, en tvätterska, ett snickeri och en skomakare

I huset på Hybyvägen 10 fanns Ahlms slakteri men ägaren Hans Peter Ahlm dog i spanska sjukan och änkan bodde kvar med barnen Hans och Greta fram till 1930-talet då skomakaren Edvin Palm hade sin verkstad här. Ännu lite senare hade Erik Karlsson en radioaffär med verkstad här. Erik sysslade också lite med rundradiosändningar och det berättas att några flickor från byn med bra sångröst fick sjunga i radion. Sändningarna var olagliga och ledde till åtal men det blev god PR för Erik.

På Hybyvägen 7 fanns polisstationen. En lampa på hörnet med ”Polis” påmålat visade vägen. Här verkade enligt anteckningarna bland andra polisuppsyningsmannen Nils Olsson Lindau och 1939 tillträdde Erik Nilsson här. Han var en noggrann man som höll oss i öronen vad det gällde lyse på cykeln eller annan allmän ordning. Här fanns också arrestlokaler. Poliskontoret fanns kvar fram till i början av 60-talet då en omorganisation gjorde att det hela flyttades till Staffanstorp.

Huset bakom polisens byggdes av Lars Nilsson och köptes senare av Lorenz Camp som hyrde ut huset. Magnus Jönsson drev sitt herr- och damskrädderi här fram till 1939 och under 30-talet öppnades också en tandläkarmottagning. Då införde Hyby socken skoltandvård och tandläkaren Ragnar Svensson, senare med namnet Stengaard, hade också mottagning för allmänheten.

Bellevue, Hybyvägen 13, byggdes 1907-08 av boutredningsmannen och auktionsförrättaren Lars Nilsson. Han ägde också gården Fredentorp där han hade födde upp rid- och vagnshästar.

Hybyvägen.
Bellvue till höger.

Skolorna

Klågerup hade börjat växa och i oktober 1903 bestämde skolrådet att man skulle bygga Tejarps småskola här. Den kostade på sin tid för husen, tomten och inventarier hela 6.831:26 kr och var färdig 1904 då Bengta Elina Andersson blev den första lärarinnan. Folkskolan mittemot byggdes 1909-10.

Från min skoltid, från 1956, minns jag Lydia Heideman som en parant och bestämd dam med pekpinne i högsta hugg. Vi gick ju två årskurser i samma klassrum och fröken bodde i lägenheten intill. Utedass fanns i uthuset och smörgås hade vi med som matsäck.

Skolgården var ganska stor – tyckte man då – och lärarens trädgård var minst lika stor. Det jag minns är gråpäronträdet som tappade alla päronen i augusti/september och som vi ungar skulle plocka upp – fy vad getingar!

De som hade långt till skolan fick åka skolskjuts med Erik Persson. Allt fler behövde skolskjuts och tidigt 1960 skaffade kommunen en egen skolbuss och ett bussgarage byggdes bakom folkskolan som idag fungerar som föreningslokaler.

Villan längst ner på Hybyvägen, allmänt kallad Landsfiskalvillan eller Backudden, byggdes före 1900 och har varit bostad för kronolänsman Sjöberg och landsfiskal Bergenow. På 1950-talet bodde en läkare här, innan agronom Andersson på Tejarp köpte huset 1954.

Nere bakom skolan, på dagens Idrottsplats, fanns ett grönområde och 1933 bildades en "Försköningsförening" som anordnade fest med dans och lotterier. Syftet var att samla in pengar till gatubelysning i byn. Festplatsen kallades Björkhagen.

Vägen mot Hyby stängdes när nya väg 108 tillkom på 1960-talet.

Vägen mot Malmö

Byggmästare Lundahl byggde huset på Malmövägen fyra, där Charlotta Persson startade café- och ölservering troligen år 1918. Hon drev också Bokskogens sommarrestaurang och då hon dog 1933 övertogs rörelsen av Nils Larsson som också handlade med koks och stenkol. Huset kallades allmänt Carlssons café och dess lilla veranda tjänade som samlingslokal för bland annat några dragspelskurser i början av 1960-talet.

Mejeriet byggdes 1915 av Carl Winkvist. Varje större gård hade sin egen mejerihantering, men transporter med järnväg underlättade hanteringen som nu kunde drivas i större skala. Ett par olika mejerister var verksamma här innan det hela lades ner redan på 1940-talet. Lorenz Camp köpte huset 1942 och inrättade Tornabanken.

År 1952 var det dags för kommunsammanslagning och de fyra kommunerna (socknarna) Hyby, Bara, Skabersjö och Bjärshög blev en kommun med Klågerup som huvudort.

Det gamla mejeriet fick då bli kommunalkontor och senare inrättades även ett kommunbibliotek. I längan utmed Malmövägen bodde kommunalkamreren, den siste

Mejeriet i Klågerup som sedan blev kommunalkontor.

hette Oscar Ingnert.

Allt eftersom kommunen växte och nya verksamheter uppstod så växte också personalstyrkan. Det skulle ju till byggnadsingenjörer, socialsekreterare och så lite kontorister på det. Först fick Biblioteket flytta ut i en barack på samma tomt och dit flyttades också byggnadskontor och sammanträdeslokaler.

År 1977 var det dags för nästa kommunsammanslagning, nu mellan Bara och Svedala. Den sjunde januari 1977 tömdes huset och vi var 11 personer som lämnade huset här och flyttade ner till det stora kommunhuset i Svedala.

Huset fungerade sedan som föreningslokaler under ganska många år tills det revs 1990 och gav plats för Svedalahems hyreslägenheter här.

Även längs Malmövägen växte många olika affärer och verksamheter upp under tidigt 1900-tal. Det var ännu en fiskhandlare, fler snickare och skomakare. Någon kompletterade sin rörelse med att sälja bensin och fotogen.

I ett av husen, Malmövägen 10, startade sömmerskan Hilda Olsson sin verksamhet 1914 och efter ytterligare en ägare, som utökat sin verksamhet till en manufakturaffär, tog Agda Tullberg över och sålde diverse varor utöver de tidigare. Arne Dahlberg har beskrivit sina barndomsminnen från Agdas tid med att småpojkar kunde köpa

Malmövägen med mejeriet till vänster.

knallkork och knallpulver hos henne när de hade några ören över. Arne skriver också att hon hade alltid en sjal över axlarna för att hon var så frusen, ja till och med så att hon måste ta växelpengarna i kassalådan med en avbruten matsked!!

Anna Winberg övertog affären 1946 och drev den fram till 1982. Det såldes allt från tyger, underkläder, trådrullar och knappar.

Byggmästaren Carl Winkvist byggde många av husen längs Malmövägen. Till Malmövägen 12 flyttade skräddaren Jöns Åkesson 1916. Familjen hade många barn varav en son, Johan Edvard, blev en framstående violinist och spelade i Malmö symfoniorkester. Dottern Gerda blev småskollärarinna och dessutom författare på bygdemål, varav det mesta på Baramål.

Huset hade sedan, från 1924, flera olika ägare och det beskrivs bland annat att det fanns en man vid namn Detlof Karlsson, senare med namnet Dorup. Han hade en frisörsalong i uthuset och extraknäckte också med att sälja radioapparater.

Byggmästare Winkvist byggde också ett eget hus, Malmövägen 13, på en tomt som tidigare hade varit ett grönområde med en liten skyttepaviljong. Sonen Gustav Winkvist övertog huset 1947.

Kreaturshandlaren och slaktaren Wilhelm Jönsson kom till Malmövägen 14 år 1924 och hade där slakteri och köttaffär fram till 1945 då den övertogs av Enar Persson som där hade butik fram till 1977.

Muraren Knut Hansson, som var kusin med Carl Winkvist, byggde också ett par hus, bland annat det som under min barndom var bank. Huset på Malmövägen 15 byggdes 1930 och Hansson bodde här till 1936. Först öppnades en liten manufakturaffär men sedan blev det i stället ett litet hembageri fram till 1952, då banken på grund av kommunsammanläggningen behövde flytta ifrån gamla mejeriet.

Torna Sparbank köpte huset och här fanns sedan sparbank fram till 1976 då den flyttades upp till det nya affärshuset med Konsum och Posten.

I korsningen Malmövägen och Fridhillsvägen har funnits en stubbamölla från 1880. Den var i bruk under ganska kort tid fram till början av 1900-talet. I huset intill, kallat "Möllehuset" bodde mjölnaren och efter honom kom en specerihandlare och ytterligare lite senare "Knappa-Sven", Anders Svensson.

Malmövägen. I bakgrunden syns stubbamöllan.

Ytterligare ett slakteri fanns redan 1904. På Malmövägen 21 slaktade Anders Nilsson Brink julgrisarna och i rökeriet, som hustrun skötte, kunde man få både skinkor och sidfläsk rökt ända fram på 1940-talet.

Senare hade Oskar Lindell plåtslageri i samma hus och ännu senare öppnade rörläggare Alf Nilsson café i huset.

Skräddarehuset, lite längre upp längs Malmövägen, var Magnus Jönssons funkisvilla och byggdes 1939.

Malmövägen från väster med Magnus Jönssons funkisvilla.

Brandstationen byggdes 1954, med tillhörande tjänstebostad för brandchefen och i nedre plan för distriktssköterskan. Efter kommunsammanläggningen med Svedala lades brandkåren ner och bostäderna användes i stället som Bibliotek.

Solgården byggdes 1957 och ersatte då det gamla ålderdomshemmet, Vårdalahemmet, som ligger mitt emot Brandstationen. Detta hade byggts 1929 av Carl Winkvist. När man sedan flyttade till det nya ålderdomshemmet så köptes huset av Malmöhus läns Vårdhemsförbund som där drev vårdhem för äldre alkoholskadade under många år.

Fridhill, tidigare Fridhillsgården, ägdes av Nils Jönsson och brann ner 1910. Carl Winkvist byggde då upp bostadshuset och bodde själv här mellan 1913 och 1923. Senare bodde Axel Hansmark här, kyrkovaktmästare i Hyby.

Åren 1965-66 byggdes radhusen längs Fridhillsvägen för att vara Pensionärlägenheter. Liknande lägenheter byggdes samtidigt i Bara och Holmeja.

Hyby kommun hade redan 1948 köpt upp marken kring gården Fridhill. Markerna runt om Klågerup tillhörde i övrigt alla de tre stora gårdarna runt om, Tejarp i väster och norr, Klågerup i öster och Hyby i söder. Tejarps gård ägde också Fredentorpsgården

Vy från öster med bl.a. skolorna och gården Fridhill.

som förklarligt nog låg nere i slutet av Fredentorpsvägen. Senare under 1960-talet köptes även denna in av kommunen, då byggnationen och efterfrågan på allt fler egna hus började ta fart. Gården låg i slutet av Granvägen och lite senare köptes också marken som tillhörde gården Tejarpsdal som foljdriktigt har gett namn åt hela området där. Byggnadsfirman LE Lundberg köpte sedan marken till Lindesborg och Stensminne och efter segslitna förhandlingar mellan kommunen och byggföretaget så var planen för hela Tejarpsdalsområdet klart i början av 1970-talet och det skulle byggas 300 nya bostäder där.

Utbyggnaden krävde ju också ökad barntillsyn och större skola. Kommunen köpte mark och boningshus som tillhörde Lindesborgsgården och byggde då Mumindalens förskola.

Öster om järnvägen

Vi vänder nu tillbaka österut och följer vägen som längre fram delade sig, varvid den ena vägen ledde mot Vismarlöv och den andra mot Lund.

På höger sida om vägen fanns bara ängsmark som kommunen köpte i samband med köpet av Fridhill. I början av 1960-talet kom industrin tillbaka och först etablerades

Agaton Hammars plastfabrik och så småningom byggdes en stor försäljningshall för Valmet traktorer och sedan flyttade Allan Andersson hit sitt åkeri. Senare kom smidesföretaget och Gula hallen.

På platsen där vi idag ser återvinningsstationen låg Klågerups vattenkvarn som finns omnämnd redan 1624 och som förmodligen var i bruk till någon gång i början av 1900-talet. Här låg också ett bostadshus för de som arbetade på Klågerupsgården och som inte revs förrän i slutet av 1960-talet.

Idrottshemmet byggdes 1935 genom att man kunde teckna andelar á 10:-/st. Enlig uppgift byggt av byggmästare Erik Pettersson i Holmeja. Här inrättades biograf och festlokal. Brottarklubben Banér flyttade hit sin verksamhet och hade en stor publik under sin storhetstid. ABF hade sitt bibliotek på övervåningen.

År 1955 övertog kommunen driften och hyrde ut för fester och andra evenemang. Det spelades Bingo, det var barnfilmklubb på lördagseftermiddagar och Nisse Ahlroths revy kom varje år. Lennart Mårtensson skötte under många år vaktmästarsysslan och arrangerade också för de som ville ha hjälp många privata fester.

Kiosken, inte att förglömma! Jag tycker mig minnas att det fanns en liten glass- eller godistant här när man någon gång var på matiné eller revy.

Klågerupshemmet, idag privat fastighet, byggdes 1913 som epidemisjukstuga på bekostnad av de olika landkommunerna runt Klågerup. Byggmästare var än en gång Carl Winkvist.

År 1926 övertog Landstinget byggnaden för att i olika omgångar ha verksamhet här. Huset stod tomt några år på 1930-talet och var sedan sjukhem för TBC-sjuka under 1940-talet. År 1953 hade huset renoverats och togs i bruk för boende och vård av psykiskt utvecklingsstörda. Den verksamheten flyttade i slutet av 1980-talet till Svedala och under en kort tid användes huset som boende för otrygga ungdomar.

Bilverkstaden byggdes i slutet av 1940-talet av Valfrid Svensson, som efter några år sålde till Mårtensson & Mattsson.

Judastán, även kallad svågrastán, kallas området längs Bagarevägen. Marken styckades av från Klågerup 1896 och bestod då av 10 nummerade och 19 onummerade tomter. Ett tiotal hus byggdes redan kring sekelskiftet 1900 som bostäder för järnvägsfolk och hantverkare.

Det finns lite olika teorier om namnet ”Judastán”. En handlar om en sillahandlare som rullade runt o sålde fisk. Han kallade folket här för ”jävla judar”, eftersom de aldrig köpte någon fisk av honom. En annan variant är att man byggde ”dubbelhus” här och därigenom sparade en hel del gavlär.

Bagarevägen, namngiven självklart av bagaren eller bagarna som har haft huset här. Det byggdes vid sekelskiftet 1900 och Jöns Hansson öppnade då sitt bageri här. Frun stod för bakningen och Jöns körde runt med rullebör och sålde. Det artade sig bra och

så småningom kunde man skaffa häst och vagn och lite senare bil. De hade också en lite speceriaffär, där de också sålde öl till törstiga själar.

Enligt beskrivningen tillhörde hela "kvarteret" bagaren och är namngivet som Hanstorp. Resten av husen användes som bostäder för bagargesällerna och här fanns också ett skrädderi, en sadelmakarverkstad och Per Dehlin startade sin målarverksamhet här innan han flyttade upp till Hybyvägen.

Nästa kvarter, **Bryggarevägen**, är namngivet som Vinstorp, troligen då en lite större egendom, och här hade man ett bryggeri. Åren 1898-1900 drevs detta av bryggaren Per Jönsson. därefter kom Anders Nilsson Winberg som kom från Vismarlöv där han hade varit skomakare. Han drev bryggerirörelsen fram till 1946 då sonen William Winberg övertog det hela och hade kvar öl- och drickautkörningar till en bit in på 1960-talet.

Nästa väg heter **Snickarevägen**, eftersom det tidigt fanns ett vagnmakeri här. Nils Hansson drev rörelsen fram till 1951 då sonen Gunnar Hansson fortsatte snickrandet fram till 1962. Bostadshuset är byggt 1901.

Vi går Bryggarevägen ner och huset längst ner är kallat **Djupadal** och byggdes 1902. Ett "intressant" hus som Lars Jönsson Brown byggde tillsammans med sin bror som var just byggmästaren Carl Winkvist. En av Browns söner, Johannes, blev landsfiskal i Osby och efter sin död testamenterade han delar av arvet till Osby och Bara kommuner. Det är ur den fonden som kommunen årligen delar ut stipendier för eftergymnasialutbildning till ungdomar födda i Hyby socken.

Från början angavs i donationsvillkoren att stipendierna endast skulle utdelas till fattiga och obemedlade studerande pojkar födda i Hyby socken.

Vy över den så kallade Judastan eller Svågrastan

DET VAR DÅ DET...

Socialt arbete i Svedala på 70 talet

Av Ingegerd Stenkvisst

När vi flyttade till Svedala i september 1974 skulle det endast vara ett kort stopp på resan till platsen där vi tänkte bo på riktigt. Den möblerade studentlägenheten hade blivit för trång med två barn, så med få personliga tillhörigheter i bagaget flyttade vi, en regnig höstdag, till ett av de då nybyggda radhusen i centrum. Här kom vi att bo i 40 år, men det visste vi inte då, i ett hus som numera är fyllt till bristningsgränsen med prylar.

Min första bild av Svedala var torget med taxistationen, Gulfmacken, telefonkiosken och tvärs över gatan butiken där man skyltade med städrockar och förkläden. Precis så där såg det ut i den lilla byn i Blekinge där jag bott som barn. Här skulle jag nog känna mej hemma, tänkte jag.

Kommunhuset låg vid torgets norra del. Det hade invigts av landshövding Gösta Netzen 1964. Arkitekttävlingen vanns av Svedalafödde Adrian Langendahl. Denne hade skapat en monumental byggnad med stora utvecklingsmöjligheter. Från starten innehöll kommunhuset många för innevånarna viktiga funktioner förutom de gängse kommunala förvaltningarna. Socialbyrå, polis, arbetsförmedling, försäkringskassa, distriktssköterskemottagning, barnavårdscentral och bank huserade alla på första våningen. En trappa upp fanns folktandvården. Där hade även kommunbiblioteket sina mycket vackra lokaler.

Jag började som socialassistent nästan på dagen 10 år efter invigningen av kommunhuset. Det kom att bli många intressanta möten med bygdens folk. Alla uppgifter ingick, från faderskapsutredningar till dödsboanmälningar och anordnande av begravningar för de som inga anhöriga hade.

Faderskapserkännandena kunde lätt fixas med hembesök för det fåtal som vägrade komma till kontoret. Vid de tillfällena bjöds det ofta på kaffe och smörgåsar.

Transporten till S:t Lars för avgiftning kunde också ordnas när taxi vägrade köra. Med en plastpåse från kemtvätten över passagerarsätet och nedvevade fönster körde vi mot Lund. Vid Hyby brukade det kännas kallt, enligt passageraren, men att dra upp fönstren var så klart otänkbart. Att hämta hem personen efter avslutad behandling var så en betydligt angenämare uppgift. På den tiden var missbrukare spärrade på bolaget och uppfinningsrikedomen var stor. Vem vill missunna någon lite sherry till såsen? När chefen på bolaget blev osäker kunde han alltid ringa till socialassistenten och rådgöra.

De flesta av dessa herrar hade koloniträdgård och under säsongen saknades vare sig gladiolus eller astrar på våra skrivbord. En del var mycket ensamma och hade levt slitsamma och torftiga liv. De blev uppvaktade på födelsedagar av oss på kontoret. Vi

skramlade ihop en slant och köpte handdukar, glas eller en minnestallrik. Detta var mycket uppskattat och mottagandet var rörande. Sorgligt var det också att som socialassistent vara den enda som kom till jordfästningen. Så ensam kan en människa vara.

En julafton hade en äldre man dött hemma i kökssoffan. Tillsammans med kyrkans man Helmer Hansson och advokaten Göran Mellerup, som skulle hjälpa till med det juridiska, gjordes hembesök hos ” hushållerskan”. Hon var lite misstänksam och ville inte gärna släppa in oss. Huset var dessutom i så dåligt att skick att det knappast var möjligt. Vi stod och småpratade på gården när jag fick se några hönor. Jo då, tanten sken upp och berättade att det där var hennes bästa värpehöna, men tuppen den hade grannens hund bitit ihjäl. ”Kan höns värpa om det inte finns någon tupp”? undrade jag. Då spred sig en rodnad på tantens kinder. ”Är frun från stan?” frågade hon.

Jag minns också mannen som bodde ensam kvar i sitt föräldrahem, vilket inte hade underhållits på många år. Inget fungerade där och några städsaker hade nog aldrig kommit innanför dörrarna. Jag erbjöds kaffe men tackade artigt nej, där jag stod lutad mot diskbänken livrädd att nudda vid någon av de stora råttfällorna som var utplacerade. Hembesöket gick ut på att försöka övertala mannen att flytta till pensionärshemmet som då låg på Kyrkogatan. Möjligheten att bo där, åtminstone på vintern, var min strategi men nej. En dag kom han dock gående över gården på kommunhuset med sina saker i en kasse. ”Det där pensionärshemmet, kan jag flytta in där?” frågade han.” Jag fick inte vara ifred för råttorna.” Han fick sedan varje vecka stora leveranser av böcker från biblioteket och bistod även i fortsättningen folk i bygden med deklarationer och annat. Han var ”sakförare” kan man säga.

Sune Göransson var rektor på Centralskolan. En man med hög dignitet som ingen sa emot men också med ett gott hjärta. I Aggarp bodde några bröder som inte gärna ville komma till skolan. Nolltolerans mot skolk och bråk på skolan var tydligt uttalad och hölls högt. Vi åkte tillsammans ut och hämtade bröderna i föräldrahemmet. Jag tror inte de skolkade efter det.

Ibland hade vi förstås besök av personer som i alla fall andra uppfattade som hotfulla och farliga. En kopp kaffe och en cigarett kunde lugna upprörda situationer och så behövde det inte bli mer.

En ung man som felaktigt till en början misstänktes för att hålla gisslan på Norrmalmstorg, hade en kontakt i Svedala. Han bodde här på en försöksutskrivning från S.t Sigfrid och hade daglig anmälningsplikt hos polisen. Efter detta brukade han titta in och vi tog en fika tillsammans. Då han betraktades som mycket farlig blev det stort pådrag den dagen då han var sen att besöka polisstationen. En inkallad polisstyrka ryckte ut och enligt uppgift omringade de fel hus där en man som skulle vittja sin brevlåda blev ordentligt uppskrämd. Tyvärr trasslade vår man sedan till det och åkte tillbaka på en så kallad ”knalltransport”. Under en relativt lång tid skrev han regelbundet till oss på byrån.

En annan mycket speciell ung man bodde omväxlande i Svedala och i Malmö. Vid ett tillfälle blev jag uppringd av en kollega som undrade om jag hade säkerhetsvakten med inne i rummet under samtalet. Nej, några säkerhetsvakter hade vi inte, men jag hade några dagar tidigare visat ut personen i fråga. Han hade då dragit fram en bänk utanför mitt fönster och stått där länge och bett om att få komma in.

Flera år senare prejade han min bil på Aggarpsvägen. Han hade en pizzeria i Trelleborg och erbjöd mej nu att gratis äta så många pizzor jag orkade.

En dag kom en av mina klienter oanmäld till kontoret. Han såg skärrad ut och berättade att han gjort något hemskt. Många tankar for genom mitt huvud eftersom jag visste att han hade en diger brottskarriär och enligt egen uppgift suttit internerad på Kumla. Nu försökte han leva ett stillsamt familjeliv på landet utanför Svedala. Han hade ett slitigt kroppsarbete och var ofta utsatt för kyla och drag. En hjärtmuskelinflammation hade satt ned hälsan men försäkringskassan var obeveklig. Det var läkarintyg från dag ett som gällde. Nåväl, besöket på försäkringskassan föll inte väl ut. Min sagesman upplevde att han blev kränkt och förnedrad. På väg ut grep han i stundens ingivelse en papperskorg och hällde innehållet över handläggaren som satt bakom sin glasskärm. Lättad över det i sammanhanget harmlösa beteendet började jag skratta. Det måste ha sett dråpligt ut. Tilläggas kan att när jag återgav händelsen för mina kolleger var reaktionen helt humorbefriad.

Vid ett tillfälle följde jag med hemtjänsten till en gammal dam som bodde i sin fädernegård. Det hade varit en välbärgad och vacker gård, kunde jag förstå. När katterna dragit ned fasanen som jägaren lämnat och damen schasat undan dem och slängt tillbaka fasanen i grytan, var det dags för ett glas sherry. Av flera skäl tackade jag nej och bjöds i stället på ett glas alkoholfritt. Det var inte alls bättre och i ett obehäkat ögonblick fick en förvånad krukväxt en giva.

På den tiden var det inte så svårt att ordna ett enklare arbete till någon som därmed kunde försörja sig och känna sig behövd. Ett fint exempel på detta är vår Emilia som kom att sköta gröna kafferummet och hålla alla i tukt och förmaning. Som en mor för oss var hon, omhändertagande och uppfostrande. Särskilt tacksam var hon mot min man som ordnat jobbet och som presentades med en aldrig sinande ström av virkade dukar. Ibland försökte han bli av med någon tråkig krukväxt, men den fiskades genast upp från papperskorgen och återupplivades för att åter inta sin plats i fönsterkarmen.

En ung, arbetslös man med konstnärliga ambitioner besökte en dag kontoret. ”Ta med några tavlor och kom tillbaka”, föreslog jag. Tavlorna fick en strykande åtgång. Utställning ordnades på Folkets Hus och allt såldes. Tilläggas kan att han kom att bli etablerad konstnär med ateljé på Österlen.

”Har det inte varit svårt att arbeta på Socialförvaltningen och bo i samhället”, undrar många. ”Nej aldrig någonsin har det varit svårt eller besvärande” är mitt svar. En enda

gång har jag blivit upprörd i hemmet av en person som jag haft kontakt med i tjänsten. Då hade jag slutat som socialassistent många år tidigare. Jag blev positivt överraskad av samtalet och undrade vad mannen kunde ha för ärende. ”Har du hört talas om ett mord i Beddinge?”, undrade han. ”Jag vet hur det gått till”, fortsatte han. Han berättade och vi var båda överens om att jag skulle ringa polisen och informera om detta. Tilläggs kan att han hade rätt.

Svedala hade vid denna tiden en borgarbrandkår. Brandchefen Kalle Krohn bodde med sin familj på översta våningen i kommunhuset (den enda bostaden i huset) och hade nära till jobbet eftersom man fortfarande huserade i gamla brandstationen där numera SMURF håller till. Nåväl, när larmet gick hördes det vida omkring. Många av brandmännen arbetade på gjuteriet och från fönstret på kontoret det var roligt att se hur snabba de var. De cyklade och sprang ibland så träskorna rök. Snabbast av alla var mannen i huset mitt emot. Med fru och barn i bilen körde han över gräsmattorna och var som alltid bland de allra första på plats. Han var inte brandman utan tillhörde den intresserade allmänheten.

På fredagarna kunde vi också skåda det stiliga äldre par som finklädde kom åkandes nedför Kyrkogatan på väg till Lantmännen. På kuskbocken satt mannen i kavaj och hatt med den långa piskan i handen och bredvid honom frun i en fin liten hatt med en korg i knäet. Vagnen drogs av två ståtliga, välryktade ardennerhästar.

Längre ned på Kyrkogatan fanns förresten ytterligare en ardennerhäst i ett litet stall. Ägaren Hägg åtog sig olika fraktupdrag och detta var de sista resterna, kunde man förstå, av en svunnen tid.

Fram till kommunsammanläggningen 1977 var livet på kommunhuset fortfarande relativt idylliskt. Det präglades av småskalighet och närhet till kommuninnevånarna. Detta gällde alla avdelningar där ett besök hos en tjänsteman för att diskutera en för personen angelägen fråga, sågs som helt naturlig. Kommunhusets uppbyggnad med många funktioner samlade bidrog också till att innevånarna sökte sig till huset och att det var liv och rörelse där. Efter 1977 utökades administrationen, behovet av fler arbetsplatser ledde till att översta våningen inreddes och till att övriga verksamheter succesivt flyttade ut. När Kommunhuset inte längre var den öppna och för alla tillgängliga platsen hade jag för länge sedan lämnat arbetet där.

Under mer än 20 år kom jag sedan att arbeta som terapeut inom Barn och Ungdomspsykiatri. Ett viktigt, intressant och krävande arbete. Många var de goda mötena också där med människor som så tillitsfullt sökt min hjälp i för dem svåra situationer i livet. Trots detta var det i arbetet som socialassistent min yrkesidentitet hade slagit rot. Det har alltid varit för det sociala arbetet som mitt hjärta klappat varmast.

BARNMORSKAN I BÖRRINGE

Johanna Hansson stod upp för stöd till utsatta mödrar

Av Ingrid Johansson

De yrkesutbildade och självförsörjande kvinnor som fanns i det gamla bondesamhället – de var inte många – kom, vare sig de var medvetna om det eller ej, att spela en roll för den tidiga kvinnorörelsen och kvinnans frigörelse. De var pionjärer och bar upp yrken som lärarinnor, sjuksköterskor och barnmorskor och verkade mitt i ett samhälle som i övrigt var uppbyggt så att mannen försörjde kvinnan och därmed också hade makten.

De självförsörjande yrkeskvinnorna, däremot, kom i kraft av sin ställning och sitt oberoende att i många fall fungera som kvinnliga förebilder när det gällde att fritt säga sin mening, att driva frågor och i största allmänhet att ha skinn på näsan. Exemplet makt är stor.

Ett sådant exempel var Johanna Hansson, för ungefär hundra år sedan barnmorska i Börringe socken. Hennes eftermäle lever fortfarande.

Johanna Hansson

1870 - 1945

Fotot taget i Köpenhamn, troligen då hon tjänsgjorde där som nyexaminerad barnmorska.

Envishet

Johanna Hansson föddes 1870 och växte upp i ett lantbrukarhem i Villie, som dotter till Hans och Elna Jeppsson. Hon utbildade sig till sitt yrke först på Lunds BB och tog sedan barnmorskeexamen i Stockholm. Hon tjänstgjorde sedan som sjuksköterska i Köpenhamn, Ystad och Trelleborg.

Varför just dottern Johanna i syskonskaran i Villie kostades på utbildning är inte känt. En förklaring kan ligga i Johannas omvittnat stora envishet och drivande sätt som vuxen, dvs att hon helt enkelt övertalade sin far att ge med sig.

Under sin utbildningstid i Stockholm fick Johanna besök av syskon och släktingar, som hon bjöd till sig för att de skulle få se huvudstaden när hon nu kunde erbjuda gratis logi.

År 1898 anställdes Johanna Hansson som barnmorska i Börringe socken med ett vidsträckt geografiskt område. Hon var allt-i-allo i sjukvården. Socknen erbjöd tjänstebostad i Börringe kyrkby, men där fanns ingen mottagning. Johanna Hansson utövade sitt arbete genom att gå till fots till de patienter, hus och gårdar som behövde hennes tjänster. Hon omtalas ha varit en kvinna med stark fysik, gott humör, orädd till sinnet och försedd med en rapp tunga.

Johanna Hansson bodde i en tjänstebostad anvisad av socknen vid kyrkbyn. Huset finns fortfarande kvar och ligger längst ner i byn vid utfarten till E 65.

När hon gick på uppdrag i mörkret hade hon en handlykta att lysa sig med. Den lyktan är fortfarande bevarad i släkten.

Johannas tjänstebostad år 1908

Huset anno 2015
Böringe kyrkväg 16

Reformer

Johanna Hansson kom med tiden att ta till orda för reformer i samhället, inte minst när det gällde stödet till mödrar. Hon bildade Malmöhus läns Barnmorskeförbund och var dess ordförande i 15 år. Hon var även ledamot av styrelsen för Sveriges Barnmorskeförbund, där hon såg till att barnmorskornas lönefråga tillfredsställdes. Hon tog även initiativ beträffande lagstiftningen om hjälp till och skydd för ogifta mödrar. Hon blev hedersledamot i Barnmorskeförbundet och hennes tjänster togs i anspråk på många sätt.

Hennes egen lön uppgick till 200 kr om året. Hennes patienter skulle betala för sig, men många hade inga pengar.

Det berättas att hon 1928 skulle biträda en statarhustru som skulle föda sitt tionde barn. Hon hade mjölkat 18 kor dagen innan och skulle infinna sig på arbete snarast efter barnets nedkomst. Då fattade Johanna humör och framlade i hårda ordalag till provinsialläkaren sina åsikter om samhällets försummelse. Då togs initiativ till mödrahjälp.

De många familjer hon hjälpt glömde inte fröken Hansson. Hon tjänstgjorde inte bara som barnmorska utan även som sjuksköterska. Under den svåra tiden kring 1918 då spanska sjukan härjade gick hon dag och natt och hjälpte till i sjuklägren. Efteråt fick hon av sockenborna emotta en på den tiden större penninggåva som samlats in och överlämnades med alla givare förtecknade på hennes 45-årsdag. De uppvaktande tackade på det sättet för allt nitiskt och uppoffrande arbete.

Lyktan som lyste upp i
mörkret

Hon fick också sin första radiomottagare av ”sina” barn samt en tavla målad av Stina Beck-Friis på Norra Lindved, dotter till greven på Börringekloster och konstnärligt begåvad. Den finns bevarad i släkten alltjämt.

Förlorade tänder

Många anekdoter och episoder är förknippade i socknen med Johanna Hansson. Det hände sig en gång att en kvinna kom till Johanna och var förtvivlad över att ha svalt sina löständer. Johanna sade till henne att gå hem och byta kläder så att de kunde fara till doktorn. Kvinnan kom tillbaka snabbt. Det visade sig att hon hittat tänderna innanför snörlivet som var hårt snörat och tänderna gnagde på bröstet.

Vid ett annat tillfälle var Johanna kallad till en familj med många barn, där ännu ett skulle komma till världen. Mannen i familjen var känd som ganska slö. Johanna befallde honom att bära in vatten från pumpen som sedan skulle värmas på spisen. Han bar och bar, spann efter spann, och för att sätta riktig fart på honom hällde Johanna i smyg ut vattnet på andra sidan huset.

Hoffmans droppar och Sloans liniment ordinerade Johanna ofta och Bäska droppar användes som bedövningsmedel när hon skulle sy ihop djupa sår.

Johanna satte stort värde på sina syskonbarn och hon hjälpte några av dem ekonomiskt till fortsatt utbildning, bl a till tandläkare.

Johanna Hansson avgick som distriktsbarnmorska med pension 1932. Hon var därefter bosatt i lägenhet i Skurup och avled där 1945.

Jag som nedtecknat detta heter Ingrid Johansson, född Andersson. Mina föräldrar Ella och Hans Andersson bodde på Odelryd i Börringe tillsammans med mina farföräldrar, Maria och Karl Andersson. Johanna Hansson var syster till min farmor Maria. Farmor tänkte alltid på sin syster och ibland skickades jag med slaktmat till Johanna i hennes tjänstebostad vid kyrkan i Börringe.

JÄGARE ERIK HELMER OLSSON, LINDHOLMEN

Kravet var att alltid finnas tillhands

Av Arne Jarl

Att följa i spåren efter jägaren Erik Helmer Olsson på Lindholmen under hans drygt 90-åriga liv har varit en fantastisk resa. Det speglar ett 1900-tal med otrolig utveckling. Visar en yrkesroll som idag är nästan försvunnen. Berättar klart och tydligt, trots att jägaryrket erkändes en viss status, att innehavaren av jägartjänsten ibland utsattes för nästan omätliga krav från godsägaren sida!

Att läsa igenom Erik H Olssons dagböcker närmare 15 år efter hans bortgång har ytterligare stärkt den bild jag fick av min svärfar när jag träffade honom första gången. Det har aldrig funnits något tvivel. Artighet, ordning och reda och framförallt gällde för honom ”Plikten framför allt!” Och så hade vi båda det gemensamt, att vi rökte, John Silver – utan filter!

Allt finns samlat i Olssons dagböcker, jakt- och skogsjournaler, som speglar livsgärningen på Lindholmen 1932 till 1966, varje dags händelse och väder och därefter på Hildelund från 1967 till avflyttningen till Svedala år 1978. Det finns också jaktjournaler och dagböcker från företrädaren på tjänsten, fadern Nils Olsson, som kom till Lindholmen 1910, då Erik var knappt ett år gammal. Han efterträdde tidigare skogvaktaren Nils Olsson och därför, för att skilja dem åt, fick den nytillträdde bokstaven P (efter sin far Per) som mellanbokstav i namnet. Nils P Olsson dog i lunginflammation, som han

ådrog sig under regniga och kalla vinterdagar i början av 1932 under natters vakande i jakten på tjuvjägare. Det lyckades, som så många gånger tidigare, att få tag i tjuvskyttarna. Men priset var högt. Han ådrog sig lunginflammation, före antibiotikans intåg, så livet gick inte att rädda och han dog endast 48 år gammal.

Jägare på Lindholmen 1910-1932, Nils P Olsson. Skriver i jaktjournalen: ”Från och med den 1 november 1910 till och med den 29 december 1929, sköts det på Lindholmen 79 rävar, varav jag sköt 70. Under samma period sköt jag 61 grävlingar.”

Flera generationer

Jakt- och skogsvård, som arbete och fritidssysselsättning, går flera generationer tillbaka inom Olssonsläkten. Rötterna finns i trakterna kring Hörby och ”Kronoskogarna” i Timan.

Enkel släktforskning har visat anfadern, åbon Åke Jönsson född 1771, gården Satsrup 1 vid Hörby. Sonen Ola Åkesson född 1803, tog över gården. Dennes son Per Olsson föddes 1844, blir skogvaktare på Karlsfält och dennes son Nils Olsson, född 1884, blir också skogvaktare men i Linderöd där han gifter sig med Anna och 1909 föds Erik Helmer Olsson.

Herslowsläkten i Malmö var en stor industri- och bankfamilj. Bankdirektören för Skandinaviska Banken (innan den gick ihop med Enskilda Banken) Ernst C:son Herslow gifte sig med Emmy, enda barnet till Johan Daniel (kallades Jan) Kockum, som ägde Lindholmens gods och arrenderade Jordberga gods. 1945 kom godset i Herslows ägo, när Johan Daniel Kockum avled.

Tre jägare på Lindholmen i början av 30-talet. Fr. v. jägare Nils P Olsson, bankdirektör Ernst C:son Herslow och Patron J Kockum.

Herslowsfamiljen hade jakträtter i kronoskogar och i många andra skogar. Det var på detta sätt kontakten med skogvaktaren och jägaren Olsson på Karlsfält och Linderöd etablerades.

1910 gick flyttlasset från Linderöd till Lindholmen för Nils Olsson med hustru Anna

Jägarbostaden "Favoriten" på Lindholmen som byggdes 1910 och denna målning visar hur det såg ut 1948.

och barnet Erik Helmer till jägarbostaden "Favoriten". Första tiden fick de dock bo i uthuset, då bostadshuset höll på att byggas.

Det är lätt att förstå varför det gavs namnet "Favoriten". När man passerat Lindholmen på väg mot Ugglarp och kommer upp på backen, ligger huset på vänstersida i en dalsänka, men med en otroligt vacker utsikt mot Anderslövshället.

Utsikten var fantastisk, som sedan förstördes av granplanteringar genomförda av "skogsvårdande" bolag, som tog över efter Erik H Olsson.

Skogsskolan

Erik Helmer genomgick under åren 1931-32 Kolleberga skogsskola vid Ljungbyhed. Några söndagar under utbildningstiden besökte han hemmet på Lindholmen. Cyklade de flesta gångerna. Det tog fyra timmar enkel väg. Ibland valdes fem-tåget från Svedala till Ljungbyhed när det var dags för återresa på söndagskvällen. Erik var jaktelev på bland annat Björnstorps gods och samma år han utexaminerades från skogsskolan Kolleberga, 23 år gammal, blev han direkt anställd som jägare och skogsvaktare på Lindholmen av förvaltare Axel Bernhard Andersson.

Att orka med krav och verksamheter under så många år har sin naturliga förklaring. Erik H Olssons stora fritidsintresse för jakt och skogsvård var ett och detsamma med

Jägare- och skogsvaktare på Lindholmen 1932-1966, Erik H Olsson.

det ordinarie arbetet. Därför var i stort alla dagar lika. Inga längre avbrott för semesterar.

När andra planerade för semesterresor och lata sommarveckor, var det intensivt arbete som rådde för hela "jägarfamiljen". Den stora mängd kycklingar som kläckts i godsets fasangårdar under senvåren skulle vårdas och matas, så det blev rikligt med jaktbyte under hösten. Och skadedjur som kråkor, skator, vråkar, ekorrar med flera och till och med katter, som var skadligt för mest fågellivet, skulle dagligen hållas efter.

Inte ens under årets stora helger var det helledigt! Annandag jul var det alltid klappjakt i godsets skogar. Och när en av "jägardöttrarna" föds, mitt i älgjakten, så var det jakten på annan ort som var viktigare, så godsägarfamiljen med jaktvänner fick den upppassning som traditionen krävde.

Inte bara jägare

Skogen var av stor betydelse för godset. Inte enbart för jaktens skull. Här avverkades under höst och vinter timmer som såldes vidare och inte minst ved som användes till uppvärmning i de anställdas bostäder. Och så arrangerades varje höst vedaktioner.

Skogsjournalerna för godset visar på en omfattande verksamhet. All plantering och avverkning finns dokumenterad, så åldern på Lindholmens skogar finns på pränt. Här redovisas också avverkningar för olika områden.

Arbetet med att hålla skogshuggarna sysselsatta under höst

Erik H Olsson avpatrullerar Lindholmensskogarna vintertid på skidor.

och vinter krävde insatser varje dag då träd för avverkning stämplades. Stockar mättes upp o.s. v.

Under försommar och tidig höst var det skogsplantering som gällde. Ett stort antal av de anställdas kvinnor på godset deltog i den verksamheten.

Godset hade egen plantskola som jägaren och skogvaktaren hade ansvaret för. På senare år inköptes plantorna.

Då och då kom Patronen, godsägare Kockum, på besök och då gjordes vandringar igenom skogarna så han fick en bild av att allt stod rätt till. Och så planerades och diskuterades om kommande jakter.

”Infödingar” vid gränsen

Viltvård och jakt upptog en stor del av tiden. Varje morgon, med undantag från när det bedrevs jakt på annat håll, tog jägaren sina hundar med på en runda i skogarna för att kontrollera att allt stod rätt till och inga tjuvjägare varit framme. Då sköts alltid några skadedjur. Som mest en morgon sköt Erik H Olsson 31 kråkor!

Jakten på skadedjur var intensiv, då det värnades om fasaner och raphöns. Därför fick många falkar, vråkar, ekorrar m fl. djur sätta livet till. Djur som idag är fridlysta.

Dagens runda för jägaren innebar också att godsets gränser skulle ”kontrolleras”, så att det vilda drog sig in på de egna markerna. Dagböckerna redovisar konfrontationer med intelligande markägare. Det handlar om Brännemölla och viltet i ”Sorännan”, där intresset från ”olovligt” håll var stort.

Gränsen mot Ugglarp var också utsatt. Erik H Olssons far skriver i sina dagböcker, att problemen med ”infödingarna” i Ugglarp var omfattande. Man kan ana glädjen mellan raderna när han skriver, att han fick en ”Ugglarpsbo” fälld för tjuvjakt och fick sitta med Lansfiskalen under förhören.

Jaktlyckan har varit god. Erik H Olsson med en skjuten rävm. På 30-talet kunde rävsinn betinga ett pris på ca 50 kronor styck.

Sammandrag över skjutet

Räddjurs	Loch	rå	lamm	Kare	Fasan	Präglig	År	Indr	Ljäs	Elläns	Boelam	Horvulla	Skogst	Daira	gaja	Andrik
6	10	13	90	87	87	6	1935	15	1	17	-	1	2	29	41	-
13	9	4	61	281	124	4	1936	189	-	10	-	2	-	129	11	-
4	5	6	65	179	140	-	1937	114	2	15	1	5	-	185	5	-
8	6	3	24	192	90	4	1938	120	-	28	2	4	2	97	21	-
6	5	5	32	170	122	-	1939	76	-	8	2	1	3	159	9	4
2	3	1	26	87	61	-	1940	12	-	-	-	-	4	92	24	-
3	2	2	44	50	3	2	1941	5	-	4	-	2	2	292	-	-
-	-	2	43	35	Frö- And	-	1942	8	-	-	-	-	-	186	48	-
1	-	1	38	47	-	-	1943	83	-	-	-	1	-	134	18	-
3	-	1	24	56	-	-	1944	67	-	3	-	1	4	72	10	-
1	-	4	31	106	-	-	1945	59	-	-	-	4	4	128	13	-
8	3	4	43	113	53	1-15/12	1946	91	-	-	-	4	3	46	14	-
8	2	4	73	40	7	1-15/12	1947	14	-	-	-	-	-	64	10	-
8	5	6	116	70	8	1-15/12	1948	54	-	-	-	10	-	24	8	12
3	3	3	84	165	43	1-15/12	1949	66	1	-	-	14	-	124	12	-
5	2	6	18	130	66	-	1950	87	-	-	-	11	-	67	-	-

Arbetsatt: my bok.

villt ä Lindeholmens säteri från o. m. 1935

<i>Nraka</i>	<i>Hapa</i>	<i>Mak</i>	<i>Garn.</i>	<i>Durich</i>	<i>Fakar</i>	<i>Nr</i>	<i>d. U.</i>	<i>Rainor</i>	<i>Granting</i>	<i>Pattar</i>	<i>offis</i>	<i>Mula</i>	<i>Ullas</i>	<i>Ehorre</i>	<i>Rainor</i>	<i>Lamma</i>
188	71	46	30	-	6	<u>1935</u>	3	2	2	14	-	1	-	56	130	1100
182	70	19	16	-	4	<u>1936</u>	3	4	2	27	-	1	-	74	70	1307:
173	84	41	16	-	5	<u>1937</u>	3	2	5	15	-	1	-	37	81	1189
262	58	30	15	-	4	<u>1938</u>	7	2	2	39	2	3	-	35	106	1466
142	61	32	6	1	5	<u>1939</u>	2	2	3	31	-	5	-	29	104	1021
125	57	43	19	1	7	<u>1940</u>	4	4	1	6	-	1	-	47	156	777
60	96	63	32	1	2	<u>1941</u>	6	-	3	4	-	-	-	44	72	794
75	81	37	20	1	7	<u>1942</u>	5	-	2	19	4	2	-	61	23	659
39	46	19	18	-	1	<u>1943</u>	3	1	-	17	2	2	-	48	52	570
33	32	11	4	1	1	<u>1944</u>	-	2	-	10	4	1	-	7	132	479
70	58	22	10	-	5	<u>1945</u>	6	1	12	2	-	-	-	16	100	652
34	34	15	10	-	-	<u>1946</u>	-	-	3	10	1	1	-	9	137	633
20	37	10	6	-	-	<u>1947</u>	2	3	3	7	2	-	-	5	44	354
17	44	15	8	-	^{Pap.} 1	<u>1948</u>	1	3	21	-	1	-	-	17	107	544
27	36	10	6	-	-	<u>1949</u>	3	4	4	19	-	2	-	22	120	771
23	33	-	5	-	-	<u>1950</u>	3	6	4	22	1	1	-	5	244	738

Det var en rådjursbock som olovligt skjutits nyårsdagen 1927 med kula, som inte tagit rätt. Djuret gick in på Lindholmens marker.

-Först ringde jag Landsfiskalen. Sedan avslutade jag lidandet för djuret med ett välriktat hagelskott!

Jakterna beredde godsägaren med familj, släktingar och vänner stort nöje. Hela tiden var det jägaren som fick arrangera när det var större jakter. I god tid ha kartlagt var det vilda kunde befinna sig. Om det var änder, rådjur eller annat. Dagböckerna vittnar om, att jaktdagen var jägaren ofta upp vid 3-4 tiden på morgonen och ute i skogarna för att informera sig om ”viltläget”, allt för att jakten skulle bli så bra som möjligt och Patronen med flera skulle bli nöjda.

Efter jakten var det alltid jägaren som fick ta hand om bytet. Passa djuren, alltså ta ut inälvorna och se till att bytesdjuren kom fram till gården. Därefter skulle bytet delas upp. Överskottet fick jägaren sedan paketera och sända med buss till Långa Vilthandel i Malmö, eller till godsägarsläktingar.

Under jaktsäsongen var detta dagliga göromål. På senare tid blev det viltleveranser med bil och till julhelgen fick jägaren köra runt till familjerna i Malmö och leverera vilt från gården som julhälsning.

När slutar arbetsdagen

Änder och skogsfåglar, mängder med duvor, skulle rensas och plockas innan de lämnades till godsägaren eller sändes iväg till viltaffären i Malmö. Det var oftast jägarfrun som fick plocka dessa fåglar.

Min svärmor, Elsa, var ingen älskare av hösten. När skördetröskorna ljöd på fälten, så var det vemodets sång. Då var det också starten på den aktiva jaktsäsongen och Erik H Olsson kom att befinna sig i jaktmarkerna mest hela tiden. Hur dags han kom hem på kvällen visste ingen i förväg. Att vara husmor och hålla maten varm och klar var inte lätt, då det skiljde timmar från kväll till kväll. Allt berodde på ”jaktlyckan”. Och dagen efter var det oftast ett stort antal änder och duvor som skulle plockas och rensas.

Det kom ofta speciella uppdrag från godsägaren. Det ”beställdes”, ett visst antal änder eller duvor, som skulle levereras visst datum till godset eller till någon familj i Malmö.

Erik H Olsson beskriver en svår höst 1935, innan han fick ihop rätt antal änder till ”Bellewuerna” i Malmö.

För jägaren ingick också att fiska kräftor och jaga tjuvfiskare. Många tjog togs upp, ofta fyra, fem tjog per natt. Dessa levererades ofta till Malmö. Med busstransport. Speciella kräftkalas ordnades i kvarnen på Hildelund.

Det fiskades också i Börringesjön. Stora mängder ål fångades på revkrok. Likaså

fiskades mycket gös och gädda. Den senare fiskades ofta med ett skott!

Ett viktigt arbete för jägaren var att vara uppmärksam och hålla koll på tjuvjägare. Dagböckerna vittnar om många tidiga morgnar, vid 2-3-tiden under jaktsäsongen. Tjuvjägare togs på bar gärning. Oftast av jägaren själv men i vissa sammanhang också i samarbete med polisen. Där offrades många nattimmar, som var en självklarhet att ingå i jägarens tjänst. Inför julhelgen var det jägarens uppgift att stoppa julgranstjuvar.

Två jägare, sommaren 1951, som tillsammans avlossat många skott och fällt mycket vilt och framgångsrikt också fångat tjuvskyttar. Till vänster jägare Erik H. Olsson, Lindholmen och till höger jägare Johan Åman, Börringekloster.

Titlar blev viktiga

Förhållandet mellan jägaren och godsägaren var bra. Men det blev ansträngt i samband med giftermål och nya titlar!

Med Patron Kockum fungerade allt utmärkt. Så också med dennes svärson, bankdirektören Ernst C:son Herslow, som gifte sig med dottern Emmy Kockum. Förtroendet mellan Olssonjägarna och bankdirektören var det bästa intill slutet.

Bankdirektören med familj vistades på Hildelund när de var i Skåne. 1946, när Ernst C:son Herslow pensionerades som bankdirektör för huvudkontoret i Stockholm, blev det permanent boende på Hildelund.

I juni 1945 avlider Patron Kockum. Ernst C:s sons son Carl blir ägare till Lindholmen.

Han flyttade från Malmö till Jordberga 1932 för att lära sig allt om jordbruk hos

sin morfar. På hösten 1934 flyttade Carl från Jordberga och blev godsförvaltare på Lindholmen. 1935 gifte han sig med Anna Dieden från Trolleberg.

I samband med detta blev det vissa titelförändringar. Det tog slut med duandet, det blev godsförvaltaren respektive jägaren.

Det sved rejält

1943 meddelade godsförvaltare Herslow, att jägaren inte fick ha några vänner med sig då det jagades. Först skall erbjudandet om medföljande riktas till honom som godsförvaltare. Därefter kunde det bli aktuellt, om han inte kunde, att någon jaktvän fick följa med.

Under alla tidigare år hade det inte varit några problem. Erik H Olsson tog detta hårt.

Skriver i sin dagbok om Herslows krav och tillägger:

-Det skall dröja länge innan erbjudande om medföljande på jakt skall komma!

Efter några år som godsägare blir Carl utnämnd som Ryttmästare vid Skånska Kavalleriregementet. På Lindholmen gavs då order till alla anställda, att godsägarens titel nu är "Ryttmästaren"!

Trots att det oreglerade tidsarbetet som jägare- och skogvaktare gavs det många möjligheter. Det var inte bara arbete och det fanns många fördelar med uppdraget på Lindholmen.

Alltid hade Erik och Elsa Olsson tid över för familjen och barnen. Sönerna Lennart och Karl Erik skolades tidigt in i "skogslivet". För döttrarna Anne-Marie, Gertrud och Christin, var det snarare så, att upplevelsen att far aldrig var hemma, förstärktes.

Men det fanns plats för lek och spel med barnen. Och även för grannbarnen och inte minst vissa av Ryttmästarens barn.

Det fanns också tid för jägaren på Lindholmen att ägna sig åt banskytte. Både Erik H Olsson och hans far var aktiva i Alstads Skytteförening. Erik var också ordförande under många år. Som om detta inte var nog, så engagerade sig Erik också i hemvärnet och var hemvärnschef under många år. Det fanns för honom lite ledig tid

Jägarparet på Lindholmen, Elsa och Erik H Olsson. De gifte sig 1938. Bilden från 1937.

på lördagseftermiddagar och så kunde söndagar användas!

I jägarbostaden Favoriten grundlades många upptåg bland pojkarna och dess kamrater. Det gav ”eko” på olika sätt och många var det som utsattes för diverse ”skämt”. Om detta skulle det kunna skrivas en hel bok. Olssons noteringar i dagböckerna vittnar om detta. Hela tiden gällde det att ”ställa till rätta” så inte Ryttmästaren stördes av det inträffade!

Med hundarna

Erik H Olsson, liksom sin far, ägnade också stor del av sin tid till uppfödning och dressyr av hundar. Det handlade om jakthundar. Journaler finns över detta arbete och alla kostnader och intäkter är redovisade. Det var egna hundar och så naturligtvis Herslows hundar. Men också hundar ägda av potentater från vårt avlånga land, som fick sin dressyrskolning och jaktomdömen på Lindholmen och ofta sändes hundarna på järnväg till olika adresser i Stockholm, till platser i Dalarna, Väster- och Östergötland och naturligtvis till olika platser i Skåne.

Inackorderingen av hundar var omfattande. Alla rastades varje dag. Dessutom

Uppfödning och dressyr av jakthundar var en stor och viktig verksamhet för jägaren på Lindholmen. Här är Erik H Olsson med sin bästa hund vorsteh-tiken Näverskogens Lorry som erövrade många certifikat och blev champion på hundutställningar.

En vällärdresserad jakt-hund skall apportera perfekt, som här när en skjuten and lämnas till husse.

ingick i jägarens arbetsuppgift att dagligen rasta "Herslowshundar". Därför startade dagens arbete för jägaren oftast vid halvsextiden på morgonen.

Tiderna förändras. 1966 meddelade Ryttnästaren, att det var dags för förändringar. Skogen skulle skötas av annat bolag och jakten på godset skulle tas om hand av bland annat honom själv och hans söner.

Andra arbetsuppgifter erbjöds Erik H Olsson, men det smärtade honom att han inte fick fortsätta med sitt livstilsupdrag på Lindholmen. Det blev avflyttning från Lindholmen till Näsbyholms gods för liknande arbetsuppgifter.

Vände tillbaka

Men det blev ingen lång sejour. Bankdirektör Ernst C:son Herslow kallade på Erik och Elsa Olsson. Hans privatchaufför och trädgårdsmästare och husföreståndarinna, makarna Lundgren skulle gå i pension och ersättare behövdes.

Förtroendet mellan bankdirektören och makarna Olsson var obrutet och överenskommelse om återflytt, nu till Hildelund, blev klart. Dock blir det inte alltid som förväntat. Bankdirektören avlider i augusti 1967, innan de hunnit tillträda tjänsten.

Oftast blir det bra lösningar till slut. Makarna Olsson stannar på Hildelund för att se till fastigheten som förvandlas till fritidsboende för bankdirektörens söner Ernst och Nils Herslow med familjer.

Erik H Olsson arbetar de sista åren före pensionering som skogsförman på Skogsvårdsstyrelsen, med uppdrag att leda arbetslag som har till uppgift att röja och vårda Skånska skogar.

1978 flyttar makarna Olsson till Svedala och bosätter sig i villa på Grängsgatan.

Elsa Olsson, född i Lyngby 1912 avlider i Svedala 1981. Erik H Olsson född i Hörby 1909 avlider i Svedala 2001.

Jägarens dagböcker speglar omtanke och intresse för människor, djur och natur. Till och med för en jägare var det självklart att i dagboken ge räven, grävlingen eller råbocken en eloge för att ha lurat jägaren. Men alltid står där också: -Jag kommer igen! Och det gjorde alltid Erik H Olsson.

1966, inför avflyttning till Näsbyholm, skriver Erik H Olsson i sin dagbok:

"Tänk, att jag sedan barnsben, i arbete och i fritid, fått ägna mig åt det jag tyckt om allra mest. Jag tror nog även det skall bli bra de sista åren trots jag och Elsa lämnar Lindholmen."

STATARLIV PÅ SÖDRA LINDHOLMEN

Av Bo Green

Min far, Gösta Green, var född 1904 och levde största delen av sin uppväxt på landet. Farfar tjänade som dräng ända tills han värvade sig till dragonerna i Ystad. Han hette egentligen Per Persson, men efter sedvanan antog han soldatnamnet Gren som sedan ändrades av hans efterkommande till Green. Efter militärtjänsten träffade Per Augusta Lindskog från Svedala och efter att ha gift sig med henne tog han stat på Södra Lindholmen och förde därefter ett kringflackande liv på gårdar i södra Skåne. Efter ett mellanspel hos Åbjörn Andersson, då de bodde i Ungers hus på Storgatan i Svedala, kom han åter till Södra Lindholmen där han var anställd under återstoden av sin tid som statare.

Ladufogden Julius Andersson, längst till höger, med mjölkerskor och dränngar står uppställda för fotografering. Som nummer två från vänster står Per Gren med "Kyllan", den stora träklubba som man slog ner "tjurpelarna" med. Tjurpel var den stora järnspik som korna var fastbundna vid och som skulle flyttas varefter betet tog slut. Fotot bedöms vara från ca 1920.

Statare var, som kanske inte alla vet, lantarbetare som tog anställning på en i regel större gård där lönen, "staten", utgick i natura plus en årlig kontantsumma. I staten ingick vissa liter mjölk, mjöl, potatis, en gris och i regel en liten bit jord där man kunde odla lite

grönsaker. Statarna var alltid gifta, eftersom det ingick i anställningen att statarhustrun skulle mjölka tre gånger om dagen. Bostäderna var i regel undermåliga och dragiga.

Under sista veckan i oktober, den så kallade "slankveckan", flyttade många statare till en ny gård, men det var sällan någon större skillnad på det nya stället. Anställningsförhållandena gjorde att stataren blev närmast livegen. Statarsystemet avskaffades 1945. Då infördes en ren kontantlön för lantarbetarna.

Gösta Green kör häst med vattentunna, troligtvis till djur ute på bete.
Fotot bedöms vara från ca 1920.

Min far, Gösta Green, har berättat om sin barndom och ungdom som statarbarn på speciellt Södra Lindholmen utanför Svedala. Utifrån vad han berättade vill jag återge några episoder.

Morgon i statarlängan

När min far var barn vaknade han ofta på morgnarna av att han frös. Han sov "skavfötters" med sin lillebror Ivar som hade för vana att dra åt sig hela täcket och rulla in sig i detta. Ivar stack ofta sina smutsiga fötter i ansiktet på far. Som vanligt hade han tagit hela täcket och rullat in sig i detta. Det blev en nästan daglig kamp när de låg och ryckte i det delade lapptäcket.

När han vaknat låg min far ofta och lyssnade på hur hans mor rörde sig i köket. Ljudet från när hon skramlade med "ringakrogen" och spiringarna, när hon tände i spisen med granris och när doften av kaffe spred sig i köket var den bästa stunden på dagen. Han hade aldrig sett sin mor sova. Hon var alltid sist i säng och först uppe på morgonen. När sov hon egentligen? Först många år senare förstod han att när det var tyst och släckt i stathuslängan satt hans mor och lappade och lagade till sin stora familj på man och nio barn.

Varje morgon väckte far sin äldre bror Oskar: ”Opp med dig, det är tid att hjälpa far i kostallet”. Varje dag skulle pojkarna rykta var sin korad innan skolan började. När korna var ryktade och klara gick pojkarna in till sin mor för att få sig lite till livs. Efter två ”madar” och var sitt ”madapaket” att ta med till skolan sprang de ner till kostallet och fyllde sina halvlitersflaskor med ”spenavarm” mjölk.

Idag är "statarlängan" renoverad till attraktiva bostäder.

Pennskrinet

När min far började i fjärde klass blev han placerad vid sidan om en pojke som hette Harald, en storbondepåg vars familj umgicks med läraren. ”Jag vill inte sitta hos Gösta, han luktar ko och gödsel”, skrek Harald och höll för näsan. Eftersom min far var rätt snäll och foglig av sig så lyssnade han inte på Harald, han hade istället fått syn på en lång träask som låg på Haralds bänkklock. Den var full av blommor och girlanger och när man öppnade locket låg där blyertspennor, radergummi och andra grejer. Pennskrinet var inköpt på Baltiska utställningen i Malmö och far var stum av beundran. Något sådant hade han aldrig sett. Han sträckte sig över till Haralds bänkklock för att känna på underverket, men fick genast smäll på fingrarna. Varför han blev så förtjust i detta träskrin visste han väl inte själv.

Att Harald skulle ha ett så fint pennskrin var svårt att komma över för far. Harald hade också ”medhåll” från läraren och far hade sett när han gav denne en korg med ägg och en” tocke”.

När det ringde ut till rast skulle barnen äta sina smörgåsar. I väggen ute i samlingsrummet fanns små fack där barnen förvarade sina smörgåsar. En dag när Harald

plockade fram sina goda smörgåsar med korv och ost och gick ut på skolgården för att äta passade far på att ge honom en knuff. Harald gallskek när smörgåsarna föll i gruset och när en lärare gick förbi skrek han:

-”Läraren, läraren, Gösta puttade mig så mina madar trillade i gruset”.

Läraren, som var av en annan sort än Haralds favoritlärare, sa:

-”Gösta, gå och hämta dina smörgåsar och ge dom till Harald, så får du äta Haralds som är fulla av grus”.

Far sprang efter sina smörgåsar och gav dem till Harald.

-”Där är ju bara fitt och margarin på madarna”, tjöt Harald. Läraren ansåg att om far kunde äta detta varje dag så skadade det nog inte Harald att som omväxling prova något annat. Harald ”bölade”, men far blåste försiktigt av Haralds ”madar” och njöt av det goda pålägget. Han fick lite hämnd, men kunde inte glömma pennskrinet.

”Främmand” i statarlängan

En morgon när far och Ivar ryktade korna var deras far var på ett strålande humör, trots den tidiga timmen. Han visslade och sjöng och berättade att Svante skulle komma på kvällen. Svante, som var son till ”kobestyret” på Skabersjö, var glad i ”fylla”, liksom deras far. Han skulle ha med sig en liter, så det skulle bli fest i huset. Kördrängen, som ansågs vara en ”livad skit”, var också inbjuden.

Far såg fram emot kvällen, eftersom Svante alltid hade karameller med sig. En gång hade far fått en ”gensare” och en burk lemondpulver som han stolt hade förevisat i skolan.

På kvällen när ”främmandet” skulle komma skulle det serveras ”brankade pantofflor” och salt sill. Man lade den kokta, oskalade potatisen på köksspisen och njöt av doften. Potatisen kallades också ”pivepantofflor”, på grund av ljudet som hördes när den sprack. Vanligtvis brukade litern drickas med endast en sockerbit som tilltugg, men nu var det fest.

-”Det är konstigt”, brukade farmor säga, ”att brännvin är det alltid råd till i stathusen, men dom får väl ha nåt roligt här i livet”.

Far hade svårt att sitta stilla vid bordet, han bara väntade på vad Svante skulle ha med sig för något gott. När farfar kom in från kostallet tog han en klick såpa i en bit papper. Det var dags att gå ner till sjön och bada.

Det hörde till traditionerna att gubbarna en gång i veckan gick över ängarna ner till Börringesjön för att bada, för det mesta i sällskap med en halvliter. Det var en syn att se dem stå och tvåla in varandra, bruna i ansiktet och på armar och hals. På resten av kroppen var de vita som den mjölk som de slet med varje dag.

Barnen kunde inte ta sina ögon från unikaboxen som Svante hade ställt på

brännslådan. Svante började rota i den och fick fram en stor påse karameller. Klara, den äldsta av syskonen, delade upp karamellerna så att de fick vars nio.

-”Det var någon konstiga sorts karameller, dom är ju röda och vita”.

-”Dom kallas polkagrisar”, sa Svante, ”dom är starka men goda”.

Det prasslade i unikaboxen när Svante fick fram ännu en påse som han öppnade. Där låg några röda frukter.

-”Ni får vars en, dom kallas tomater”.

Det var samma sorts frukter som far hade sett på torget i Lund när han var med sin mor på sjukhuset? Som han hade längtat efter att få sätta tänderna i den härligt röda frukten. Han bet en bit av den och spottade ut den. Hur kunde något som var så grant smaka så ”rälet”.

Munharmonikan

Nu snackades det och ljögs och ju fler supar det togs desto starkare och modigare blev männen, desto fler patroner och bönder hade de satt på plats och lärt att veta hut. Barnen låg runt köksspisen och ”spissade” öronen och förundrade sig över allt de hörde. Deras mor satt och ”färade hossor” och såg mistrogen ut. När manfolken började bli lite ”på snusen” sa hon: ”Nu tycker jag vi ska sjunga lite” Den gamla sångboken kom fram.

Svante och tog fram en ask från unikaboxen. Han öppnade den och där låg ett sprittandes nytt munspel, en ”munharmonika”, av märket Hohner, från Åhlén & Holm. På locket var en bild av en mycket grann tös och insidan var klädd med det finaste röda sammet.

Far kunde inte slita blicken från fodralet och plötsligt spratt han till. Tänk att få öppna fodralet mitt för ögonen på Harald och se hans avundsjuka blickar. Men hur skulle han komma över grannlåten? Fodralet låg på kökssoffan mellan Svante och kördrängen. Just som männen lyfte sina koppar med kaffegök för att skåla, och inte hade sina ögon för något annat, stack Gösta upp handen på soffan. Han fick tag i fodralet och stoppade det under ”rynkebandsblusen”. Under en stund låg han kvar under bordet, medan de andra fortsatte att spela och sjunga, varefter han kröp fram för att gå på dass. Ute på utedasset lyfte han på locket för att gömma dyrgripen nere i hörnet. Där låg redan storebror Oskars ”rögepiva” och ett halvt paket luffarmixture.

När det omsider var dags för det då ganska berusade sällskapet att bryta upp letade Svante efter fodralet till sitt nya munspel. Alla hjälpte till att leta, även far, men med en klump i magen. När Svante till slut skulle gå och skojade med far om tomaten så gnagde det i hans samvete. Vad hade han gjort? Svante som var så snäll och hade gett honom en gensare och alltid hade karameller med sig. Tänk om han kom på Råby, ett hem för vanartiga pojkar. Han lovade sig själv att han skulle hjälpa sin mor ännu mer, bara han

slapp Råby. Hon skulle upp klockan fem för att mjölka.

På morgonen kom far kvickt ut på dass, innan Oskar vaknade. Han lyfte på locket, tog fram klenoden och stoppade den under blusen. Samvetet gnagde hela vägen till skolan, men han tänkte på sin triumf när han skulle visa upp dyrgripen. När "Var hälsad sköna morgonstund" hade tonat ut och man plockade fram läseböckerna lade Harald demonstrativt fram sitt pennskrin. Far lyfte på locket till skolbänken, tog fram fodralet och lade det på sin bänk. Harald kom av sig i sitt flinande och glodde stumt på skrinet med den dansande söderhavstösen. Hans eget pennskrin verkade plötsligt så futtigt. Alla skulle titta på det granna fodralet som plötsligt hade blivit upphöjt till pennskrin. Gösta öppnade sakta locket och där i det röda, sammetsklädda fodralet låg fem polkagrisar.

Haralds nederlag ett faktum. Läraren kom fram för att beundra skrinet och när han såg vad det var för ett skrin höll han masken och sa att det var tyskt och hette Hohner.

När han kom hem låtsade far att han hade hittat fodralet bakom kökssoffan. Svante råkade befinna sig i stallet för att visa en cykel som farfar hade tänkt köpa. Far sprang dit och berättade för Svante att han hade hittat fodralet.

–"Hur kunde det hamna där, det var konstigt, men det gör detsamma, jag har hittat ett fodral därhemma så du kan behålla det nya".

Vilken dag! Först Haralds nederlag och sen fick han behålla skrinet. Det gamla ordspråket, att ärlighet varar längst, stämde nog.

Spridda minnesbilder

Min far hade många andra minnen från Norra Lindholmen. Ett minne som hade etsat sig fast hos honom var när han och farfar hade varit på Elinedalsgården och hälsat på några vänner. Det var mörkt när de gick hem. Bakom dem hördes ett ljud. Ett par ögon syntes i mörkret och när de stannade blev det tyst. När de fortsatte att gå kom ljudet och de lysande ögonen tillbaka. Ljudet hördes hela tiden och när min farfar vände sig om och gick emot det som min far trodde var en varulv visade det sig vara en bagge. Farfar tog helt lugnt baggen i hornen och den följde snällt med till stathuset. Den slutade sina dagar denna natt och under de närmaste dagarna stod fårkött på menyn i stathuset. Var baggen kom ifrån blev aldrig utrett.

Det var inte bara arbete, det fanns även tid för glädje och lek. Bakom stathuset fanns en stor damm där statarbarnen lärde sig simma. Där fanns en brygga och en båt och där fanns även fisk och kräftor. Börringesjön låg inte så långt från Södra Lindholmen och när mor Augusta någon gång kunde vara fri från mjölkningen var en utfärd till sjön med barnen en höjdpunkt, mest för barnen. Även Herslows barn var med och lekte med statarungarna och deltog i deras lekar.

När "patronen" skulle ha stor fest blev detta en stor händelse, framför allt för fars

småbröder Sigurd och Ragnar. Hela patronens hus var upplyst och de brukade ligga i trädgården och titta när alla vagnarna och bilarna med alla festklädda människor körde fram till stora trappan. När festen väl kommit igång brukade statarbarnen smyga in på verandan och lukta på pälsarna och kapporna som hängde där. Det var en doft som de inte var vana vid, det doftade så gott av parfym kring alla kläderna.

Författaren sitter och tänker tillbaka 100 år i tiden då barnen lärde sig simma i denna lilla vackra sjö. Då var här liv och rörelse. Idag hörs bara ljuv fågelsång, men båt och brygga finns även idag.

SVEDALA FRISKSORTARKLUBB.

Eller som vaktis på idrottsplatsen brukade säga: ”Gresedarna”.

Av Torsten Lindell

Jag kan inte förneka att Frisksportarklubben har varit en viktig del av mitt liv. Även om jag en tid var med i scouterna, med deras syn på umgänge med naturen, så kom jag genom frisksporten underfund med att även kroppens funktion var en viktig faktor. Are Waerlands ide om *”En sund själ i en sund kropp”* tyckte jag verkade vettigt och han hade nog lite del i att jag valde att bli medlem i Svedala Frisksportarklubb.

Jag kände till deras verksamhet som i Svedala startade 1944, mitt under brinnande krig. Ledare var Sven ”Kiddi” Persson, som jag kände till redan som liten, då vi bodde endast 100 meter ifrån varandra. Dessutom var han ju känd från sin verksamhet i brottarklubben där han trots stor viktskillnad i en tävling lyckades vinna över ”Kulladalaren” på fall. Han var med andra ord en idol.

Egentligen hade vi träffats långt tidigare då vi idkade vintersport uppe vid Byttan, en av Svedalaborna mycket omtyckt plats för såväl vinter- som sommaraktiviteter. Byttan är en udde i Yddingesjöns sydostligaste del. Under vintern blev detta platsen där vi småttingar tog de första stegen på is. Jag minns hur lycklig jag var då jag hade fått ärva ett par ”halvrör” som far hade skruvat fast under mors avlagda pjäxor. Det blev lite slirigt i skorna, men det avhjälpes med ytterligare ett par sockor. Här hade man iordninggjort en bandybana och, om jag minns rätt, så spelade man även matcher mot andra lag i distriktet. Här höll frisksportarna till sommartid och hade sina övningar i styrketräning och akrobatik.

Varje valborgsmässoafton blev detta också platsen för det första utomhusdoppet. Vi samlades på morgonen för att träna och sedan varierade vi med bad och fika för att framåt kvällen tända ett bål modell större. När glöderna var lagom så blev det korvgrillning och därefter en ”gåsamarsch” till Bökebergs tivoli där ”festligheterna” avslutades. Festligheterna hade dock inte samma innebörd som för en del andra besökare. Are Waerlands tankar var att vi skulle avhålla oss från sprit, tobak och andra droger. Han hade även en sund syn på födan, men här var kraven på oss inte lika starka, vilket inte hindrade att många kallade oss för ”kruskaklubben”

Vid Byttan byggde klubben så småningom upp en anläggning för att i första hand idka avancerad gymnastik, men så småningom uppkom tanken att bygga en bastu tillsammans med Skidfrämjandet och den 24/4 1949 gav Greve Thott på Skabersjö sitt tillstånd till bygget. Från början var det mest gymnastik och styrketräning, men vi började även med aktiviteter i skog och mark, bland annat terränglöpning och orientering.

Vi kom tidigt i kontakt med Frisksportarklubben Havsörnen i Klagshamn som hade

På marsch till Bytan vid frisksportens dag någon gång på 1940-talets senare del.

På frisksportens dag var det festligheter vid Bytan. Här är det akrobaterna Algot Pålsson och Sven "Kiddi" Person som har uppvisning. Övriga är fr.v.: Fanbärare Bertil Persson, spelmännen Arne Jönsson på banjo och Erik "Blyger" Olsson på dragspel, okänd fanbärerska, Ingemar Andersson och Kjell Ask.

Bilden ovan: Kjell Ask i trapetsen vid Bytan

Bilden till höger: Terränglöpning i Bökeberg. I ledning: Stig Nejdebring, Knut Jönsson och Gottfrid Thynell från Svedala frisksportklubb.

tillgång till stuga och bastu samt en brygga ut i sundet. Här fick jag för första gången möjlighet att bada vinterbad. Intill bryggan hade man sågat upp en isvak, så det blev till att växla mellan bastun och vaken. Jag vill inte påstå att första doppet var direkt angenämt, men känslan efter doppet gjorde att man fortsatte.

Även om vi föredrog att vistas ute i naturen så var det ju naturligt att våra gymnastiska övningar vintertid måste ske inomhus och då fick vi tillgång till skolans gymnastiksal som var belägen i en byggnad vid "vita" skolan. Utöver en stor gymnastiksal, med tillgång till dusch, så fanns här en badanläggning som nyttjades av såväl skolbarnen som allmänheten. Tyvärr fanns det ingen simbassäng, men vintertid brukade vi med

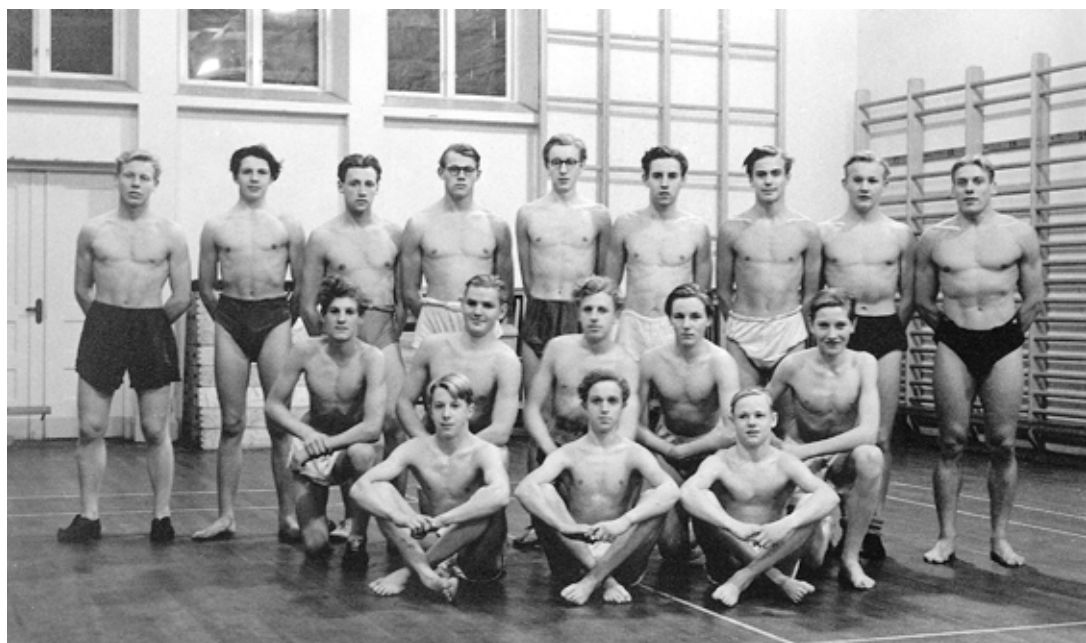
jämna mellanrum åka till Trelleborg för att träna simning. På sommaren hade vi ju kallbadhuset vid sockerfabriken, där vattnet togs från Segeå som rann genom Svedala. Vattnet var väldigt mörkt och i stora bassängen var man osynlig vid botten. Här fanns även en trampolin och den passade naturligtvis för våra övningar. Yddingebadplatsen vid Borholmarna, mellan Bökeberg och Roslätt, var platsen där den mesta simträning utövades sommartid. Här anordnades även simtävlingar varje år och en klassiker var att simma tvärs över sjön till Scouternas stuga. Denna sträcka på 1000 meter ingick också i en tiokampstävling.

Svedala frisksportare har 1000 meters simmning i tiokamp vid Yddingebadet i slutet av 1940-talet. Stående fr.v. 1 Bertil Persson/Embre, 2 Siv Göransson, 3 Gert Lindström, 4 Yngve Andersson, 5 Bergil Ekstedt/Persson, 6 Kjell Persson, 7 Nils Lundgren, 8 Gunnar Jönsson, 9 Sture Andersson, 10 Helmer Nilsson/Nejdebring, 11 Gunnar Andersson. Sittande fr.v. 1 Kjell Ask, 2 Bernt Jacobsson, 3 Bertil Lindström, 4 Torsten Lindell, 5 Lennart Rydberg och 6 Inga Andersson/Jönsson.

På skolbadet regerade skolvaktmästaren Ture Persson och hans hustru Elsa. Hon hade en uppgift som baderska och var noga med att vi skulle avsluta badet med en kall dusch, som inte uppskattades så värst då, men som blev desto mer uppskattat då jag kom i kontakt med frisksportarna.

Vi hade fasta tider i gymnastiksalen och här trimmades vi ordentligt av Kiddi. Jag tror att det var då som tanken på att starta friidrott började. Det fanns nämligen två grenar inom friidrotten som bedrevs inomhus, stående längd och höjd. Vi började träna dessa grenar, inte utan framgång, och kunde så småningom delta i de tävlingar som anordnades i Skåne. Av de tidningsurklipp som jag har tillgång till får jag en uppfattning om att eliten hoppade c:a 3.10 i längd och 1.60 i höjd. I vår klubb delade jag med Kiddi länge klubbrekordet i längd med 2.86, men detta ändrade Sture Andersson till 2.87. I höjd innehade jag en tid rekordet med 1.34, men jag har en aning om det var någon som hoppade högre.

Idrottare i gamla gymnastiksalen ca 1945. Bakre raden fr.v. 1 Astor Ask, 2 Hansson/Reslow, 3 Knut Nordkvist, 4 Hans Nordkvist, 5 Nils Nilsson, 6 Gunnar Jönsson, 7 Stig Nilsson/Neidebring, 8 Kjell Ask och 9 Sven Persson. Mellersta raden fr.v. 1 Egon Åberg, 2 Stig Moberg, 3 ?, 4 Kurt Larsson och 5 Allan Johansson. Främre raden fr.v. 1 Tore Larsson, 2 Bror-Inge Persson och 3 Anders Åbjörnson.

Då är vi inne på friidrotten som skulle bli en stor del av vår verksamhet. Tidigare hade friidrotten idkats av IOGT, men av någon anledning hade verksamheten upphört. Kvar fanns en hel del utrustning i en bod på idrottsplatsen som var belägen intill sockerbruket. När vi 1938 flyttade in i vårt nya hus på Egna Hem så hade jag möjlighet att se uppbyggnaden av idrottsplatsen. Vi fick tillstånd av IOGT att använda deras redskap, men det uppstod ett annat problem. Verksamheten på idrottsplatsen dominerades helt av fotbollen. Vaktmästaren Alfred Hansson hade två söner med i Svedala IF:s lag. För

honom fanns endast en idrott och det var FOTBOLL. Han hade dessutom hand om nyckeln till ”redskapsboden” och var ganska ovillig att släppa denna ifrån sig. Varje gång vi behövde något fick vi be honom komma och öppna. Detta gick ju att acceptera, men värre var att vi inte fick några fasta tider för träning. Vi fick träna under förutsättning att det inte pågick fotbollsträning.

Frisksport satte många i samhället i samband med kruska och Alfred Hansson brukade kommentera vår ankomst med: ”Nu kummer di där djävla gresedarna igen”.

Det var således helt omöjligt för oss att bedriva någon sammanhängande verksamhet, så vi beslöt att själva hitta en plats uppe i Bökeberg som kunde användas för träning. Även om vi deltog i tävlingar runt om i Skåne så hade vi inte möjlighet att själva ordna några tävlingar i Svedala. Kvällsposten hade fått kännedom om vår belägenhet och var uppe i Bökeberg och gjorde en stor artikel i tidningen, som faktiskt ledde till att kommunen ordnade med så att även vi fick tillgång till idrottsplatsen. Nu kunde vi börja friidrotta på allvar och vi hade många tävlingar med intressanta startfält. Det hela kulminerade den 19 augusti 1956 då vi hade en triangeltävling med deltagare från Danmark och Bayern. Denna tävling kompletterades med två liknande i Köpenhamn och Wolfratshausen, men detta tänker jag återkomma till lite senare i min berättelse.

Innan jag släpper idrottsplatsen och vaktmästaren måste jag berätta om en episod med Alfred Hansson, som egentligen var både snäll och bra vaktmästare.

Svenska flaggans dag firades varje år i Svedala. Starten var nere vid järnvägsstationen och där samlades alla föreningar med fanor och standar. Med MFF-orkestern och kommuneliten i täten marscherade vi genom samhället upp mot idrottsplatsen där det hölls tal och överlämnades flaggor och utmärkelser efter det att man mycket strikt hade genomfört själva flaggceremonin, med allt vad denna innebar ifråga om pompa och ståt. Det var mycket högtidligt då flaggan gick upp i topp. Efter detta blev det uppvisning av olika föreningar, som avslutades med utmarsch. Här efter följde en fotbollsmatch mellan Svedala IF och någon annan klubb från omgivningen. Mitt under pågående match gjorde nu Alfred Hansson sin entré. Han hade till uppgift att avsluta med att hala flaggan, men var lite för tidig. Han lossade linorna, men tappade greppet och flaggan rasade ner över honom. Det blev en stor kontrast mot den högtidliga flagghissningen.

Men nu tillbaka till Frisksportarklubben och friidrotten.

Tyvärr har jag dålig koll på våra resultat, men i alla fall blev vi ett år kretsmästare vid en tävling i Klippan. Jag har några noteringar från den tiden i vilka det framgår att Knut Jönsson hade ett resultat med tiden fyra minuter och 12 sekunder på 1500 meter. Dessutom nådde han tiden 1.58,6 på 800 meter. Anders Åbjörnssons 11,2 sekunder på 100 meter var ett bra resultat. Dock måste väl 16-årige Gunnar Ohlssons resultat på 1,76 meter i höjd vara en riktig ”höjdare”. Tyvärr har jag inga uppgifter om hans resultat

som senior. I stående höjdhopp innehade jag rekordet på 1,34 meter, men jag tror inte att det höll till sist. Då det gäller höjdhopp var det sax-stilen som gällde, med nedslag i en grusgrop. Så småningom kom andra stilar och under mitten av 1950-talet hoppade man över två meter. För att kunna jämföra resultaten med eliten har jag noteringar från MAI-galan som hade deltagare från både svenska eliten och den övriga världen. För friidrottare var dessa tävlingar inget man ville missa. I en av dessa tävlingar satte MAI nytt svenskt rekord på 4 x 200 meter med tiden 1.27,8. Ragge Lundberg segrade i stav med ett hopp över 4,37 meter. Höjdhoppet vanns med ett hopp på 2 meter, medan tvåan fick nöja sig med 1,80 meter (jfr Gunnar Ohlssons 1,76 meter). I kulstötning var det en amerikan som gjorde en stöt över 16 meter. Det var imponerande.

Givetvis hade vi en hel del kvinnliga medlemmar som nådde goda resultat vid tävlingar, men det fanns inte många lagtävlingar för damseniorerna. På MAI-galan fanns till exempel endast en gren för damer, löpning 100 meter, som vanns med resultatet 12,5 sekunder.

På 1950-talet hade vi inte tillgång till någon tränare som kunde "finslipa" våra olika stilar, utan var och en fick försöka att göra så gott han kunde. Utrustningen var inte heller så vetenskapligt anpassad som den är i dag. Löparbanorna av kolstybb var oftast dåligt preparerade. Jag fick sedermera bekräftelse på att vi verkligen hade behövt någon som kunde påpeka eventuella felaktigheter. Friidrottslandslagets finskfödde tränare var vid ett tillfälle på besök i Kristianstad för att kolla upp Bosse Axelsson som då svensk mästare i kula. Jag tränade stötar utan ansats en bit därifrån och landade en bra bit över 10 meter. Med ansats blev det över 12,5 meter. Tränaren kom då fram till mig och på sin finsksvenska dialekt sa han: *"Hur fan kan du stöta så långt med din stil. Om du varit 10 år yngre, skulle jag ta hand om dig"*. Min ansats var helt felaktig, men han hade rätt med åldern. Min "karriär" var över. Hur som helst lyckades jag i KFUM Kristianstad nå över 13 meter. 13,01 meter blev mitt personbästa.

Som jag nämnt tidigare var vi visserligen glada om vi kunde vinna, men det viktigaste var att få delta. Ett bevis på detta var då vi årligen deltog i 20-mannasimningen på Ribersborg i Malmö. Vi hade helt naturligt svårt att få ihop ett lag med "tävlingssimmare" och våra växlingar och även simsätt blev en aning amatörmässiga, vilket väckte en viss muntration hos publiken. Detta hindrade inte att vi fick en hel del applåder och att vi var nöjda och belåtna då vi åkte hem.

En annan återkommande tävling, där vi hade stor framgång, var den "Hellska stafetten" som anordnades i Bromölla av Bromölla frisksportarklubb. Grenarna var terränglöpning, vattenlöpning, simning och hinderlöpning och avslutades med frågesport. Här tävlade vi med flera lag med herrar, damer och juniorer och vi hade stora framgångar i de olika klasserna. Under slutet av 1950-talet hade en stor del av "gänget" flyttat till andra orter. Då jag gjorde min sista insats i denna tävling bodde jag i

Kristianstad. Denna mins jag väldigt väl, mycket på grund av att hela gänget övernattade i vår tvårummare på Långebro. Stafetten levde dock vidare och 1980 gjorde jag ”come back” som ledare för ett lag med ungdomar från Vä skola, som tog hem segern i sin klass. Vår son Magnus sprang hinderbanan, d.v.s. samma sträcka som jag sprang på 1950-talet. Snacka om fotspår!

Jag lovade tidigare att jag skulle återkomma till vårt samarbete med friidrottsklubbar i Danmark och Tyskland, som verkligen var höjdpunkten i verksamheten.

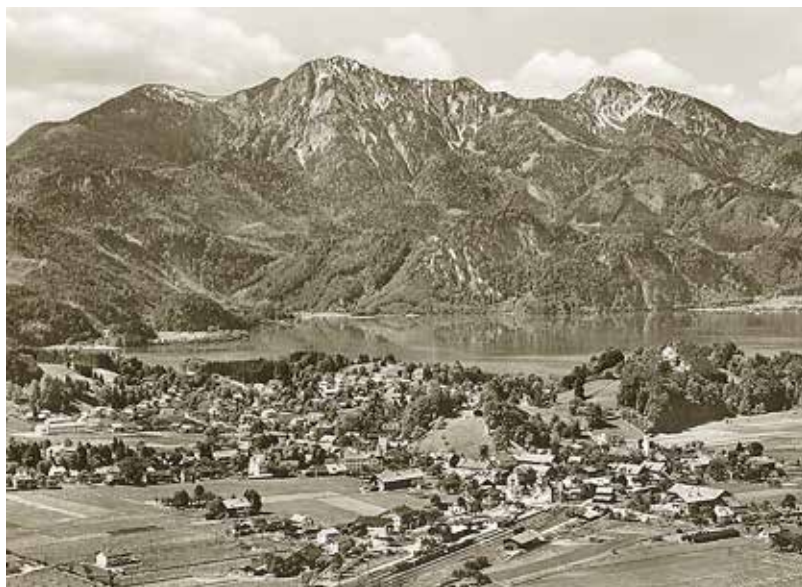
Hur det hela började är lite osäkert, men med hjälp av lite brev, min klippbok och en del noteringar som jag har fått överta från Kiddi så tror jag att jag kommer nära sanningen.

1955 hände något som kan tyckas omöjligt för en liten förening, som inte ens hade haft tillgång till idrottsplatsen. Vi skulle åka på turné till alperna för att delta i tävlingar på olika platser i Bayern. Rubrik i tidningen: ”Svedala gör debut i internationella sammanhang”. Hur blev då detta möjligt? Jag diskuterade med vår ledare Kiddi hur vi kom med i detta. Vi kom då gemensamt fram till att det hela startade då några personer från Svedala blev uttagna till en friidrottstävling i Vejle på Jylland. Det var sydvästra Skånes idrottskrets som hade ett utbyte med Vejle. Lagledare var Erland Ripa och Marta Pålsson. Våra insatser var inte dåliga. Fem gånger fanns deltagare från oss och då fanns även deltagare från friidrottsklubben Saga i Köpenhamn. Dess ledare, Preben Aabeck, berättade om att de hade kontakt med en friidrottsklubb i Bayern och undrade om vi ville hänga med ner och göra det till en triangelmatch mellan Sportverein Kockel, Saga från Köpenhamn och vi från Sverige.

I friidrott hade vi visserligen gjort oss kända i södra Skåne, men vi var lite osäkra på om vi skulle kunna platsa i sådana sammanhang. En sak som vi var kända för var att vi deltog i allt som verkade roligt och att deltagandet var viktigare än prestationen. Så svaret till Preben var givetvis: Ja.

Alltså började vi spara och ladda upp för en ny upplevelse och under senare delen av semestern 1955 bar det iväg mot sydligare nejder, och en upplevelse som vi aldrig skulle glömma. Vi var elva glada frisksportare som samlades på Svedala järnvägstation och som senare tog båten över till Köpenhamn. Där väntade ytterligare fjorton deltagare vi gick tillsammans ombord på tåget söderut. Vi reste på natten, men utan sovkupeér och sömnen var det kanske lite si och så med. Vi var nog lite ”vingbrötna” på morgonen då vi började skönja alperna. Kockel am see, vårt resmål, var en liten alpby vid en sjö med berget Herzogstand in på knutarna. Kiddi, Bergil och Marta Pålsson var ledare och de båda damerna var dessutom duktiga på språk. Det var en trevlig upplevelse att åka in i detta bergslandskap.

Jag skall dock inte glömma att vi bytte tåg i München och då använde delar av dagen till att strosa runt och beundra alla vackra byggnader.

Kockel am see med
berget Herzogstand

När vi kom fram till Kockel var det sent på torsdagseftermiddagen, så vi fick efter välkomnandet ägna oss åt inkvartering och en gemensam middag på gasthaus Prinz Ludwig, som blev vår samlingsplats. ”På sta’n” i Kockel blev vi väl mottagna av större delen av byns befolkning och det skulle visa sig att det blev till en verklig folkfest.

Första dagen användes till att bekanta oss med byn Kockel och våra värdar, samt lite träning på idrottsplatsen som i motsats till omgivningen inte var imponerade. Matsedeln på Prinz Ludwig var utsökt och började alltid med en tallrik soppa. Forell var en specialitet.

Bland befolkningen blev vi betraktade som holländare, med anledning av att vi vandrade runt i trätofflor. Till och med då vi var uppe bland bergen hade vi trätofflor. Skohandlaren i byn blev mäkta imponerad och jag lovade att ta med mig ett par nästa

Vår samlingsplats Gasthof Prinz Ludwig

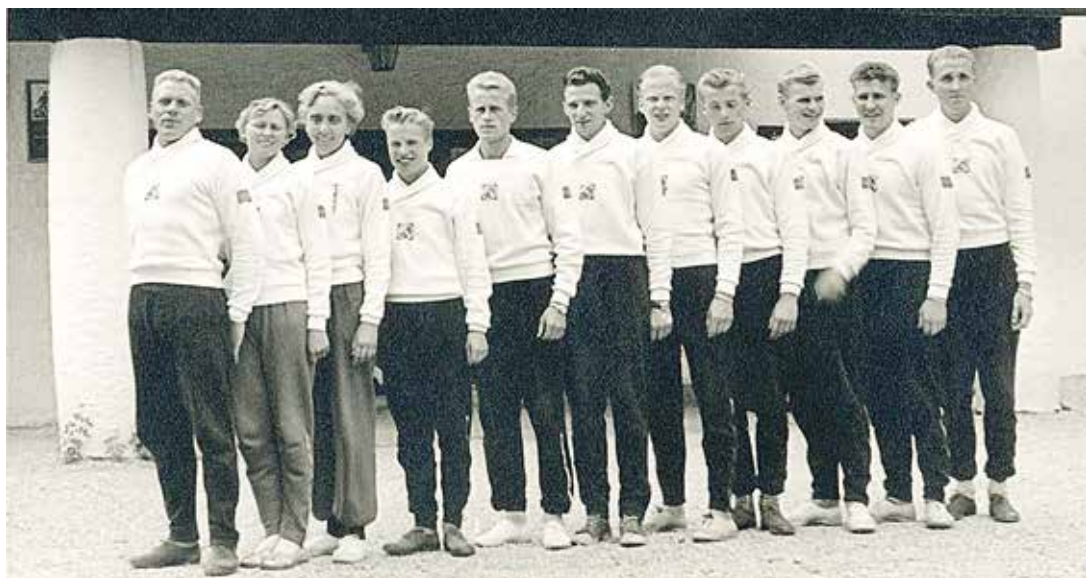
gång vi åkte ner. Underligt nog passade mina tofflor honom, så det var ju lätt att få rätt storlek. Från byn kunde man se byns stolthet, Herzogstand, som låg 1632 meter över havet.

I omgivningen fanns även två sjöar Kockelsee och Walchensee, varav den senare hade ett uppmätt djup av 198 meter. Vattnet var kallt, men för oss som var vinterbadare kändes det skönt att bada. Det blev förstås inga längre simturer. På lördagen slappade vi av vid badet i Kockelsee, vid foten av Herzogstand, och kvällen var vigd åt en riktig "joddlarfest" med allt vad Bayern kan erbjuda. Deras specialitet "schuplattern" var en höjdare, i denna ingick det att hugga i en stock. Lederhosen ingick i klädedräkten och för oss norrlänningar blev det verkligen en kväll att minnas.

På söndagen var det tävling och då samlades hela byns befolkning på idrottsplatsen.

Jag med tofflorna på.

Svedalatruppen klar för avmarsch till tävlingarna. Fr.v.: 1 Sven "Kiddi" Persson, 2 Bergil Persson, 3 Marta Pålsson, 4 ?, 5 Sven Hedengård, 6 Sture Andersson, 7 Per-Axel Andersson, 8 ?, 9 Bertil Centergård, 10 Torsten Lindell och 11 ?.

Gemensam marsch till tävlingarna med byns smed i täten.

Tävlingen var en femkamp och man deltog i fem grenar: 100 meter, höjd, längd, kula och diskus. Resultaten gav poäng. Vi tävlade i dam- och herrklass för juniorer och seniorer. Jag har inte tillgång till resultaten, endast ett diplom som säger att jag placerade mig som nummer sju i seniorklassen. Det var många deltagare och 100-metersbanan var byggd för endast två löpare i taget.

Här går jag i mål som segrare i ett 100-metershit. Det blev många hit då endast två löpare kunde tävla samtidigt. Tvåan är nästan helt skymd av mig.

Längdhoppsgropen var väl inte av allra högsta klass. Här är det Sven "Kiddi" Persson som tar ett jätteskutt.

Det blev mer som en familjefest, med mycket musik av en blåsorkester och servering av bayersk grillmat. Festligheterna varade större delen dagen. På kvällen återsamlades vi på Prinz Ludwig för gemensam kvällsmat och prisutdelning. Denna dag var för oss "Etwas anderes" som tyskarna säger. Lite kuriosa var att danska mästarrinnan i slungboll Bente Nielsen deltog i den danska truppen.

Nu var det tyvärr endast två dagar kvar och den första ägnade vi helt åt att bestiga byns stolthet, Herzogstand. Måndagen ägnades åt en vandring i alperna och vi åkte första delen med en linbana, för att senare fortsätta till fots upp till toppen. Lagom till lunch nådde vi fram till ett alphotell. Då smakade det gott med lite fika, detta behövdes för

Fjällhotellet med zerpentinvägen som ledde upp till toppen.

att orka nå toppen på berget. Naturligtvis fick vi pausa lite då och då, samtidigt som vi passade på att beundra den vackra utsikten. Efter en paus uppe på toppen blev det dags för nerförsbacken. Att gå utför var visserligen lättare för flåset, men väl så jobbigt för benen, så det var skönt att hoppa in i liftkorgen. Det blev direkt i säng efter hemkomsten.

Sista dagen, tisdagen, bjöds vi på en busstur till Garmisch Partenkirchen där bland annat Mora-Nisse hade haft stora framgångar. Nu var vi där visserligen sommartid, men det var imponerande att se. Detta blev en bra avslutning på resan.

Onsdagen var avresedag och det blev en verklig överraskning för oss att så mycket folk hade samlats vid stationen för att vinka av oss. Till och med en orkester hade kommit upp i ottan och musicerade.

Resan var dock ännu inte slut, vi hade planerat att göra ett ”strandhugg” i Innsbruck. Det var mycket sevärt på så kort tid. På eftermiddagen gick vi på tåget i München för vidare transport till Norden och på morgonen var vi ombord på färjan mellan Tyskland och Danmark, sedan vidare till Svedala - trötta och belåtna.

1956 var det Danmarks tur att visa upp sig. Saga var en stor klubb med en modern idrottsanläggning och hade bland annat en dansk mästarinna i slungboll. En del av svenskarna var endast med på tävlingarna, som pågick i två dagar, och några av festligheterna, medan bland annat Bergil och Kiddi deltog hela veckans festligheter.

1957 var det så dags för vår andra resa till alperna. Även denna gång var det Kockel som stod som värdar. Tyskarnas vanor att hysa turister gjorde att de under säsong hyrde ut alla rum och själva sov i garderoberna. Det blev en späckad vecka med en blandning av idrott och turism. Det visade sig att det fanns ytterligare sevärdheter i omgivningarna. Även om Hitlers örnäste låg i närheten så blev det ingen färd dit. Kanske var det vid denna tid inte öppet för allmänheten.

Bland deltagarna fanns en hel del elitidrottsmän. Ett exempel var en landslagsman i 4x100 meter stafett med ett personbästa på 10,4 sekunder (Att jämföra med Lennart

Marta Pålsson från Svedala, den tyske lagledaren och Preben från danska Saga.

Klart för start i terränglöpning

Strandbergs 10,3 sekunder som var svenskt rekord). Beträffande tävlingarna fanns det många grenar som var lite speciella för respektive land, speciellt i Tyskland där man bytt ut kulan mot ett stenblock och där löpningar och hopp utfördes på ojämn mark.

1958 var det så dags för oss i Svedala att återgälda våra resor till Alperna. Vi hade vändats för denna vecka. Skulle vi, i det för oss välkända Skåne, kunna leverera ett program som i någon mån kunde mäta sig med våra veckor i Kockel med omnejd? Vi behövde inte vara oroliga. Det fanns mycket att visa upp som var helt främmande för gästerna. Något som imponerade stort var vår allemansrätt, att fritt få vistas i naturen om

det inte störde någon. Ytterligare aktiviteter som imponerade var resan längs sydkusten från Skanör-Falsterbo till Sandhammaren. Här gavs möjlighet att prova alla läckerheter som sill och annan fisk. Sillen var dock inte så populär.

Något nytt för denna resa var, enligt önskemål från tyskarna, att förlänga resan till två veckor, varför vi lämnade sista veckan till danskarna.

I Sverige hade vi två tävlingar, som båda var inriktade på ren friidrott. Vi hade, utöver vår egen idrottsplats, hyrt in oss i Vellinge. Av de aktiviteter vi hade i Svedala ingick även en resa till skånska borgar och herresäten med proffsiga guider. Detta minns jag speciellt, eftersom jag som dåvarande Kristianstadsbo själv organiserade besöken i Bäckaskog och Trolle Ljungby. En kväll arrangerades ett lägerbål vid fågeldammen.

Deltagarna härbärgerades på så sätt att alla pojkarna hade sitt nattlogi i gymnastiksalen, medan flickorna var bosatta hos husvärdar som frivilligt åtagit sig denna uppgift. Vårdarna presenterades vid en sammankomst på Folkets Hus. En bestigning av Västerkulla ingick i programmet med bergsbestigning. Tyskarna undrade: Var finns berget? Jag förklarade då att vi just då stod på den högsta punkten.

Vi hade några så kallade höjdpunkter. Festligheterna på idrottsplatsen blev en riktig höjdpunkt. Man får väl säga att det var ”lapp på luckan”. Vi hade tur med vädret. En riktig familjefest, som det bör vara. Alfred, som var vaktis på idrottsplatsen, sken som solen då han levererade den ena kaffekorgen efter den andra. Det talades om publikrekord. Efter detta förstod Alfred att det fanns mer idrott än fotboll och vi blev alltid välkomna och fick en egen nyckel till redskapsboden.

En annan programpunkt som bör nämnas var festligheterna på Banken, då klubbarnas färdigheter visades upp. Det var pardans från Danmark, akrobatik från Sverige och folkdans från

Tävlingarna på Svedala idrottsplats drog storpublik. Det talades till och med om publikrekord.

Tyskland, där deras schuplattler höll på att skrämma slag på bankkamreren när golvet bågnade ganska synbart. Såsom varande revy-artist blev jag själv vald till conférencier. Jag presenterade numren med hjälp av två talarstolar, en för svensk/dansk dialekt och en för tyska. Enbart detta framkallade många skratt. Mina språkkunskaper var inte alltför korrekta och mitt framträdande gick i humorns tecken. Salongen var fullsatt med besked och barnen satt på golvet. Det blev en mycket uppskattad afton som det pratades om länge i samhället.

Naturligtvis måste vi visa upp lite av Svedala, så vi hade två studiebesök hos Åbjörn Andersson och på tegelbruket.

Avslutningen försiggick med middag på Bökebergs restaurang. Det var nog inte ofta som källarmästaren hade åttio nykterister en lördagskväll i högsäsong. Men Tyskarna var ju öldrickare, så det kompenserade ju en del.

Våra besökare lämnade oss ackompanjerade av musikkår och många vinkande Svedalabor.

Vi kunde andas ut, gästerna lämnade oss nöjda med vårt utbud.

Tredje resan 1959 företog vi med bil. Jag tog ingenjörsexamen sommaren 1957 och hade fått jobb i Kristianstad. 1958 gifte jag mig med Britt Andersson från Bräkne-Hoby och resan 1958 skulle bli en kombinerad bröllops- och friidrottsresa. Vi hade därför förlängt resan till två veckor, varav en var avsedd för triangelkampen i alperna. För mig var det första resan utomlands med bil, så det blev extra spännande. Vi gjorde ”strandhugg” både under upp- och nerresan. Bland annat gjordes uppehåll i München där vår guide, Marta Pålsson, verkligen fick valuta för sina kunskaper i både språk och historia. En hel del av upplevelserna var ganska lika tidigare resor, fast på andra platser. Restiden ner och hem skötte vi själva. Även om vi var ett stort sällskap så kunde vi hålla samman styrkan så att vi välbehållna kunde anlända och bli inkvarterade i vår väl kända värdby, Kockel. Detta år hade tyskarna ett samarbete med andra byar som var och en överträffade varandra i att bjuda på för oss helt ovanliga upplevelser. En vecka går fort och besöken i de olika byarna där vi tävlade försvann i rask takt. Alla nya upplevelser var magiska, men det fanns en del som jag särskilt vill berätta om. Det för oss mest ovanliga var en flottfärd utför floden Isar. En resa som varade från tidig helgdagsmorgon till sen kväll. Flotten var ganska stor och rymde ett femtiotal personer. I ena delen fanns sittplatser och en del var dansbana. För musiken var anlitad en dragspelare och det var mycket folkdans och joddlarmusik. Det fanns ju mycket tid att använda. Färden gick lugnt i flodens egen takt och vi hoppade i plurret med jämna mellanrum för att svalka oss i det något svala vattnet. Isar var ju namnet. Då och då gjorde vi strandhugg för att få lite fika och konstigt nog dök det alltid upp något Gasthaus. Flotten var byggd av stabila stockar. Vid ankomsten till München började man genast nermontera flotten och transportera tillbaka delarna till startplatsen, Wolfratshausen. Detta blev en rofylld

upplevelse, vädret var perfekt, flotten bestämde takten och vi kunde ägna oss helhjärtat åt resan. Förbi alla vattenfall hade man byggt rännor och vid nerfarten blev resenärerna översköljda av vågor, men vid framkomsten på kvällen var vi i alla torra.

Tyskarna hade delat upp vistelsen på två platser. Efter starten i Wolfratshausen flyttade vi till Kockel som under de andra åren hade varit vår samlingsplats.

Då vi var i Kockel första gången blev vi bjudna till Schloss Linderhof där en kufisk greve hade byggt in mängder av konstverk som kunde beses tillsammans med mer eller mindre strilande vatten. Vi kunde exempelvis stå under en bro av vattenstrålar. Från början var vattentrycket högt och bron intakt, men efter hand sinade trycket och till sist började vi bli blöta. Detta visade sig hända vid varje konstverk. Nu var det ju sommar så lite blöta stod man ut med. Sammanfattningsvis vill jag säga att ingen kom torr därifrån.

Schloss Linderhof hade en imponerande park med många konstverk

På ett ställe ville man springa tillbaka, men hejdades av en imponerande vattenmur. Vi som var med i första turen tyckte det var så unikt att vi ville visa även de nytilkomna detta. Det blev en lyckad dag.

Ytterligare en lyckad dag var en bayersk sportfest inne bland bergen, där deltagare fick

visa sig i tre grenar. 100 meter löpning i kraftig nerförsluttning med lång bromssträcka, längdhopp i utförsluttning och stenstötning. Den senare innebar att stöta ett stenblock som vägde minst 15 kg så långt som möjligt. På grund av storlek och tyngd fick båda händerna användas. Det var cirka tvåhundra deltagare, många ganska proffsiga, så vi fick nöja oss med placeringarna 18, 19 och 20. Kiddi blev tvåa i oldboysklassen.

Varje dag upplevde vi något nytt. En kryssning på Sternbergsee med fyrverkeri, dans och ett förskräckligt åskväder avslutade kvällen. Ett åskväder i alperna är inget att leka med.

Detta var den femte resan och vi fick en trivsamt hemfärd med ett par övernattningar. På stationen i Köpenhamn tog vi avsked av varandra och Preben berättade att man redan hade börjat med förberedelserna i Köpenhamn. Nu blev det inte så. Orsaken vet jag inte. Medlemmarna i Svedala frisksportklubb är numera spridda över stora delar av landet.

Allting var dock inte sport. Ett återkommande inslag var att vi varje juldagsmorgon promenerade till julottan i någon av de många kyrkor som fanns i omgivningen. Efter kyrkobesöket åt vi frukost hemma hos någon. Vid bra väderlek kunde frukosten avätas utomhus då vi grillade korv vid vår stuga i Bjeret.

Tyvärr tappade jag mer och mer kontakten med klubben och vad jag förstår övergick dess medlemmar, om vi undantar gymnastiken, helt till att vistas i skog och mark, såväl vinter som sommar. Antalet medlemmar minskade och 1962 beslutades att vår stuga skulle säljas. Den 11 mars samlades de kvarvarande medlemmarna för den slutliga städningen och på eftermiddagen överlämnades den till den nye ägaren. Även Kiddi och Bergil flyttade från Svedala och bosatte sig i Skurup och den 1/8 1987 beslöt de kvarvarande att avsluta i Svedala och övergå till vår sedan länge varande samarbetspartner Frisksportarklubben Havsörnen i Klagshamn. Övergången skedde vid deras 50-års jubileum. Vår första kontakt var vid deras 10-årsjubileum.

Som 83-åring får jag konstatera att frisksporten verkligen har givit mig en sund själ i en sund kropp.

Den 18 maj 2015 nåddes vi av ett meddelande att Kiddi hade avlidit i Skurup, efter några års sjukdom. Han var en väldig eldsjäl och ledde många ungdomar till ett sunt liv i en sund kropp. Han var en av de stora inom sporten i Svedala. I Skurup ledde han pensionärsgymnastik ända tills han insjuknade för några år sen. Nu har han återförenats med sin kära Bergil som dog för några år sedan.

Jag vill tacka Kiddi och Bergil för all den energi som de lade ner på denna verksamhet. **Gresedarna** var dessutom inga torrisar, som en del antydde, utan allt gick i positiv anda. De skapade glädje och välbefinnande.

SKULPTUREN DOCKVAGNEN

Av Carina Engström

Dockvagnen en bronsskulptur, som tyvärr lever ett något undanskymt liv i HSBs kvarter Castor, Malmövägen 1-7, Svedala. Gå Bökebergsgatan norrut mot Mellangatan och en bit in till vänster, då ser du en flicka med dockvagn. Gå närmare och stanna till för att njuta av den barnsligt glada skulpturen!

Området blev klart 1971 och samma år fick konstnären Gunnel Frieberg en beställning till. Den andra var en stensulptur Treklang till HSB bostadsrättsförening Hagalund, Ormvråksgatan 2-42 i Malmö.

Konstnären blev förtjust i temat barnvagn och i Stockholm finns två skulpturer till på samma tema. Det är Dockvagnen från 1973 utanför tunnelbanestationen Sätra samt Jannica och dockvagnen från 1986 på Katarina Bangata.

Esther Gunnel Friberg föddes år 1919 i Malmö och dog 2010 i Stockholm. Hon var dotter till läkaren Torsten Friberg och Ester Bruce och syster till tecknaren Gunnar Friberg. Sonen Stefan hade hon i äktenskapet med konstnären Felix Hatz.

Gunnel skaffade sig en gedigen utbildning som elev på Zadigs Skulpturskola i Malmö, Fredriksbergs Tekniske Skole i Köpenhamn, Konsthögskolan i Stockholm, Grafiska skolan samt Mosaikskolan i Ravenna.

Vid 18 års ålder fick hon Stora tecknarpriset. ”En sensation i konstvärlden” skrev journalisterna. Hon har också skapat en hel del väggreliefer. Hennes goda porträtteringskänsla ledde till uppdraget att avbilda bland andra Fritiof Nilsson Piraten, Hjalmar Gullberg och Nils Ferlin i medaljserien Stora Svenska Författare.

Hennes konst finns representerad på Nationalmuseum, Malmö museum, Norrköpings- och Helsingborgs Museum.

Gunnel var Skåne trogen med årlig sommarvistelse i stugan i Ljunghusen. En kombinerad ateljé och bostad hyrde hon i Hammarbyhöjden söder om Stockholm. De sista åren var boendet ett servicehem. Hon efterlämnade vid sin död sonen Stefan och fem barnbarn.

Övriga offentliga verk i Skåne

Sankta Thora,	Torekov i Båstad kommun
Sillagumman,	Södra Fiskartorget, Malmö
Vågen av Östersjön,	Sjöfartsmuseet, Malmö
Gårdfarihandlaren,	Klostergården i Lund

MINNESMÄRKE ÖVER ETT MISSLYCKANDE?

Nidbilder och andra bilder av Svedala

Av Christer Neleryd

Det fanns en tid när Svedala var till åtlöje. Liksom Eslöv, Hallsberg, Ånge etc. Alla var de järnvägsknutar och stationssamhällen på olika håll i landet.

Under 1960- och 70-talen hade denna typ av orter töntstämpel. De symboliserade tillbakagång, svikna drömmar, tristess och brist på utveckling. Ofta blev de måltavlor för förlöjliganden och ironi i media, litteratur, och i revyer.

Detta var under den ökande bilismens och järnvägsnedläggningarnas tid. Många förväntade sig tågens snara hädanfärd. Och därmed stationssamhällenas.

Ett drygt halvt sekel efteråt kan vi konstatera att dessa nidbilder var något orättvisa. Och många dystra profetior har kommit på skam. Speciellt gäller detta Svedala.

Ivar Harrie

En av dem som tvivlade på stationssamhällenas (och Svedalas) framtid var Ivar Harrie (1899-1973). Han var tidningsman och författare, född i Stora Harrie, filosofie licentiat i grekiska, klassiskt bildad och lundensisk akademiker ut i fingerspetsarna. Han hade lämnat Skåne tidigt och var bland annat chefredaktör för tidningen Expressen i 15 år. Han var med om att göra denna, från början utskällda, ”blaska” till Nordens största kvällstidning. Han var en betydelsefull debattör och kulturpersonlighet i dåtidens Sverige och uppträdde ofta i media, alltid med mycket bestämda åsikter.

I boken ”Hem till Skåne” (1961) återvände han till hembygden för att se vad som hänt. Boken är skriven i en aning kverulantisk, men ändå småtrevlig och spirituell, ton. Trots alla kritiska kommentarer märktes det att författaren tyckte om sitt Skåne, särskilt naturen. Han reste genom ett försommarvackert landskap. Vi fick besöka näktergalarnas Malmö och de alltför korta alléernas Lund, den ”fula” bebyggelsen i Kävlinge och hans barndoms Stora Harrie, där han dock saknade majvivorna. Framför de solida stenhusen på Ven fanns blomprakten; vita narcisser, röda tulpaner (”Dannebrogens färger”), schersmin och rosor. Vid Forsakar upptäckte han många ”rara” växter, Melica, ängsruta, Thalictrum och gulplister. De glittrande vattenfallen under bokarnas girlanger och strömstaren vid forsen gjorde honom lyrisk.

Ja, så fortsatte han ända till slutkapitlet, ”Betraktelse i Svedala”. Där försökte han sammanfatta sina intryck från Skåneresan. Här var det den småsure Ivar Harrie som tog överhanden. Och han tog ut svängarna. Han var inte nådig mot den dåvarande köpingen Svedala. Visserligen var pyttipannan, den holländska ölen och servicen på Svedalagården (gamla järnvägshotellet, numera nedbrunnet och rivet) alldeles utmärkt. Men några fler

superlativer bjöd han inte på.

Han konstaterade framt att där järnvägarna Malmö-Ystad och Lund-Trelleborg möttes där byggdes ett "konstgjort samhälle....och där uppstod, kring stationen och fabriken (sockerbruket, förf:s anmärkning), en bebyggelse som finns kvar än, så gott som orörd, och som borde bevaras som kulturminnesmärke – kanske den tristaste och fulaste i Skåne." Sockerbruket fanns alltså kvar, konstaterade han. Men "gjuteriet" missade han helt! Stationsområdet, som han hade utsikt över från sitt bord på Svedalagården, fann han nästan helt öde. "Den ena banan är nedlagd, den andra går för halv maskin."

För Harrie var Svedala ett av många samhällen i Sverige som, enligt honom, genom en dopad ekonomi hade en uppgång på 1800-talet och som senare hade förfallit och blivit något av landets bakgård. Eller som Ivar Harrie skrev: "Svedala....ligger där alltså, inte riktigt en ruin, men just som ett kulturminnesmärke, alldeles utan skönhet eller stämningsfulla associationer, ett minne av vad som en gång såg ut att bli ny tid, förvandlingstid, storhetstid, för det gamla bonde- och slottsherrelandskapet."

Svedala blev Harries sista anhalt i Skåne. Han vände norrut mot Stockholm och tycktes göra det med en känsla av att lämna ett sjunkande skepp.

Bland Svedala biblioteks pressklipp är det inte svårt att hitta resonemang i samma anda som Ivar Harries. "En torsdagskväll i Svedala – är det tråkigast i hela Skåne?" frågar Sydsvenskan retoriskt 1976. Och 1980 var det dags igen. Då inventerade länsantikvarien intressanta skånska miljöer. Hon ville bevara centrala Svedala som ett typiskt stationssamhälle. Men problemet var att det mesta redan var förstört. Men vänta! Påstod inte Ivar Harrie att bebyggelsen fanns kvar, nästan orörd? Hur man än ser på Svedala så kan det uppenbarligen inte bli riktigt bra!

Eslöv är ett annat exempel på en ort som fått klä skott för....? Ja, jag vet inte vad. Av en skämtare har orten någon gång till och med utnämnts till "Sveriges tråkigaste stad". Eslöv uppstod en gång, liksom Svedala, som järnvägsknutpunkt. Staden har därefter haft en lång och framgångsrik historia som industrimetropol. Ändå är det ingen tillfällighet

Ivar Harrie 1899 - 1973

Foto: TT Bild

att de lätt fåniga krumelurerna Kurt, Majken och Sten Stensson Sten, alla kommer från just denna stad.

Hade belackarna rätt?

Det hade kanske inte varit skäl att ägna nästan en hel artikel åt Ivar Harries krumsprång om det inte varit för hans inflytande i offentligheten under 1950- och 1960-talen. Och raljerandet över landsorten och stationssamhällena var han inte ensam om. Låt oss därför se om Ivar Harries resonemang fortfarande håller när detta skrivs 2015.

Hans huvudteser såg ungefär ut så här:

1) Stationsorterna (särskilt Svedala) var en misslyckad parentes i samhällsutvecklingen. 2) Dessa orter (särskilt Svedala) har i framtiden bara berättigande som fula minnesmärken över en misslyckad satsning.

Misslyckad parentes?

På den första punkten tycks Harrie ha skjutit högt över målet. Stationssamhällena är nämligen sedan slutet av 1900-talet beforskade. Linnéuniversitetet i Växjö har varit något av ett centrum för historisk forskning om de nordiska stationssamhällena.

Forskare som Peter Aronsson och Lennart Johansson lyfter i flera rapporter fram dessa orters stora betydelse för den ekonomiska och sociala utvecklingen i landet.

Järnvägarna skapade under senare delen av 1800-talet fantastiska transportmöjligheter och detta stimulerade till många företagsetableringar. Arbetskraft fanns på landsbygden. Jordbrukets rationalisering och automatisering gjorde många arbetslösa redan i slutet av 1800-talet.

Det innebar att i orter som Svedala blandades gammalt och nytt. Möten skapades mellan entreprenörer, marknadsimpulser och nya organisationsformer å ena sidan och traditionella värderingar och en bondekultur å den andra. Här började det moderna industrilandet Sverige växa fram.

Järnvägens framväxt innebar något av en revolution för landsbygden. Dynamiska orter växte upp på ställen där ”inget” tidigare fanns.

Johannes Hellner, utrikesminister med rötter i Svedala, har exempelvis i sina ”Minnen och dagböcker” beskrivit bygden runt Svedala kyrkby tiden före järnvägarnas tillkomst. Han beskriver trakten som ett mycket isolerat skogsområde, dit det mycket sällan kom någon utifrån. Och isoleringen var på många sätt problematisk för dem som bodde där (Svedala-Barabygdens årsbok 2005).

För dem som friställts i jordbruket kunde det nya närliggande stationssamhället vara ett alternativ till emigration. Här fanns industrier som ropade efter arbetskraft. Och de kunde erbjuda löner som var bättre än i jordbruket. Den ekonomiska utvecklingen var i slutet av 1800-talet starkare i dessa nya orter än i de större städerna.

Svedala tätort är ett typexempel på ett svenskt stationssamhälle. Det uppstod 1874 som en direkt följd av att järnvägarna Malmö-Ystad och Lund-Trelleborg drogs fram här (Svedala-Barabygdens årsbok 2006). En stadsplan utarbetades kring den grusväg som gick från den gamla landsvägen till stationen. Denna grusväg har i dag blivit Storgatan. Flera stora industrier etablerades i slutet av 1800-talet, bland annat Åbjörn Andersson AB (Svedala-Barabygdens årsbok 2007), försökstegelbruket (Svedala-Barabygdens årsbok 2005) och sockerbruket. Befolkningen ökade kraftigt. Svedala blev en ledande handelsort i bygden och många mindre företag etablerades inom handel och hantverk.

Vi ser alltså att Svedala och de många liknande orterna runtom i landet var viktiga för Sveriges utveckling från fattigt bondesamhälle till en modern välfärdsstat. Att, som Harrie, betrakta stationssamhällena som misslyckade parenteser måste, med facit i hand, betraktas som alldeles missvisande.

Ingen framtid?

Blomstringstiden för stationssamhället varade under decennierna kring sekelskiftet 1900. Under mellankrigstiden och åren under och efter andra världskriget skedde en konsolidering. Från 1960-talet, då de stora järnvägsnedläggningarna genomfördes, försvann förutsättningarna för stationssamhället.

Det finns numera gott om exempel, runtom i landet, på orter, som efter att järnvägen lades ned, haft svårt att finna en ny roll bortom stationssamhället. De för en tynande tillvaro med befolkningsminskningar och stagnation. Det var denna utveckling Harrie och andra befarade i början av 1960-talet.

Storgatan på 1960-talet

Men de kunde inte ana den nyorientering och den positiva utveckling som vissa av de gamla stationssamhällena skulle genomgå efter 1960-talet.

I Svedala, liksom för övrigt Skånemetropoler som Eslöv och Hässleholm, har man varit duktiga på att hänga med i den snabba samhällsutvecklingen. Dessa kommuner har funnit en ny roll då deras betydelse som stationssamhällen försvann.

I Svedala har "gjuteriet" varit fortsatt framgångsrikt. Under Sandvik är man numera till och med en av världens främsta producenter av gruvmaskiner.

Kommunen har ett gynnsamt geografiskt läge i ett allt mer urbaniserat samhälle. På bekvämt pendlingsavstånd till Malmö, Lund, Trelleborg och Ystad kan Svedala erbjuda en lugn och naturnära bostadsmiljö långt från storstadens stress. Samma gäller för övrigt en annan före detta järnvägsknut i kommunen – Klågerup.

Vägutbyggnader och järnvägens pånyttfödelse genom Pågatågen har gynnat Svedala som pendlingsort. Kommunen har haft en stadig befolkningstillväxt. Medelinkomsten är förhållandevis hög och arbetslösheten är för det mesta låg. Svedala placerar sig ofta högt i olika rankingar bland landets skolkommuner. Även i övrigt är kommunen känd för att ha en god kommunal service.

Det har alltså gått bra för Svedala efter 1961. Det kunde Ivar Harrie definitivt inte förutse när han skrev sin bok. Men jag är inte säker på att han ville se det – även om han kunnat. Men vi får förlåta honom. Det är ju ändå nästan omöjligt att pricka rätt för den som försöker skåda in i framtiden.

Gammalt och nytt i Svedala: Lokstallet för "Sockerpullan", sockerbrukets rangerlok, tillsammans med ny bebyggelse på Sege strand.

Källor:

Ivar Harrie: Hem till Skåne. Wahlström & Widstrand 1961.

Peter Aronsson & Lennart Johansson (red.): Stationssamhällen – Nordiska perspektiv på landsbygdens modernisering. Frank Stenvalls förlag 1999.

Per T Ohlsson: Konservkungen. Bonnier fakta 2006.

Samlingar från biblioteken i Svedala och Eslöv.

MIN UPPVÄXT I AGGARP FÖR 70 ÅR SEDAN.

Av Bertil Hansson

1944 flyttade mina föräldrar till Aggarp i närheten av Elinedal och där kom jag att växa upp sex av mina, kanske bästa, eller åtminstone de sex år som har kommit att ge mig många fina och roliga år.

Jag vet inte om bygden där har något speciellt, eller om det är just de åren av barndomen som sätter starkast spår. Hur det än är så är det de år i mitt liv som satt mycket starka spår. Bygden var i alla fall fantastisk när det gällde naturen och miljön på 1940-talet. Det fanns tre grustag eller ”grushullor” där flera hundra backsvalor häckade och satte en speciell prägel på platsen genom sitt flygande i jakten på flugor och andra flygfän under fina sommarkvällar.

Husen och folket som bodde där har lämnat många minnen, både goda och dåliga men mest roliga. När man så här 70 år efteråt tänker efter så tycks det verka konstigt att så mycket kunde ske på den relativt korta tiden.

Jag kanske har och har haft förmåga att lägga saker och ting på minnet. När jag gick i skolan för Otto Sigvard Persson i Aggarp skola och vi skulle skriva uppsatser så hade jag svårt att göra uppsatserna korta nog samtidigt som många andra hade svårt att få dem tillräckligt långa.

Läraren sa en gång till mig, ”du kommer nog att bli författare när du blir stor.”

Jag bestämde mig då på stående fot att det skulle jag bli, men livet styr och på den tiden hade man nog inte så stor möjlighet att själv styra sitt yrkesval som i dag. Tanken fanns kvar men jag fick aldrig möjlighet att förverkliga den och livet hade helt andra planer.

När jag var 58 år blev jag förtidspensionerad och datorn hade kommit och inom mitt arbete hade jag lärt att använda den. Nu fanns ju också tiden och jag skrev några berättelser och noveller, men även en hel del dikter och jag gav även ut ett par böcker men i små utgåvor.

Mina minnen från barndomsåren i Aggarp, och speciellt mitt minne av just den berättelse om ”Svartahålekärningen.” eller ”Svortahullekärningen” på bygdens språk var en av de första jag skrev.

Jag har skrivit många berättelser men denna är faktiskt ett minne som sitter kvar sedan barndomen precis som jag upplevde den. Jag skrev också några dikter om folk som bodde i husen på 1940-talet.

Det var Hans Nilsson och Anna som bodde i det huset som var till hälften ingrävt i backen där vägen gick till det huset vi bodde. Hans var en gammal och krokryggig man som arbetade på Södra Lindholmen i kostallet.

Det var Bengta Berggren som bodde uppe på backen där Lindholmens åkrar började. Granne med Svärbrännartorpet som låg alldeles ovanför den branta backen som ledde ner till brunnen som omtalas i berättelsen om Svartahålekärningen.

Det var om Elin och Jöns Frid. Elin var en stark och arbetsam kvinna.

Gamle Hans

I itt gammalt hus, ti hälten ingravt i backen,
darr bode den gamle Hans Nilsen me kvingan.

Fast han hadde mer än sjutti år po nacken,
så arbede han precis som ingan.

Po gamla da fick han jobba i stalled,
de va lättare de än o gå bagom plogen.

Men en da iblann korna så hade han falled.

I hela sitt liv han vadd gåren trogen,
men nu va de slut.

Di bar han him ti hused i backen
o sa han bled stångad å ko eller stut.

Två da dæretter va de tid me träfracken.

Han hadde kämpad så trogen
ti tiden för graven va mogen.

Ja unnrar va Hans skulle tänka
om han sitt hus nu kunne se.

Hur stort de har bled, o hur fynsterna blänka.

Ja kanske han då skulle le.

Kan hända han skulle önska add han o hans Anna,
kvar i lived fåd stanna.

dorres liv hade mest handlad om jobb o slid,
o nu har ju randats en bättor tid.

Men ja tror ente de, om ja tänker ettor.

Om han fåd sitt po allt kiv o elände, då hade han nock tyckt de va bättor,
Att de som hände de hände.

Backabengtan.

Bengta i backen va ving o tvär,
hon tålde ente add nunn kum hinge när.
Hon hade hyns o en hushållsgris,
o misstrodde allt o alla.
Hon reda si säl ti varje pris,
O va de man allmänt kan kalla
förr enstöring o eremit.
Hinges hus va alltid bommat o stängt,
de va ingen som våga si did.
Förr fynstren va alltid itt skynke hängt.
Hon släppte allri nunn främmad ing,
o de gjore ju ingenting,
förr de va knappt add nunn skulle vågad.
Vaffor hon va som hon va va darr ingen som visste,
förr ingen hade ju frågad.
Kan hända nåd hade hänt lant förtingan,
som hade förändrad kvingan.
Hon kanske vadd olyckled kär
så de va de som gjort henne tvär.
Förr alla har väl hatt en längtan.
Så även backabengtan.

Elin Frid

Elin Frid va en redi kvinga
i bedorna lå hon frå maren ti kväll
sin gick hon ti skogen o asa him pinga.
Jöns hinne gubbe va liden o snäll
han fick fylla me na o slida o dra
po bedor o pinga varevia da
Hon gick förre me stort lass po nacken

bagettor kom Jöns me en liden knippa
hälten så stor men han knäa i backen
Frid önska si nog add han ditta fåd slippa.
Han hade ju forrst vadd o jobbad po gåren
o gubben va liden o kummen ti åren
men Elin va stark som en jätte
Po kvällen fick Jöns bodde hugga o såga
o sen fora grisen som gick i sin kätte
ingan han säl fick sin kvällsmad smaga
Ti julen narr folk skulle slajta
då gick hon som hjälpekinga
Då gick de ungan, de fick ente gå sajta
de va möe man skulle mehinga
Narr grisen ble stucken så vispa hon blood
Kött skulle malas o korva stoppas
o sylta skulle darr ble udå hoed
Stegana åkte i saltekared
å kyttbullana skulle konserveras
inged fick ble föfared
Å så skulle de resoneras
om allt som hände i husen
Hon kände ju nästan alla
Hon visste add Per Ols vadd po snusen
o gåd po väjen o tralla
Elin hon visste möed
Hon sa add Kal hittad drängen o pian i höed
Allt ditta de to ju sin tid
Men Elin hon nöjde si me en smagebid
o ta me him ti Jöns o pågen
Di hålt po darr himma me sågen
forr bränned de fick di ju ente försumma
Men di längta ti hon skulle kumma

me den goe slaktemaden
så di kunne få nåd gott po faden
De va gott me en fläskabid
De tyckte Frid.

Modern dikt om Svartahålekäringen.

Hon svävar fram ifrån andra sidan till denna världen
hon rör sig smidigt och graciöst.
Hon har fått lämna sitt forna hus och den egna härden
och inte mycket hon fått till tröst.
Från huset blev hon ju falskt bedragen
av en som bättre än henne kunde läsa lagen.
Nu fick hon bo bort i Svarta hålan
med svält och kyla i usel koja av gräs och ris.
Ty utan hjälp ifrån någon annan så gick det inte på annat vis.
Men efter döden kan hon ju fritt rumstera
och spöka till i det forna huset och skrämma slaget på skojaren.
Om hon spökar även i våra tider eller kanske hon tappat glöden
När även skojaren gick i döden.

SKOLA OCH UTBILDNING I SVEDALA KOMMUN.

Av Bo Sahlée

1. Inledning – bakgrund

Föreliggande artikel är förhoppningsvis en inledning till en serie artiklar som belyser många av de skolor som från 1800-talet och framåt funnits i nuvarande Svedala kommun och som av olika anledningar lagts ned under tidens gång. Med andra ord, i stort folkskolans olika skolbyggnader. Den folkskola som svarade för folkundervisningen i Sverige från 1842 fram till en bit in på 1960-talet.

Denna inledande artikel vill belysa skolutbildningens framväxt i landet från äldsta tider fram i folkskolans verksamhet med särskild tonvikt på vår del av landet. Den ger också en bild av kyrkan som skolans huvudman ända fram till några år in på 1930-talet.

Artikeln behandlar den stora allmänna folkundervisningen i landet, inte den parallella utbildning som fanns främst i städernas läroverk, kommunernas realskolor m.m.

I kommande artiklar hoppas jag kunna föra fram verksamheten ute i skolorna i de olika samhällena och byarna i Svedala kommun.

2. Historik – skolans framväxt i landet

2.1 Före folkskolan

Muntlig tradition

Denna tradition har sin grund inom kyrkan där barnen inför första nattvardsgången skulle kunna en del texter och böner utantill. Dessa texter kunde vara Fader vår, trosbekännelsen, Ave Maria och andra böner. Denna kyrkliga folkundervisning har sin betydelse ännu en bra bit in på 1900-talet.

Lästradition

De första tryckta skrifterna för massspridning har ett innehåll från ovanstående muntliga tradition. I vårt land finns bevarade ABC-böcker från 1500-talet och framåt. Genom ABC-trycken blev den muntliga traditionen kärnan i den kommande kyrkliga lästraditionen. I nästa tryckta bok, Lilla katekesen med Luthers korta förklaringar till de fem huvudstyckena – buden, tron, Fader vår, dopet, skriftermålet och nattvarden. Denna bok ledde över till den tredje gruppen av böcker med ytterligare spörsmål och förklaringar kring samma textord. Den mest kända är Svebili utveckling av år 1689. Den

största och viktigaste boken var psalmboken med psalmer, kyrkoårets evangelier, epistlar och böner, utdrag ur Lilla katekesen och en liten bönbok. Text 1695 års psalmbok var nära tusen sidor tjock.

Genom främst dessa fyra böcker kunde den muntliga traditionen skapa innehåll och förutsättningar för en växande lästradition.

Skoltradition

Även skoltraditionen har sina rötter i medeltiden och i dess arv från antiken.

Kloster- och domskolor samt enkla barnskolor kom till i vårt land på 1200-talet. Efter detta öppnade kyrkan (påvestolen) ett universitet i Uppsala 1477. Studerande inom och utom landet utbildades till präster som skulle föra folkundervisningen vidare ut till sockenkyrkorna i landet

Efter reformationen på 1500-talet råkade denna tidiga skoltradition i djupt förfall. I Sverige återupptogs viss prästutbildning vid 1500-talets mitt. När gymnasierna grundades i stiftsstäderna under 1600-talets tidigare del bildade lärarkollegiet samtidigt domkapitlet, en ordning som bestod ända till 1936. Vid gymnasierna och deras prästseminarier kunde man nu på nytt ge en lägre prästutbildning som försåg stiftet med kaplaner och lägre präster. Den högre utbildningen gavs vid Uppsala och nu även Lunds universitet. Utöver universitet och 11 gymnasier inrättades även ett drygt tjugotal trivialskolor. Övriga barnskolor i städerna skulle bekostas av borgerskapet eller på annat sätt.

I ett budgetbeslut för skolreformen 1649 ingick även ett förbehåll att överskjutande skattemedel skulle bekosta skolor ute i socknarna. Denna möjlighet kom att utnyttjas främst i Dalarna. I dessa sockensskolor skulle skolmästaren i regel vara prästvigd. Det grundläggande mönstret för folkundervisningen i vårt land växte på så sätt fram under 1600-talet.

Det kom att dröja mycket länge innan det gamla innehållet med läsning, katekes och sång kunde kompletteras med skrivning och räkning för alla. Skrivning och räkning förblev länge ett tillägg, ofta mot särskild betalning.

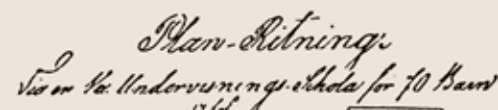
I stora uppfostringskommitténs betänkande 1825 betonade man starkt innanläsning och kristendom men lyfte även fram skrivning, räkning och andra ämnen. Men även nu möttes man av samma tveksamhet ifråga om en undervisning utöver den traditionella. Förslaget fick inte heller några löften om statliga medel.

Inte heller den framväxande växelundervisningen fick något statligt anslag. Domkapitlen uppmanades att ge den sitt stöd. Växelundervisningens pedagogiska inriktning medgav att långt flera barn kunde undervisas samtidigt genom monitörsystemet och de ingående mekaniska och rutinmässiga metoderna. Antalet växelundervisningsskolor växte snabbt. Från 1824 med 60 skolor och 4.000 barn till 1848 756 skolor och 60.000 barn. Då hade ju också folkskolan hunnit starta. Växelundervisningen ingick sedan i

Vid 1800-talets ställs en gammal bildningstradition, som beskrivits ovan, mot en ny - med folkskolan . Till detta bidrog folkökningen, proletariseringen, fattigdomen, hotet om kriminalitet och uppror, behovet av medborgerlig bildning och en undervisning för nya samhällsfunktioner.

Växelundervisningen fick sitt namn av sättet att undervisa. Elever som var duktigast i olika ämnen fick undervisa de övriga som då var indelade i mindre grupper. De elever som deltar i undervisningen kallas monitörer och därför benämns systemet också som monitörsystemet eller Bell-Lancaster metoden efter dess grundläggare. Många elever kunde på detta sätt undervisas i samma rum, ca 100 var vanligt. En nästan militärisk drill tillämpades för placering, uppställning och besvarande av frågor. Närmare hälften av landets folkskolor tillämpade 1840 metoden i större eller mindre utsträckning. I ett cirkulär 1864 från staten ut till domkapitlen föreskrevs att läraren skulle vara den som undervisar. Efter detta börjar växelundervisningen att avskaffas.

Fredagen den 18 juni 1842 fattas det viktiga beslutet om allmän folkundervisning i vårt land. Principen om allas skyldighet att skaffa sig vissa kunskaper och färdigheter slogs fast liksom också församlingarnas skyldighet att inrätta skolor. Staten tog på sig uppgiften att svara för en nödvändig lärarutbildning.

Planritning till en "Vexelundervisnings-Skola för 70 barn", av J J Holmberg år 1838.

Några av de viktiga punkterna i den nya folkskolestadgan är:

- I varje stadsförsamling och i varje socken på landet ska finnas minst en skola med utbildad lärare. Skolan bör helst vara fast.
- Skolans ledning ska bestå av en skolstyrelse med kyrkoherden som ordförande.
- Skolstyrelsen fastställer reglemente beträffande bl a undervisningsmetoder och disciplin.
- Varje skoldistrikt är skyldiga att anskaffa och underhålla skollokaler.
- Varje lärare som är examinerad äger rätt att erhålla en lön värd minst 16 tunnor spannmål, bostad med bränsle samt sommarbete och vinterfoder för en ko (eller annan ersättning av motsvarande värde).
- Folkskolans kurser omfattar läsning, skrivning, räkning, kristendomskunskap och biblisk historia, geografi, historia, naturkunskap, gymnastik och sång. För fattiga och svagbegåvade gäller en minikurs av vissa av ovanstående ämnen. Skolstyrelsen får bestämma den skillnad i kunskapskrav som kan ställas på flickor och pojkar.
- De barn som undervisas i hemmen är skyldiga att infinna sig i skolan för att få sina kunskaper och färdigheter kontrollerade.

1842 års skolbeslut är ett av de viktigaste i vår svenska skolhistoria. Genom detta beslut blev det också så att vi i Sverige, för ett drygt sekel framåt, kom att ha ett parallellskolesystem genom att folkskolan blev en (kyrklig) kommunal angelägenhet och lärdomsskolan förblev en statlig skola.

1842 års folkskolereform var en optimistisk reform. Inom fem år skulle skolan vara utbyggd över hela landet. Men hur gick det egentligen? År 1847 var barnen fördelade på följande grupper:

Folkskola	52,2 %
Hemundervisning	36,5 %
Enskilda skolor	3,9 %
Allmänna läroverk	1,2 %
Utan undervisning	6,2 %

Av folkskolans elever uppgavs endast ungefär hälften gå i fasta skolor.

År 1862 ingrep de nybildade landstingen och gjorde insatser på folkskolans område, dels genom att anställa egna folkskoleinspektörer, dels genom att ordna utbildning av lärare i småskolan.

En stor svaghet i folkskolereformen var de minsta barnens skolgång. Avståndet

till socknens ofta enda skola var långt och klasserna stora. Den lösning som många förordade var att skilja ut de minsta barnen och låta dem gå i skolor på närmare avstånd från hemmet. 1853 fick socknarna rätt att i avsides belägna delar av socknen inrätta ”mindre skolor” med oexaminerade lärare. Men problemet med stora klasser och stor åldersspridning kvarstod ändå på många håll och 1858 fick man, oberoende av avståndet till skolan, rätt att inrätta ”mindre skolor” avsedda för nybörjare. Denna utveckling ledde fram till etablerandet av ”småskolor”.

Begreppet ”småskola” med innebörden ”lågstadium” blev inte officiellt stadfäst förrän 1875. I och med den nya folkskolestadgan av 1882 fick folkskoleundervisningen den organisatoriska struktur som kom att bestå långt in på 1900-talet:

Folkskola - årsklasserna 3 – 6

Mindre folkskola - årsklasserna 1 – 6

Småskola - årsklasserna 1 – 2

Under tiden fram till 1900 ökade antalet mindre folkskolor till något över 10% främst beroende av att man nu kunde inrätta dessa i glesbygd där man tidigare haft kvar enbart hemundervisning. De stora avstånden utgjorde det stora problemet med att bygga ut folkskolan, mindre skolor var en lösning. En annan metod var att bygga ut nätet med flyttande skolor (från gård till gård).

Utvecklingen under folkskolans första decennier visar på vilken gigantisk uppgift det var att bygga ut en skola av någorlunda god kvalitet – dessutom en skola som skulle uppfattas som viktig och angelägen bland barnens föräldrar och bland barnen. Framsteg gjordes men bristerna var ändå många: stora klasser – klassrum som var trånga, mörka och kalla och utan ventilation. På landsbygden kom folkskolan till långt in på 1900-talet i allmänhet att förbli en varannandagsskola.

Ännu vid sekelskiftet (1800 – 1900) hade folkskolans undervisning inte fått någon enhetlig uppläggning. Varje socken hade sin egen läroplan. Regeringens normalplaner var bara exempel på hur de skulle kunna utformas. Socknarna skapade också egna reglementen för skolans verksamhet.

Kommunala mellanskolan

En 4-årig skola som inrättades från 1909, byggde på klass 6 i folkskolan och ledde till realexamen. Folkskolans roll som botten-skola för högre studier hade diskuterats länge då de kommunala mellanskolorna infördes. De fick statsbidrag och från 1944 omvandlades de till statliga realskolor. Kvarstående kommunala mellanskolor fick från 1952 beteckningen kommunala realskolor.

Beträffande Kommunala Mellanskolan / Realskolan i Svedala se i Årsbok 2014 artikeln ”Hela bygdens stolthet – Samrealskolan i Svedala” av Åsa Björkman.

Några steg på vägen mot en utvecklad folkskola fram till grundskolans start 1962:

- 1906 års folkundervisningskommitté vars förslag ledde fram till en folkskoleöverstyrelse , en enhetlig fyraårig folkskollärover utbildning och en ny statlig folkskoleinspektion. 1918 togs beslut om praktiska ungdomsskolor efter folkskolan. Samma år togs också beslut om fortsättningsskolan. 1919 kom en ny undervisningsplan för folkskolan och 1921 en ny folkskolestadga.
- Först omkring år 1920 kunde därmed den sexåriga folkskolan anses helt genomförd.
- År 1937 beslöts att folkskolan skulle göras sjuårig, en reform som blev helt genomförd först 1949.
- År 1955 infördes en ny undervisningsplan i folkskolan, den sista i sitt slag men samtidigt den första av riksgiltig karaktär för årskurserna 1 – 6.
- Folkskolan konsoliderades under perioden 1920 till 1940-talen och koncentrerades till färre och bättre rustade skolor.

Riksdagsbeslutet om en ny nioårig obligatorisk skola , grundskolan, fattades 1962. Redan tidigare hade den nya skolan börjat införas försöksvis (enhetsskolan). Övergångskedet för att införa grundskola i hela landet varade fram till 1971.

Enhetsskolan /försöksskolan/ infördes i gamla Svedala kommun med början läsåret 1950/51 och sedan fick man automatiskt en övergång till grundskolan 1962/63.

I gamla Bara kommun hade man ingen enhetsskola utan man övergick från folkskola till grundskolan läsåret 1965/66.

3. Skolans framväxt i nuvarande Svedala kommun

3.1 Allmänt

Grunden från olika härader

De olika kommundelarna i dagens Svedala kommun finns belägna inom olika härader, Bara härad, Oxie härad och Vemmenhögs härad. Utifrån dessa häradsgränser finns sedan socken- (församlings) indelningen. Dessa utgör då också utgångspunkten för den gamla skolorganisationen och de tidiga skolornas utveckling. I detta avsnitt skildras framför allt tiden fram till folkskolereformen. Från 1842 och fram till folkskolans slut kommer att behandlas i kommande artiklar i samband med de olika skolornas historia.

Skolhistorik

Vi hämtar en del uppgifter kring den gamla skolverksamheten ur tidigare utgivna böcker som berör vår kommun:

”Svedala genom tiderna” avsnittet ”Skolor”, Erland Ripa och Bo Sahlée – Svedala inkl. byarna Aggarp, Hyltarp, Ö. Svenstorp, Lindholmen, Bjeret/Sjödiken.

Svedala

År 1555 bestämdes att degnen / klockaren skulle vara skyldig att varje söndag uppläsa katekesen, först texten sedan ett stycke av Luthers förklaring, för ungdomen som samlats vid dopfunten längst ner i kyrkan medan prästen höll skriftermål i koret med den övriga församlingen. På de tre stora högtiderna skulle klockaren på eftermiddagen bege sig ut till en eller ett par av byarna och där i någon ”dannemans” hus sammankalla ungdomen, undervisa och förhöra dem i katekesen, sjunga en psalm med dem och sedan låta dem leka på gården.

I kyrkoordningen stadgades även att i de landsförsamlingar som låg i närheten av en städerna, skulle till klockare antas någon av lärjungarna ifrån latinskolan i vederbörande stad. Denne ägde då att uppbära den vanliga klockareinkomsterna till hjälp för sina studier. Denna skyldighet gällde för alla de socknar som låg inom 2 mils avstånd från städerna..... Att detta under 1500- och 1600-talen gällde även Svedala framgår av ett protokoll från Börringe och Lindholms Birche –Ting den 6 april 1682: ”..... föruthan skole-deknerne ifrån Malmöes skola dijt skickades.....”.

Genom dessa löbedegnerne erhöll skolorna inkomster men både skolarbetet och degnesysslan missköttes genom denna ordning.....

För att präster och klockare inte skulle slarva med katekesundervisningen besökte prostarna och biskoparna de olika församlingarna i tur och ordning och höll s k visitationsförhör. Menighet och präster samlades i en kyrka även från angränsande församlingar. Den tidigast kända visitationen av Svedala församling ägde rum i Skabersjö den 3 november 1643 och i det protokoll på latin härifrån, som finns infört i ”Visitatsbok för Lunds stift 1611 – 1637” omtalas att ungdomen kunde sin katekes ”tämlichen bra”.

Detta oaktat måste man nog konstatera att folkbildningen i Skåne stod lågt när detta genom freden i Brömsebro övergick till Sverige.....

Vid prostvisitationen i Bara härad 1683 visade det sig att av 18 barn i Svedala kunde 11 läsa i bok, 16 kunde en eller flera delar av katekesen på svenska och 9 kunde bönerna. Troligen kunde ingen skriva.

Bättre var kanske förhållandet vid biskopsvisitationen 1705, då både gamla och unga ”gåfo profom sin flijt, så väl at läsa i bok, som utantill sin Catechism, kunde wäl siunga.....”

Vid detta tillfälle anger en förteckning att av 212 namngivna församlingsbor kunde 48 skriva, 155 läsa och 110 hela katekesen.

Vid sockenstämman den 21 december 1777 fastställdes en skolordning, där det bestämdes att socknens tre rotar skulle ha var sin skolmästare, vilken med barnen skulle gå omkring i gårdarna och torpen och undervisa på varje ställe så många dagar som det fanns barn på stället. Åboarna skulle svar för lärarens lön i proportion till hemmantalet.....

Del av Svedala by med kyrkan och tre olika skolbyggnader samt Grecoska Barnhemmet längst upp till vänster i bild. Just till höger, framför kyrkan, syns byns första skola idag en del av församlingshemmet. Skolan är byggd i början av 1800-talet.

Skolhus uppfördes 1806 i St. Svedala, 1815 i Aggarp och Hyltarp och vid prostvisitationen 1822 kunde alla läsa.....

Undervisningen skedde i läsning, skrivning och räkning och pågick 6 månader om året i Svedala och Hyltarps skolor samt 10 månader i Aggarp.

Genom beslutet om folkskola i landet 1842 utsågs en första Skolstyrelse i Svedala socken den 5/12 1842. I detta protokoll kan man bl.a. läsa om de i pastoratet inrättade skolorna:

” Svedala kyrkby – Vexelundervisningsskola, inrättad år 1838 , der läsningen fortgår 10 månader om året,

Lindholmens säteri – fast vanlig skola, men ännu utan eget hus, hvarföe lämplig stuga för undervisningen hittills å ägorne för varje år anskaffas; hörande till detta Skol-lag äfven Södra och Norra Lindved. Läses 7 månader årligen.

Aggarps by – fast vanlig skola, med eget skolhus. Vexelundervisningsmetod följes wid bokstavsläsning, stavning och första renläsningen. Läses 8 månader;

Hyltarps by – enahanda förhållande som i Aggarp

Bosarps by – flyttbar skola – läses 6 månader;

Roslätts gård – fast vanlig skola, enskilt stiftad och underhålles av gårdens innehafvare för dithörande barn. Läses 6 månader årligen.

Uti denna församling finns 550 barn mellan 6 och 14 års ålder.

Följande förändringar anser Skolstyrelsen vara, för vinnande av folkundervisningens ändamål, i detta distrikt både nödvändiga och verkställbare,

I Torp-Roten, utgörande hemmanen i Svenstorp, Defvelstorp, Vanmåda, Nygård, Tittenté, har barnundervisningen hittills varit bestridd dels av föräldrar, dels av tvenne i Roten boende

Förteckning på Skolans Inventarium i Aggarp.
Upprättadt af Skolläraren Hans Nilsson d. 2. november 1855.

En Bibel, men något sändig.

8te Testamenten odugliga.

7te de 1ste nägorlunda.

8te Bibliska Historien. nägorlunda.

Hela cursen med stäpnings, räkneläsnings- och räknatabeller, med det tillhörande Färd. bok, mycket bra.

Äfven finnes en del skrifttabeller, men som ej här begagnas, ty de äro dels sändiga, dels med bläck öfverstruken.

Äfven finnas tillhörande Skolan 12te taflor, ganska bra.

Sålunda öfverlämnas förståndet uppförsknad af

H. Nilsson

att denna förteckning är med Skolans Inventarium öfverlämnadt
och bestyrkas af Aggarp d. 2. november 1855.

Lven Rasmussen

Inventarieförteckning från Aggarps skola 1855. Ärligen skulle läraren lämna in denna till skolrådet och kyrkoherden för socknens sammanställning av skolsituationen att insändas till domkapitlet i Lund.

enskilda personer, hvilka av barnen erhållit månatliga läspenningar: En skola här är af behovet påkallad och bör inrättas.....

Vid Lindholm bör särskilt skolhus anskaffas, så att stadigvarande ställe må finnas för undervisning och lärare.

Barnen å den så kallade Aggarps hed utgörande Torpslägenheterna Knutstorp, Lilla förbättringen, Hönsinge- och Skogshusen hava äfven blifvit undervista av föräldrar eller för tillfället ålitade personer, varföre Skolstyrelsen föreslår att dessa torp anslås till Aggarps Skollag.....

Den flyttbara skolan i Bosarp bör framledes sammanslås med skolan i Hyltarp. ”

”Bara kommun” avsnittet ”Från kringvandrande ”Scholemästare” till grundskola”, Erik Larsson – Bara , Bjärshög, Hyby, Skaberjö

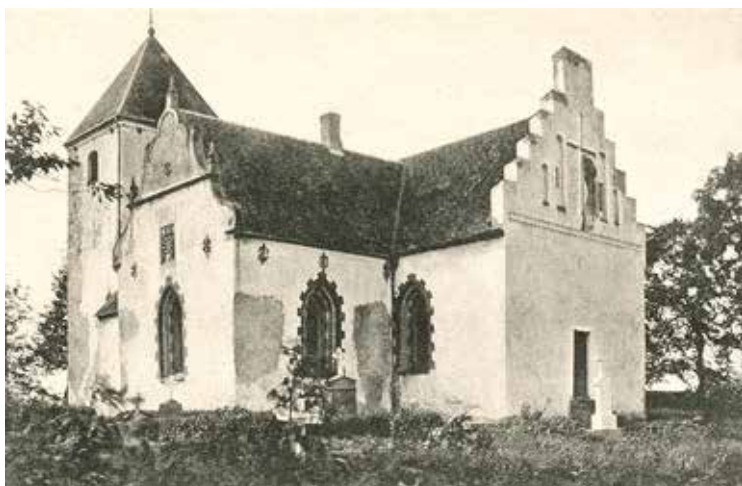
Bara

I sockenstämmans protokoll nämnes icke något om undervisningen förrän 1837. Däremot finns uppgifter härom i ett visitationsprotokoll från 1822 då biskop Faxe visiterade Bara.

”För allmogens barn drives uppfostran till den grad av kunskaper att de läsa rent inntill och utantill Luthers cateces med Dr. Lindbloms förklaring samt att skriva en läslig stil. Ut i Wärby by av Bara socken finns skolhus men i Bara by inte. Således undervisas barnen i Wärby hemma hos skolmästaren i dess boställshus men i Bara är skolan ambulatorisk.....”.

I visitationsprotokollet är också antecknat, att skolplats var uttagen i alla byarna, varför biskopen ansåg, att ett skolhus snarast måste byggas, helst till ”nästa år”. Till lättnad för skolan, lovade friherre Coyet att för ”sina bönder lämna materialierna mot att de själva utför arbetet”. Den skoltomt som här avses uttogs troligen i samband med enskiftet omkring 1803.

Av ett senare visitationsprotokoll 1827 framgår, att något skolhus ännu ej blivit uppbyggt i Bara, men att ett rum i fattighuset blivit upplåtet till skola, varför den ambulerande skolan upphört.....

Gammal bild av Bara kyrka. Det första skolhuset i Bara uppfördes nära kyrkan, troligen år 1836. I den första fasta skolan i Bara fanns det skolsal i halva huset och fattighus i resten.

Det första skolhuset i Bara by tillkom troligen 1836 och tillströmningen av barn till detta blev antagligen för stort för den 6 augusti 1837 beslöt sockenstämman : " För att ingen obehörig person må njuta undervisning i Bara bys skola, så beslutas att alla som skola undervisas skola hos pastor anmälas och av honom upptecknas". Vidare beslöt man att för varje barn utom de utfattiga 16 skillingar ska erläggas till "scholemästaren" att utgå oavkortat barnen undervisas längre eller kortare tid.

I september 1840 omtalar protokollet från sockenstämman att skolmästern undervisar barnen i Bara och Vinninge byar.

Att folkskolestadgans tillkomst 1842 beredde Bara socken några bekymmer framgår inta av några protokoll. Man har ej några sammanträden för någon skolfråga förrän 1843.

Bjärshög

I Bjärshögs socken hade man svårt att komma i gång med undervisningen av barnen. Det var tydligen en kostnadsfråga för den lilla socknen. I ett sockenstämmoprotokoll från 1820 erinrade ordföranden de närvarande om deras skyldighet att bygga ett skol- och fattighus på den därtill uttagna tomten..... De närvarande vid stämman yttrade, att de gärna ville gå i författning härom, men då de betraktade sina små tillgångar och dagligen stigande utgifter fann de sig nödsakade att begära ännu ett eller två års rådrum, vilket de förmodade skulle beviljas dem, då barnen undervisades på det gamla sättet i omgångar till barnens nytta och föräldrarnas "nöjemål".....

Tomten för ett kombinerat skol- och fattighus hade tydligen uttagits i närheten av kyrkan vid enskiftet, troligen 1803. Undervisningen var tydligen ambulerande på gårdarna. Kanske försörjde man ett fattighjon som lärare.....

I oktober 1833 kom frågan om att bygga skolhus på tal. Ordföranden omtalade att det diskuterats på minst fem stämmor under tiden 1814 – 1829 att man på den uttagna platsen skulle uppbygga ett skol- och fattighus, men att åboarna gjort allt för att fördröja detta.....

Bjärshögs gamla kyrka. Kyrkan revs år 1894 och ersattes av de nuvarande kyrkan, invigd 1897. Bjärshögs första skola byggdes år 1835 i kyrkbyn.

Äntligen kom så den dag man beslöt att bygga Bjärshögs första skola, nämligen den 29 mars 1835. Då beslöts att bygga ett skolhus till midsommar..... Skolhuset skulle uppföras på stengrund..... Skolrummet och lärarens rum skulle ha gemensam eldstad, men båda skall ha fönster och lergolv.....

Då folkskolestadgan tillkom 1842 hade man fem års respit innan den måste följas. Därför beslöt man det året endast att tillsätta en skolstyrelse på tre personer för en tid av tre år.

Hyby

Den första sockenstämman som fattade några beslut om undervisningen i Hyby socken hölls 1814. En enda skola för hela församlingen kunde ej räcka till. Därtill var socknen för stor till ytinnehållet. Protokollet behandlar bl.a. följande :

”Vad skolinrättningen i Vinninge och Tejarps byar angår, så har den hittills varit någorlunda svarande mot ändamålet. Genom kammarherren välborne hr Nils Trolles försorg har skolinrättningen i ovannämnda byar blivit ansenligt förbättrad, så att undervisningen nu och hädanefter kans ske med mera drift och framgång..... Har nämnde herre i år låtet uppföra ett rymligt och bekämt skolehus med särskilt läserum för barnen och boningsrum för skolemästaren, som utnyttjas gemensamt för Vinninge och Tejarp.....

I Vismarlövs by har ännu ocke blivit uppfört något skolehus, utan har undervisningen därstädes skett omgångsvis på åboarna, men sedan enskiftet i denna by för trenne år sedan blivit förrättat och de mesta utflyttat så kan denna gamla undervisningsanstalt ej längre fortfara. Plats till skolehus med hage blev vid enskifteskonferensen uttagit.

Från Resåkra, Råbergsslätt och Eksholm var ingen närvarande, således kunde för dessa hemman och kringliggande torp intet företagas eller avgöras.

I Holmeja och Yddinge finns ännu icke något skolehus, således får undervisningen tillsvidare fortfara omgångsvis som tillförne.

I Hyby by finnes skolehus och kontrakt med en ordenteligen antagen skolemästare ingånget så att härvid är ingenting att anföra ”.....

I allmänhet låg fattighus och skola intill varandra. Ibland utgjordes skolan av ett rum i fattighuset och ett fattighjon kunde tjänstgöra som lärare.....

Yddinge hade en skolmästare åtminstone redan 1820 vilket man kan läsa i ett stämmoprotokoll.....

Snart fick emellertid Holmeja och Yddinge sin skola, för i protokoll från ett sammanträde med åboar och husmän från Holmeja och Yddinge den 3 oktober 1824 heter det: ” Emedan landshövdingen och riddaren högvälborne greven herr Otto Thott på egen bekostnad uppbyggt ett scholehus i Holmeja by, där dess underhavandes barn kunna åtnjuta undervisning i innan- och utanläsning m.m. och som scholemästare varit antagen.....

Så kom 1842 /folkskolan/ och då höll man sockenstämma den 13 november och väljer ledamöter till en skolstyrelse. Man tycker att det var stora uppgifter skolstadgan lade på sockenstämman och skolstyrelsen. Men tydligen tog man det med ro i Hyby. Först 1844 hade sockenstämman ett sammanträde angående undervisningen. Då hade Domkapitlet infortrat vissa uppgifter angående undervisningens ordnande i socknen.”

Del av Hyby gamla kyrka, den del som återstår efter branden 1873 och som då restaurerades för att utgöra gravkapell åt släkten Trolle. Första skolan byggdes i Hyby i början av 1800-talet i kyrkans närhet.

Skabersjö

Liksom i övriga socknar torde i Skabersjö den första undervisningen av barn ha bedrivits av klockaren.

Vid en sockenstämma 1810 uppmanades målsmän att låta sina barn ordentligt använda sig av undervisningen. Samtidigt tillsattes tillsynsmän för denna. Denna maning till målsmännen gjordes även 1812, men här påmindes även de anställda "scholemästarna" om sitt ansvar och plikter till befordran av undervisningen. 1814 gjordes samma påminnelser om skolgången och "scholemästarna" påmindes om sin plikt att infinna sig hos pastor för att avgiva sina berättelser om undervisningens fortgång.

I oktober 1819 inkallades sockenstämman för att påminna alla föräldrar om nödvändigheten av att låta barnen under den instundande vintertiden flitigt gå i skola.

.....hösten 1830 då en lagligen utlyst sockenstämma fattar följande beslut angående skolväsendet inom socknen och lärarnas avlöning:

"Inom Skabersjö socken finnas tvenne skolor: En Lancasterskola i Skabersjö by samt en vanlig skola i Tjustorp. Skabersjö by, Sönnarp, Wartho, Kedarp, Ryd, Risarp med tillhörande torp och Stingarp komma att tillhöra den förra skolan och

Tjustorp, Qvissle, Ebbarp och Vestraby till den senare."

År 1842 utkom skolstadgan /folkskolan/ som tidigare omnämnts. Denna stadgade att en särskild skolstyrelse skulle utses och den 30 oktober samma år utsåg sockenstämman en skolstyrelse.

Ur protokollet kan läsas: "Skabersjö socken innefattande ett skoldistrikt, eger två skolor, en i Skabersjö by och en i Tjustorp. I den förra infördes 1829 vaxelundervisningsmetoden, i den senare begagnas den gamla....."

Så snart det nya huset för Lancasterskolan i Skabersjö är blivit uppfört kommer Tjustorps skola att indragas och alla barnen att begagna undervisningen i Lancasterskolan, vars lärares lön då bliver förökad med den lön, som förr utgått till läraren i den indragna skolan....."

Skabersjö kyrka med nya skolan till vänster och de två äldre skolbyggnaderna även i bild. Den först skolan uppfördes i början av 1800-talet, den nya skolan blev klar 1942.

”Vemmenhögs härad” avsnittet ”Socknar i Vemmenhögs härad” , Egon Prahl –

Böringe

Några år innan kammarherre Beckfriis blev ägare till Böringe kloster hade folkundervisningens första stapplande steg tagits inom socknen och även i hela häradet. Olof Christoffersson har bl.a. gjort en avskrift ur ett märkligt dokument från denna tid ur Lemmeströ kyrkobok. På den tiden gick läraren omkring i byn och undervisade barnen i kristendomskunskap, vilket var det viktigaste och troligen även det enda ämnet på den tiden. Detta ”skolväsende” har troligen vunnit allmän belåtenhet i denna församling efter vad man kan förstå av protokollet från den 29 november 1741.

Böringe kyrka , Gustafs kyrka. Församlingshemmet var också byns första skola.

Sedan ovan nämnda dokument skrevs för över 200 år sedan har stora och omvälvande steg tagits inom skolundervisningen. Till att börja med gick det trögt men så småningom började det allt mer och mer taga form – även inom våra bygder. Från år 1777 känner vi således till att bl.a. Anderslövs och Grönby socknar uppmanades att anordna skolor. Dessa anordnades liksom i Lemmeströ skiftesvis i åboarnas stugor.

År 1842 fick vi beslut om folkskola i vårt land men det kom att dröja innan det blev genomfört ute i landet.. Man kan även säga att folkskolan i avseende på lokaler och undervisningsmaterial under sina första år var en fattigskola.

Lärarna stod också ofta lågt i fråga om utbildning – det kunde t.ex. vara en gammal avdankad knekt e.d. Vi känner t.ex. till att den förste läraren i Grönby år 1778 blev änklingen och husmannen Anders Olsson och läraren i Hönsinge samma år blev änkan Bengta Hansdotter. Ännu omkring 1850 var närmare en tredjedel av lärarna oexaminerade.

”Byarna vid landsvägen”, Ernst Frostin – Törringe, V. Kärrstorp

Törringe,

Vid 1600-talets slut så är det Skabersjö-klockaren Christer Christensson som även lär Törringebarnen att läsa och skriva och katekesen. Vid visitationen 1705 nämnes att i Törringe bor en sockenskolmästare Hans Jönsson som går omkring och läser med barnen.

Vid visitationen 1799 kommer man överens om att anställa en skolemästare som går omkring och läser med barnen, en dag hos varje åbo , som då också ska förse mäter med mat. 1795 har man ett skolhus – på 1814 års lantmäterikarta ser man ett mindre hus ungefär där nuvarande församlingshemmet ligger, men mindre och närmare kyrkan.

1836 lämnas den glädjande upplysningen, att greven på Skabersjö låtit uppföra en rymlig och vacker skola.

År 1821 flyttar soldaten Per Palm hit från Skabersjö. Omkring 1826 skrives han som skolemästare. Tydligen var han en duktig pedagog ty vid visitationen 1857 heter det : ”I synnerhet i Törringe skola hinner många barn att inhämta kunskaper öfver det fastställda minimum”.

Törringe kyrka och by. 1836 uppfördes den först skolan alldeles intill kyrkan.

Västra Kärrstorp,

Här är det som på andra ställen. Klockaren läser med barnen står det 1768. Han får läsepengar för sitt arbete som pågår från Mikaeli till Vårfrudagen. Samtidigt finns det en "apartsockneskolmästare" som "efter accord" läser i byarna med barnen.

1795 undervisar fortfarande klockaren barnen i sitt hem eller går omkring i gårdarna och övar i brevskrivning och läsning.

1801 finns det inget skolor i denna församling utan klockaren går omkring från gård till gård och läser med barnen.....

1822 äntligen på hösten stod ett skolor färdigt, men det var endast för Kärrstorps by och det var sammanbyggt med ett fattighus.

Den 26 november 1842 hålles i Kärrstorps prästgård sammanträde med den första skolstyrelsen. Här föreslåt bl.a. att man ska bygga till skolorset så att man också skulle kunna få plats med barnen från L Svedala och Torkelstorp. Samtidigt förklaras lärareplatsen ledig.

Men i Snapparp vandrar fortfarande år 1852 mäster från gård till gård.

Västra Kärrstorps kyrka och del av byn. År 1822 står den första skolor klar i byn. På bilden syns också Västra Kärrstorps folkskola nere till vänster.

Socknar - församlingar

I beskrivningarna av undervisning och skolor användes i äldre tider i huvudsak beteckningen socken. Socken var den minsta territoriella kyrkliga enheten. Den kyrkliga socken fick på medeltiden vissa även rent borgerliga funktioner. Under 1600-talet och framåt kom även skolundervisningen hit. Denna sockensjälvstyrelse låg till grund för den kommunala självstyrelse som infördes genom 1862 års Kommunallagar. Därigenom blev socknen både kyrklig och borgerlig primärkommun. Denna administrativa ordning

upphävdes genom kommunindelningsreformen 1952. Numera används beteckningen församling i stället för socken. Idag bildar församlingen inom Svenska kyrkan den grundläggande förvaltnings- och arbetsenheten.

3.2 Skolan – kyrkan – det borgerliga samhället

Först år 1932 gavs möjlighet att överföra ansvaret för folk- och fortsättningsskolan från kyrkan (socknen/församlingen) till den borgerliga kommunen i de kommuner som hade kommunalfullmäktige. I städerna hade redan tidigare en motsvarande reform genomförts. Vissa mindre kommuner väntade dock några år efter 1932 innan man bildade egen skolstyrelse.

För de olika delarna i Svedala bildades en borgerlig skolstyrelse enligt nedan:

Bara – folkskolestyrelse 1932.

Bara kommun - folkskolestyrelse och sedan skolstyrelse i den nya kommunen 1951 fram till sammanslagningen med Svedala 1977.

Bjärshög – I kommunens arkiv saknas handlingar om en folkskolestyrelse i Bjärshög fram till kommunsammanslagningen 1952 – Bara kommun.

V. Kärrstorp – Folkskolestyrelsens protokoll från 1932 saknas i kommunens arkiv. I kommunfullmäktige för V. Kärrstorp handlingar går det att följa valen av skolstyrelse från 1932. V. Kärrstorp ingår genom 1950-talets kommunsammanslagningar i Månstorps kommun. Från 1974 överföres V. Kärrstorp till Svedala kommun.

Törringe – I kommunens arkiv saknas uppgifter för Törringe fram till sammanslagningen till Månstorps kommun 1952. Från 1974 överföres Törringe till Svedala kommun.

Skabersjö – egen folkskolestyrelse från 1940 fram till kommunsammanslagningen 1952.

Hyby – egen folkskolestyrelse fram till kommunsammanslagningen 1952 – Hyby folkskolestyrelse.

Böringe – Böringe skolstyrelse från 1932 fram till kommunsammanslagningen 1952.

Svedala,

Svedala landskommun – Folkskolestyrelse från 1932 fram till 1950-års sammanslagning med Svedala köping

Svedala köping – Folkskolestyrelse från 1932 fram till sammanslagningen med landskommunen 1950.

Svedala köping – styrelse från sammanslagningen 1950 fram till 1977.

Svedala kommun – skolstyrelse från 1977 fram till 1998 då nämndsorganisationen förändras i kommunen.

4. Skolbyggnader

Folkskolans byggnader enligt folkskolestadgan 1842

Enligt denna skulle det inom fem år upprättas minst en, helst fast skola i varje församling. Kommuner och enskilda skulle stå för kostnaderna för skolhus och lärarlöner. Ofta vägrade man att underkasta sig stadgans krav och utnyttjade de kryphål som fanns för att slippa. Ofta var ekonomiska svårigheter ett effektivt hinder för ett planerat skolbygge.

Trots allt blev det en byggboom vad gäller skolbyggnader under senare hälften av 1800-talet.

Statliga normalritningar

Efter några år fann statsmakterna det nödvändigt att gå ut med *upplysningar och råd*. 1865 utarbetades så inom Kongl. Öfver-Intendent-Embetet Normalritningar till folkskolebyggnader jemte beskrifning. Där behandlas utförligt vilka krav som bör ställas på en *tjenlig tomt* och ett *treffligt och inbjudande yttre*. Endast skolhus med en skolsal och bostadslägenhet för lärare behandlas.

Dessa normalritningar blev efter hand föråldrade och 1878 kom en ny omarbetad upplaga i samband med tillkomsten av 1878 års normalplan för folkskolan samt en fast organisation, bl.a. 2-årig småskola och 4-årig folkskola. Bland nyheterna här märks att ritningarna nu upptar skolhus med en eller flera skolsalar anpassade till den nya organisationen och slöjdsal samt planritningar för skolhus i städer. Barnens sittplatser behandlades också utförligt.

Småskolan i Svedala byggd som skola i municipalsamhället Svedala med namnet Stationsskolan.

Småskolan i Svedala är ett gott exempel på en skola som byggts efter 1878 års normal ritningar. Skolan stod färdig 1896.

Landsbygdens skolhus

Runt om i vårt land uppfördes mängder av skolhus. Ofta byggde man skolan intill kyrkan, den naturliga samlingsplatsen i socknen. Efter hand byggdes allt flera nya skolor ute i byarna. I början kunde de placeras rätt ensligt men 1917 kom en bestämmelse att skolor skulle ligga inne i samhället. Detta var bl.a. en omtanke om lärarinnornas säkerhet.

Skolhusen var inte särskilt stora, de kunde innehålla bara ett eller ett par klassrum. Husen skulle erbjuda barnen, som ofta bodde trångt och osunt, en hälsosam arbetsmiljö. Stora, ofta södervända fönster, släppte in dagsljus till eleverna och de lyste också upp den svarta tavlan. En större takhöjd gjorde också att luftmängden räckte till. Läraren var ofta placerad på ett upphöjt podium och i ett hörn stod kaminen. Utanför klassrummet fanns ett kapprum. Lärarbostaden fanns i eller i nära anslutning till skolhuset. På skolgården låg en långa som innehöll dass och vedbod. Matsal saknades, barnen kunde äta sin medhavda matsäck i klassrummet.

En skolklass i Bara framför ett av de gamla skolhusen. Tidigt 1900-tal.

Städernas folkskolepalats

För städernas växande befolkning räckte det inte med små skolhus i trä eller sten utan det byggdes monumentala byggnader i flera våningar av sten eller tegel. Dessa Folkskolor blev ett blickfång antingen dom reste sig bland de låga enkla bostadshusen eller placerades i stans utkant.

För att på ett smidigt sätt slussa eleverna till och från klassrummen organiserade man skolorna antingen med långa breda korridorer på var sida om ett centralt kapphus med en stor och tydlig port eller med klassrum grupperade runt flera trapphus.

5. Tidigare skolor i kommunen

En grov inventering av nedlagda skolhus, som jag gjorde under 1980- och 90-talet ger en bild av ca 50 byggnader ute i olika delar av vår nuvarande kommun. Det finns säkert flera hus från äldre tid som jag missat – vissa är ju rivna efter nedläggning. Många av skolorna finns också avfotograferade utifrån utseendet på 1980 – 90-talet.

Skolor utifrån placering i respektive socken / församling

5.1 Svedala

Aggarps småskola
Aggarps folkskola
Aggarps skogs skola
Bjerets småskola
Bosarps skola
Hyltarps småskola
Hyltarps folkskola
Lindholmens skola
Sjödikens skola
Svedala skolor
Annedal
Stationsskolan / Småskolan
Vita skolan
Röda skolan / Samrealskolan

Skolorna i Svedala by , 2 st

Kyrkskolan

Östra Svenstorps g:a skola

Östra Svenstorps skola

5.2 Bara

Värby småskola

Värbyskolan

Bara g:a skola /inkl. gymnastiksal

Bara Småskola / Röda skolan

Vita skolan

Torups skola

5.3 Hyby

Holmeja småskola

Holmeja folkskola

Hyby småskola

Hyby folkskola

Tejarps småskola

Tejarps folkskola

Vinninge småskola

Vinninge folkskola

Vismarlövs småskola

Vismarlövs folkskola

Troberga skola

5.4 Skabersjö

Roslätts skola

Skabersjö småskola

Skabersjö folkskola

Skabersjö nya skola

Västraby skola

Lemmeströ skola

5.5 Bjärshög

Bjärshögs skola

5.6 Börringe

Börringe klosters skola

Södra Börringe skola

Håkanstorps skola

Rockarps skola

Sturups skola

Svartesjö skola

5,7 Törringe

Törringe skola

5.8 V. Kärrestorp

V. Kärstorps skola

6. Avslutning

Jag hoppas att ovanstående text ger en bild av skolans framväxt under den stora uppbyggnadsperioden av den allmänna folkundervisningen i vårt land. Detta får utgöra utgångspunkten för kommande artiklar kring enskilda eller grupper av skolor som funnits i vår kommun. Här vill jag då skildra skolbyggnaden och dess innehåll dvs elever och lärare och även då betydelsen av en skola i bygden. Det är ju många skolbyggnader som funnit i vårt område.

Jag hoppas att du / ni som läser detta och som känner att ni har kunskap och / eller material från en eller flera gamla skolor tar kontakt med mej så jag kan få ta del av materialet. Är du även intresserad av att delta i själva skrivandet så är jag även öppen för detta.

Källor och litteratur:

- Handlingar ur skolarkivet , Svedala kommun
 - Ett folk börjar skolan. Folkskolan 150 år 1842 – 1992 , Huvudred. Gunnar Gunnar Richardsson, Allmänna Förlaget , 1992
 - Svedala genom tiderna , Svedala 1981
 - Bara kommun , Huvudred. Helge Andersson, Bara 1980
 - Vemmenhögs härad , Egon Prahl , Trelleborg 1965
 - Byarna vid landsvägen , Månstorps kommuns sju socknar , Ernst Frostin , Trelleborg 1982
 - Skolbarn – en folkundervisning växer fram , Stockholm 1985
 - Skolstyrelser i Svedala kommun t.o.m 31/12 1998 , häfte framtaget av Bo Sahlée
- Skolhuset som samhällsspegel , Stina Palmberg-Eriksson ,
Riksantikvarieämbetet, 2000
- Kampen för och emot en demokratisk skola, 1. Samhällsstruktur och
Skolorganisation, Åke Isling, Sober förlag, Stockholm 1984
- Nordisk familjebok andra upplagan band 33
 - Nationalencyklopedin , olika band

I TIDNINGEN FÖR 50 ÅR SEDAN – 1965

Av Kjell Bergman

Ur radioapparaterna strömmade tre landsplågor: "Fröken Fräken" med Sven-Ingvars, "Trettifyran" med Per Myrberg och "Brev från kolonien" med Cornelis Vreeswijk. The Beatles dominerade topplistorna, men ett svenskt "popband", Hep Stars, försökte ta upp kampen med "Cadillac" och "Farmer John". Sångaren, Svenne Hedlund, var den mest framträdande i bandet, medan vi knappast anade att den tillbakadragne klaviaturspelaren, Benny Andersson, skulle komma att bli en del av populärmusikens internationella historia.

Även på biograferna kunde man se The Beatles i filmen "A hard day's night" som följde på biosuccén "Yeah, yeah, yeah" från året före. Annars var det Sean Connery som James Bond i "Goldfinger" som fortfarande drog en stor publik. En svensk skådespelare, Max von Sydow, blev världsberömd som Jesus i den amerikanska storfilmen "The greatest story ever told".

Efter valet föregående år var det tämligen lugnt i politiken, utom för Högerpartiet (nuv. Moderaterna) som slickade sina sår efter valnederlaget. I juni valdes Yngve Holmberg till ny partiledare. Han ansågs ha ett utseende som var "lyckat" för TV, i likhet med John F Kennedy, även om han politiskt anses ha stått för en mera reaktionär linje.

Året inleddes med sorgebudet att en av världshistoriens stora gestalter, Winston Churchill, hade gått ur tiden. En miljon briter stod längs sorgvägen när begravningsprocessionen skred fram emot St. Paul's Cathedral. Återigen kunde vi uppleva televisionens genomslag, när begravningsståget kunde följas i direktsändning över stora delar av världen.

Fjärran händelser kom allt närmare våra TV-soffor och TV-kannor. Det eskalerande vietnamkriget tog större och större plats i världspolitiken och nyhetsrapporteringen, men ännu anade ingen vilken betydelse detta krig skulle få i framtiden.

Ingen i Sverige eller Svedala såg ännu molnen vid horisonten, att de extremt goda tiderna inte skulle vara för evigt, ekonomiskt och politiskt. Krigsmullret och de gryende konflikterna var långt borta rent geografiskt, men kom allt närmare i televisionens nyhetsrapportering.

Även när man läser 50 år gamla veckotidningar inser man hur mycket som har hänt sedan dess, framför allt då man läser sidorna med matrecept. Det var traditionell svensk mat, som endast kryddades med "en nypa vitpeppar". Smaker och anrättningar från fjärran länder hade ännu inte letat sig in i det vardagliga, svenska kosthålllet. Pizza, pasta, hamburgare, kebab eller orientalisk mat var fortfarande något okänt för våra smaklökar. Coca-Cola hade däremot slagit igenom hos ungdomen, men ännu inte som måltidsdryck.

”Hela Svedala brinner”

Den nyhet från Svedala som dominerade i tidningarna 1965 var storbranden i Svedala Tegelbruk, en eldsvåda som många gamla svedalabor fortfarande minns i alla dess detaljer. ”När tegelbruket brann” har i Svedala blivit ett begrepp av samma typ som Eldkvarn i Stockholm eller Doffeln i Malmö. Röken syntes flera mil bort och Sydsvenska Dagbladet Snällposten skrev att ”hela Svedala brann”.

Denna jättelika eldsvåda har tidigare återgetts i detalj av Richard Bern i Föreningen Svedala-Barabygdens årsbok 2008. Richards berättelse är dessutom självupplevd till stora delar, eftersom hans far, Arne Bern, vid denna tid var tegelbrukets disponent.

Berättelsen om katastrofen slutade som en framgångssaga. Innan årets slut var tillverkningen åter igång i ett nybyggt, modernt tegelbruk.

Full fart

Det var inte endast tegel som efterfrågades. Det rädde högkonjunktur i världen och i Svedala. Samarbetet mellan AB Åbjörn Anderson och Arbrå Verkstads AB, som etablerats 1963, gav nu stor utdelning. Storbeställningarna hopade sig, antingen det gällde maskiner för vägbyggen eller för gruvindustrin.

Generellt kan sägas att koncernens verksamhet kännetecknas av den rådande högkonjunkturen såväl på den inhemska marknaden, som på exportsidan. Detta gäller i första hand kross- och sorteringsmaskiner, men även övriga produkter, som ingår i koncernens program, råder det livlig efterfrågan på.

(Skånska Dagbladet, juni 1965)

Centralfängelse

Svedala kommun fick förfrågningar utifrån, bland annat från Byggnadsstyrelsen, gällande placeringen av Skånes nya centralfängelse. Svedala visade sitt intresse genom att, i likhet med Vellinge kommun, svara ja på Byggnadsstyrelsens förfrågan.

Området bör ligga högst två till tre mil från Malmö och skall ha goda kommunikationer med staden. För den blivande anstaltens personal med familjer är det av vikt att lokalisering sker till eller i närheten av en tätort med skola och serviceanläggningar.

(Trelleborgs Allehanda, juni 1965)

Bostäderna skulle inte uppföras genom statens försorg utan genom kommunalt initiativ. För den nya anläggningen behövdes ett markområde på cirka 80 tunnland och en vidtalad markägare hade "inte ställt sig avvisande". Personalen skulle komma att uppgå till 280 personer, vilket betydde att de med familjer skulle utgöra ett tillskott på cirka 1000 invånare i kommunen, "om man frånräknar de blivande internerna". Fängelset föreslogs bli placerat i sydöstra delen av kommunen, alltså sydöst om tegelbruket...

"... och åt det hållet kommer samhället inte i övrigt att utbyggas inom överskådlig tid."

(Trelleborgs Allehanda, augusti 1965)

Ett ålderdomligt ålderdomshem

Det gamla ålderdomshemmet väster om Svedala kyrka, det s.k. Västerhemmet, motsvarade inte längre den nya tidens krav vad gällde utrymme och standard. Kommunens äldre blev allt fler och ett tillbygge eller nybygge var oundvikligt.

Efter de många markköpen hade kommunen nu egen mark för en nybyggnad intill det gamla ålderdomshemmet. Som grannhus till nybygget skulle Västerhemmet bli kvar som samlingssal, hobbyrum och personalbostäder. Därigenom skulle man kunna spara på vissa gemensamhetsutrymmen i nybygget.

En arkitekt, C.O. Klingsporr i Lund, hade anlitats för att göra ett preliminärt förslag. Inför kommunalfullmäktiges sammanträde den 23:e juni hade socialnämnden gjort en

framställning om uppförandet av ett nytt ålderdomshem. På förslag av kommunalnämnden fattade fullmäktige ett principbeslut om bygget. Ärendet anförtroddes kommunens centrala byggnadskommitté.

Inför samma möte hade även "Barndagshemskommittén" inkommit med förslag till uppförandet av ett barndaghem. Förslaget föranledde ingen åtgärd, eftersom de förestående investeringsprojekten hade högre prioritet. Fullmäktige beslutade att låta ärendet bero och att lägga barndagshemskommitténs utredning till handlingarna.

Byggnad och bostadskö

Kommunen fick varje år lite fler invånare, men inte i någon alarmerande takt. Med de många markinköp som gjorts var man nu beredd att möta kraven på fler bostäder.

I Svedalas bostadskö stod ett 100-tal sökande på egna hem och omkring 250 familjer som ville ha lägenheter i flerbostadshus. Även om de flesta familjerna sökte efter lägenheter så såg man att en utjämning var på väg. Bland nybildade familjer ökade egnahemmen i popularitet, likaså bland inflyttande familjer, från framför allt Malmö.

Förutom den mark som kommunen hade förvärvat under de senaste åren hade man även ett område "på gaffeln" med plats för 250-300 villor. Holmagårdens 40 tunnland skulle också i huvudsak användas för villabebyggelse. "Expropriationskvarten tuggade" dessutom på 50 tunnland mark från lantbrukaren Hugo Persson på Svedalagården där det kunde byggas 250 till 300 villor.

Under sommaren och hösten färdigställdes under året sex trevåningshus, norr om Malmövägen, med sammanlagt 108 lägenheter.

"Storhusprojektet" vid Bökebergsgatan-Hantverkaregatan var planerat att komma igång till årsskiftet. I sin första etapp skulle projektet innefatta 90 lägenheter. Ytterligare mark för en fortsättning mot väster låg under expropiering.

Denna första etapp, beräknad till 6 miljoner kronor vad avser produktionskostnaden, kommer näppeligen att fördröjas av finansieringsskäl.

(Trelleborgs Allehanda, december 1965)

Mordbrännaren i Aggarp

Det handlade mycket om bränder i Svedala detta år. Förutom den stora tegelbruksbranden i juni så hade det brunnit på olika platser i Aggarp. Jag bodde själv i Aggarps by och har mycket tydliga minnen av den tryckta stämning som spreds i byn.

En vettvillings hänsynslösa mordbrandsbegär har satt skräck i den lilla byn Aggarp utanför Svedala. Fem gånger har det sedan i våras brunnit på olika håll i

byn. Från början trodde man att det rörde sig om rena tillfälligheter. Nu tvivlar ingen längre. Bränderna är anlagda. I den lilla idyllen härjar en mordbrännare.

Byns invånare vågar inte sova på nätterna. Alla ljus är tända. Alla vakar av rädsla för att mordbrännaren skall smyga sig fram... Var kommer lågorna att slå upp nästa gång?

(Skånska Dagbladet, oktober 1965)

Tidningarna tog vara på dramatiken i sina skräckskildringar.

Ett hårt gastkramande grepp om hjärtat känner människorna i den lilla byn Aggarp i dessa dagar. De tittar snett på varandra. Det tisslas och tasslas.

(Skånska Dagbladet, oktober 1965)

Under våren och sommaren hade ett par bränder ägt rum i Aggarp. Till en början trodde man att de var rena olyckshändelser, men den 23:e september hade någon försökt tända eld på Agda Jönssons gård i backen upp mot Länsmansgården. När branden anlades låg hon och sov.

Mordbrännaren hade tänt på ett fång halm som han lagt mot en dörr, men elden hade självdött. Han hade uppenbarligen haft bråttom att komma därifrån. Om elden hade fått fäste hade Agda Jönsson kunnat omkomma i lågorna. Det var nu som pressen upplevde stämningen i Aggarp som ”kuslig, så kuslig den någonsin kunde vara”, sedan byborna fått visshet om att mordbrännaren inte skydde något, inte ens dödsoffer.

Agda Jönsson hade emellertid blivit rejält uppskrämd och vågade inte bo i sin gård, utan hade stannat kvar i Simrishamn där hon hade sitt arbete som barnmorska. Detta kan ha räddat hennes liv för en vecka senare, den 2:e oktober, brann det på nytt i hennes gård och denna gång blev resultatet helt förödande. Det som en gång hade varit en vacker, nyrenoverad gård hade nu blivit aska och ruiner. De skräckslagna byborna insåg att branden också hade kunnat bli hennes död.

På natten till den 7:e oktober brann det på nytt i en uthuslänga till en obebodd gård, tillhörig lantbrukaren Tage Pålsson, 300 till 400 meter från Agda Jönssons nedbrunna gård.

Två dygn senare brann ekonomibyggnaderna till gården Hammeln vid Yddingesjöns norra ände. Alla de 38 nötkreatur som stod i kostallarna led en kvalfull död. Dessutom brann logbyggnaden med den nyintagna skörden. Det sammanlagda värdet av allt som gått till spillo uppgick till åtskilliga hundratusen kronor.

Under ett par veckor hade således fyra bränder brutit ut, som samtliga misstänktes ha blivit anlagda. Dramatiken steg och en del aggarpsbor påstod att de sov med kläderna på.

Polisen arbetade för högttryck och ett par veckor senare kunde man läsa i tidningarna att en lantarbetare suttit anhållen sedan ett par dagar, efter ett idogt utredningsarbete av Malmökriminalen. Utredarna hade sett vissa samband mellan bränderna och lantarbetarens olika arbetsgivare. Han hade bland annat varit anställd hos Tage Pålsson i Aggarp som hade tröttnat på hans alkoholvanor och sagt upp honom. En kväll återvände lantarbetaren till gården och tände på några tidningar på vinden. Lite senare återvände han för att kontrollera att elden hade tagit sig. Kanske hade han då blivit mera noggrann efter det första misslyckade försöket hos Agda Jönsson. Han häktades den 25:e oktober.

Ett större Svedala

Under årets sista månad presenterar tidningarna stora nyheter om Svedala kommun. När kommunalfullmäktige höll sitt sista sammanträde för året beslöts, med hänvisning till den nya kommunblocksindelningen och på anhållan av kommunalfullmäktige i Anderslöv, att Svedala från och med den första januari 1967 skulle inkorporera Börringe församling. Fullmäktiges ordförande, folkskolläraren Otto Sigvard Persson, utförde klubbslaget. Utvidgningen var dock på villkor att en kommande utredning skulle finna den skälig. Beslutet hade föregåtts av en lång process i vilken börringeborna så gott som unisont hade uttryckt sin vilja att i framtiden tillhöra Svedala kommun.

En kort tid därefter skrevs det historia i Trelleborgs rådhus då man undertecknade det dokument som fastslog kommunsammanläggningen mellan de kommuner som skulle bilda "Stortrelleborg". Representanter från Gislöv, Skegrie, Alstad,

Klagstorp, Anderslöv och Trelleborg undertecknade den framställning som skulle gå till Kungl. Kammarkollegiet med begäran om sammanslagning av kommunerna från och med den första januari 1967. Det var ett utförligt dokument med 11 "att-satser", varav en angav att Börringe församling skulle sammanläggas med Svedala. Bland de som undertecknade dokumentet fanns Stig Hardborn som representant för Svedala.

Otto Sigvard Persson
1906 – 1993

Stig Hardborn
1921 – 1980

Det nya storflygfältet

Strax före jul, den 19:e december, kunde man läsa i Sydsvenska Dagbladet Snällposten att den nya, internationella flygplats som skulle ersätta Bulltofta skulle ligga i Holmeja i Svedala kommun. I samband därmed skulle det också byggas en vägförbindelse från Malmö. Den segdragna flygplatsfrågan var på väg mot ett beslut. Av de olika alternativen ansåg man nu att endast Holmeja fanns kvar.

Bullermattan skulle inte komma att beröra ”den direkta” tätbebyggelsen i Svedala. Den avlånga ”bullercigarren” skulle bli cirka två och en halv kilometer, med möjlighet till förlängning för större jetplan.

Flygplatsen skulle bli ett av de stora investeringsobjekten i Skåne och skulle komma att påverka och omforma Svedala på ett sätt som ingen ännu kunde föreställa sig. Som vi vet blev det, tack och lov, inget av med en flygplats så nära tätorten. Så småningom fastnade man istället för Sturup, vars by schaktades bort tillsammans med det vackra backlandskapet, för att bli Svedala kommuns största arbetsplats.

UR MARTIN SVENSSONS FOTOSAMLING PÅ FOLKLIVSARKIVET

Plockat av Lennart Börnfors

Efter ett år hos fotografen Oscar Nilsson i Svedala fick Martin Svensson sin fortsatta praktiska utbildning till fotograf under åtta år hos Julius Gellberg och hans efterträdare Axel Carlborn i Ystad. År 1911 återvände han till Börringe för att starta eget. Han blev tvungen att lämna de goda vänner han haft i Ystad och som här är samlade med Martin själv till höger. Alla är korrekt klädda i hatt, det kravet gällde även när man spelade krocket i skogen.

Martin Svenssons syster Hilda med sin cykel utanför hemmet i Nötesjö. Fotot är från ca 1915. Omedelbart till höger om Hildas ansikte syns en husgavel. Huset revs på 1910/20-talet. På samma tomt, men längre in från vägen, uppförde ostmejeristen Lindén senare det 30-talshus som fortfarande ligger där men nu inte har kvar sitt platta funkistak. Huset längst till höger i bakgrunden är fattiggården, senare kallad ålderdomshemmet, som nu är Nötesjö vårdshus eller hotell.

Min mor Lily Elisabeth var år 1919 barnsköterska hos major Crafoord på Bökebergsslätt. Min fars syster Hilda var kokerska där och lockade dit sin bror Sigfrid. Det var så de träffades. Far och hans syskon sa alltid Lissie om mor, medan mors föräldrar och syskon i Lund alltid sa Lily. Förklaringen visade sig vara att majoren först varit gift med en Lily och det var därför inte lämpligt med en ny Lily i huset. Hon fick heta Lissie i stället. När jag undersökte det närmare fann jag att majorens första fru var en Wallenberg, dotter till grundaren av Stockholms Enskilda Bank A.O. Wallenberg och faster till Marcus Wallenberg S:r som 1956 anställde mig i Bankföreningens kansli. Hans faster Lily var alltså anledningen till att mor kallades Lissie hemma och av fars syskon i Börringe men hette Lily hos släkten i Lund.

Över sommaren fick skoleleverna i uppdrag att samla in växter i en "portör", ta hem dem och torka dem mellan gråpapper i en växtpress, montera dem prydligt på vitt styvt papper och där skriva växtens namn och var och när den hittats. Samlingen av sådana blad med växter var elevens herbarium och skulle visas upp för läraren.

Nötesjö mölla när den ännu hade vingar. Den hade uppförts 1882 och fanns kvar med vingar och i drift till 1952. Det är en "holländare" med vridbar kupol. Det var så här man såg möllan från Martins hem. Bakom ligger Lyngsjön i en svacka. Nötesjön ligger ett par hundra meter söderut. Däremellan är en skogbacke som utgör vattendelare: Lyngsjön avvattnar till Höjeå och Nötesjön till Segeå.

På den här bilden kör man hem kärvarna eller nekerna som man sa. En lassmé håller ihop lasset för att få lasset med hem.

Från 1906 producerade Slätteröds Kraft AB med ett torveldat kraftverk el till Havgård, Skurup, Skivarp och Jordberga. Verksamheten övertogs av Sydkraft som bildades under första världskriget. Torven hämtades från en torvmosse nedanför skogbacken där den fått ligga och torka, först på ena sidan och sedan på den andra. Torvkraftverket upphörde i mitten av 1930-talet. När jag arbetade där som torvvändare sommaren 1942, jag var då 13 år, fanns kraftverket alltså inte kvar

Vägarbete med enkla redskap: hacka, spade och skottkärra (rullebör).

De tre männen är troligen bröderna Olof och August Landkvist samt Axel Persson. De bodde alla i närheten av stationen. De tre stationskarlarna skulle, när de inte hade annat att göra, hålla snyggt vid respektive delsträcka: Olof hade ansvaret för området strax öster om stationen, Axel för området strax norr om stationen (vid vatten- och kolintaget) och August mitt för stationen. Här tycks de hålla på med murningsarbete.

På väg hem från mejeriet med tomma mjölkkanor har man just passerat Martin Svenssons bostad. Fotot är troligen från 1930-talet, tidigare var det halmtak på huset.

Cirkuskonst. August Mårtensson på Backagården i Södra Börringe ("August Backe"), hustrun Nanny och sonen Ragnar. Fotot taget ca 1925. Familjen flyttade senare till Myreholm söder om kyrkan.

I trädgården hos Lars Olausson i Sturup 1914. Trädgården låg i den rätvinkliga krök norrut som landsvägen förr gjorde i norra delen av Sturup, strax före August Perssons gård (i dagens geografi, 2015, strax efter bensinstationen vid infarten till flygplatsen).

Personerna är från vänster: 1 Emma Ljunggren (dotter till Lars Olausson) gift med 2 Nils Jönsson Ljunggren, 3 Lars Olausson, 4 Eris Ljunggren (f. 1906, även kallad Iris, dotter till Emma och Nils), 5 Pernilla (Nellie) Olausson f. Kronkvist (gift med Lars Olausson), 6 Anna Larsson (dotter till Lars och Pernilla Olausson) och slutligen 7 Lars Kronkvist (Pernillas bror som hemkommen som ungkarl ca 1910 från USA bosatt sig hos henne och hennes man).

Taktäckare Tornbergs döttrar i Nötesjö i tidens magnifika hattar. Till vänster Anna född 1878 och till höger Alma född 1887. Alma Tornberg och Martin Svensson var jämnåriga. Hon blev butikschef i Trelleborg och Martin, som var biodlare med allt fler bihus, levererade merparten av sin honung till henne.

Enligt uppgift är damen i den imponerande hatten Hulda Ahlström från Börringe. Någon med det namnet har inte påträffats. Möjligen är det i stället Hilma Ahlström som var född 1880 och dotter till smeden Per Ahlström i Södra Börringe. Hon hade en bror Johan Emil som var född 1882 och skulle kunna vara den unge mannen bredvid henne.

Detta är en bröllopsbild, men brudparet står mot vanligheten i mitten i bakre raden. De har sina föräldrar framför sig och syskonen bredvid sig. Hans föräldrar har också fotograferats ensamma vid samma tillfälle och de fotona finns bland bilder från Tornakulla på Börtingeför-
eningarnas hemsida. Det är oklart vad som knyter dem till Tornakulla, en gård som låg strax öster om Börtinge kyrka.

FRÅN ARKIVET

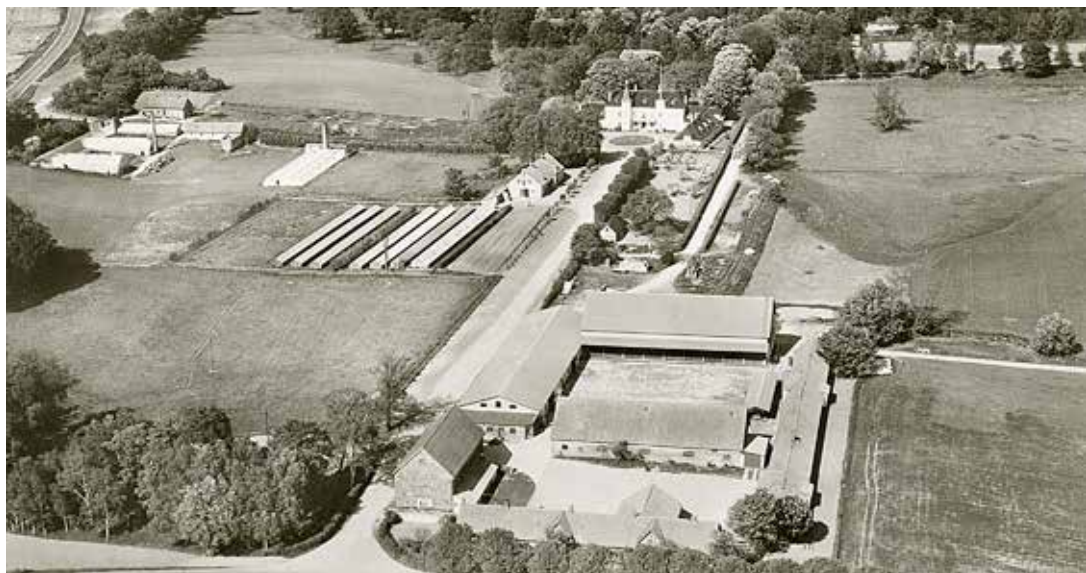
Av Mats Olsson

Årets bilder kommer från en donation av några album som tillhört Christina ”Tina” Rosenberg som jag presenterade redan i årsbok 2010. Hennes foto berättar också om hennes föräldrar Axel och Anna Rosenberg som var trädgårdsmästare på Klågerups gård.

Forskning i kyrkoböckerna visar följande: Axels far, Johan Rosenberg, var även han trädgårdsmästare. Han var bland annat på Barsebäck, Wrams Gunnarsstorp och Skarhult.

Axels äldre bror, Carl Magnus, blev slottsträdgårdsmästare hos Baron Lave Gustav Beck-Friis på Bosjökloster. Båda bröderna bodde i Danmark i ett år, men inte samtidigt, där de med största sannolikhet utbildade sig till trädgårdsmästare.

Axel Walfrid Rosenberg var född i Östra Strö 1854. Han kom efter sin utbildning 1876 till godsägare Bennet på Wasatorp. Hos honom fanns också en kokerska, Anna Nilsson, som var född 1853 i Sövde. 1884 flyttar både Axel och Anna från Wasatorp. Axel till Klågerups gård och Anna till Västra Sallerup och Ellinge slott, söder om Eslöv. De håller antagligen kontakten för fyra år senare 1888 gifter de sig i Västra Sallerup och hon flyttar till Axel på Klågerups gård. Där var Axel trädgårdsmästare till sin pensionering år 1921. Då var han 67 år och flyttade till Krågeholm utanför Svedala. Där dör Axel 1936, 82 år gammal, medan hans hustru Anna har gått bort fyra år tidigare.

Flygfoto över Klågerups gård från 1964. Trädgårdsmästarebostaden och trädgårdsmästeriet med drivhusen syns uppe till vänster i bild.

Bilderna får berätta med hjälp av bildtexterna. Citaten är från bildtexter i albumen

"Hemmets Jord"

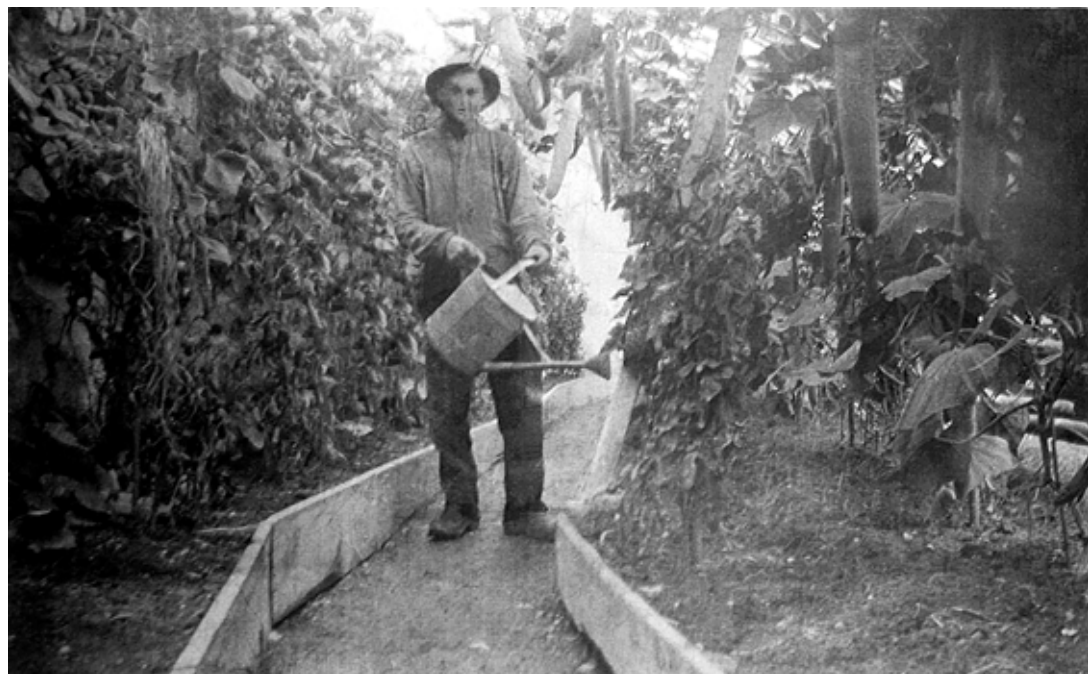
"Husets folk"

"Aktivitet i trädgårdsmästeriet"

"Arbete i vingården" Dottern Christina "Tina" Rosenberg stående i vitt

"Vattning i gurkhuset"

"I gurkhuset"

"Vår blomsteraffär"

Enligt uppgift kunde man handla blommor av trädgårdsmästaren ända fram till på början av 1960-talet. Jag har inte belägg på att bilden är från Klågerup, men var annars ifrån.

"Vi två ibland våra blommor"
Axel och Anna Rosenberg

"Home sweet home" Huset i Krågeholm

Axel Rosenberg vattnar i sin trädgård i Krågeholm

Huset på Krågeholmsvägen 137 har idag en uppväxt lummig trädgård med många ovanliga träd och växter som den nuvarande ägaren Bengt Rosberg har planterat. Trädgårdsmästaranden lever kvar i fastigheten.

Nedanstående personer eller institutioner har bidragit med bilder eller illustrationer i denna bok. I många fall äger de också copyrighten till bilden eller motsvarande och har medgivit publicering av densamma. I några fall har vi försökt att hitta ägaren till copyrighten men misslyckats. Skulle någon ha krav på oss i efterhand angående detta ber vi vederbörande kontakta oss.

Svedala Kommuns bildarkiv
Föreningen Svedala-Barabygdens bildarkiv
Folklivsarkivet i Lund
Tidningarnas Telegrambyrå Bild
Sture Falheds donation

Margareta Anderson
Sture Andersson
Bo Green
Arne Jarl
Ingrid Johansson
Torsten Lindell
Mats Olsson
Jan Anders Persson

